

ník 1982, č. 7; A. Hájková, Rovnost 2. 6. 1982; Š. Vlašín, Nové knihy 1983, č. 7 → Na přelomu desetiletí (1985) ●; ● k 75. narozeninám: L. Štěpán, Zeměd. noviny 14. 8. 1982; A. Hájková, Rovnost 18. 8. 1982; J. Rumler, Nové knihy 1982, č. 34 ●; J. Voráček in Historické a teoretické koncepce čes. literatury pro mládež (1982); N. Siegllová: Teorie a kritika literatury pro děti a mládež v časopisech List SMS a Blok v letech 1945–48, SPPF Brno, ř. jazyková a lit. 1984, č. 84; ● nekrology: Š. Vlašín, Duha 1987, č. 3; J. Bednářková, Malovaný kraj 1987, č. 4; J. Hrabák, Lit. měsíčník 1987, č. 7 ●; S. Jaga: „Udělal jste mi radost“ (vzpomínka s cit. z P. dopisů z 1978), Nová svoboda 6. 3. 1987; D. Vlašínová: Přírodní prózy V. P., sb. Přírodní tematika v literatuře (1987); (jur.): Životné zůstává, Rovnost (RT Magazin) 21. 8. 1992; vl (Š. Vlašín): k 90. výr. narození, Naše pravda 1997, č. 32.

šv, lm

Dominik Pecka

* 4. 8. 1895 *Čejkovice* u Hodonína

† 1. 5. 1981 *Moravec* u Bystřice nad Pernštejnem

Prozaik, esejista, teolog a filozof, v mládí publikoval i verše a překlady; celý život a dílo zasvětil teorii a praxi účinné moderní katolické výchovy.

Byl synem bednáře a chalupníka. Základní školu navštěvoval v rodišti. Studoval na gymnáziu v Kyjově (1906–07), na 2. českém státním gymnáziu v Brně (mat. 1914) a na brněnském Teologickém ústavu (na kněze vysvěcen 1918). Od léta 1918 do 1922 vykonával duchovní službu jako mladší kaplan v Tuřanech u Brna; už tehdy se účastnil i kulturního a literárního života jak spoluprací s místními ochotníky (uvedli jeho rukopisnou hru z venkovského života, psanou nářečím), tak činností v Družině literární a umělecké (jejím členem od 1919). Po administrátorském působení na faře v Loděnicích u Moravského Krumlova (1922–23) a po kaplanování v Troubsku u Brna (1923) a v Brně-Zábřovicích (1923–26) se stal profesorem náboženství na reálném gymnáziu v Jihlavě (1926–41); zároveň redigoval celostátní časopis středoškolské katolické mládeže Jitro, organizoval prázdninové tábory katolických studentů v Dalečíně a na Křemešníku, akademické týdny na Svatém Kopečku u Olomouce a v Jihlavě se podílel mj. na vedení literárního klubu. Za jihlavských let hojně cestoval, pro jeho dílo měly největší význam pobyty v Itálii

(1926, 1928, 1937, 1938), kam umístil děje některých svých románů. Za válečného uzavření jihlavského gymnázia učil na reálném gymnáziu v Brně-Králově Poli (1942–45). Už na jaře 1945 se vrátil do Jihlavy a pomáhal obnovit gymnázium. V září 1946 přešel na reálné gymnázium v Brně-Husovicích; učil do prázdnin 1953. Pak se léčil v Karlových Varech a v Žernůvce u Tišnova. Byl dvakrát vězněn: 1954–55 ve Valdicích, 1958–60 na Mírově. Jako důchodce (od srpna 1955) pobýval dále v domě milosrdných sester v Brně a po likvidaci tohoto domova v brněnském kapucinském klášteře (od 1962). 1969 byly oba rozsudky zrušeny. Nejvyšší soud potvrdil však zrušení jen prvního z nich. T. r. byl P. udělen čestný doktorát Cyrilometodějské bohoslovecké fakulty v Olomouci. Posledních šestnáct měsíců života strávil v kněžském útulku v Moravci. Pohřben byl v Čejkovicích.

Básnické dispozice P. uplatnil jednak v časopisecky střídme publikované duchovní lyrice adorační a meditativní, jednak ve vážném i mírně rozpustilém studentském veršování, které v lehce ironickém a parodickém významu začleňoval do svých próz (jednu vedlejší románovou postavu nazval svým básnickým pseudonymem Eduard Slávek). Básnické východisko je patrné i v lyrismu P. povídek a románů, pro něž je příznačné střídání pasáží dějových a povahopisných s pasážemi úvahovými. Ústředními postavami P. románů jsou většinou mladí lidé nalézající svou cestu a radost ve službě Bohu a bližním, ať jako kněží (*Matka Boží v Trní, Světla na moři*) nebo řádové sestry (*Assunta* aj.), ať jako nejvyspělejší studenti (*Kamarádka*); i životopisný historický román o Kateřině Sienské *Neviditelný prsten* je příběhem o štěstí a síle, kterou člověku propůjčuje vroucí víra a činná láska k Bohu a lidem. Jediná P. povídková kniha *Člověčenství naše* vypráví s laskavým porozuměním a místy hravě, místy s náběhem ke strohé monumentálnosti o milostných snech, nepokojích, pošetilostech i o drsné realitě válečné a sociální, zároveň o čtyřech stupních lásky od erotiky k manželství, k službě bližním a k Bohu. Ve většině románových a povídkových příběhů P. založil děj a povahokresbu na osobní zkušenosti kněze a pedagoga, který důvěrně poznal množství lidských typů i prostředí. Představu o ideálním učiteli P. vtělil do řady postav; češtinář zvaný Táta (*Jarní sonáta*) se stal předstup-

něm P. nejpůsobivější postavy, „starého profesora“, v něhož se autor stylizoval v kaleidoskopu glos, citátů, anekdot, nápadů, postřehů, dialogů a aforismů (původně v čas. Jitro, pak knižně – *Ze zápisníku starého profesora, Umění stárnouti za školou a Starý profesor se hlásí o slovo*). P. prozaik už ve svých prvních knihách osvědčil značnou tvárnou invenci i schopnost nezaostávat za soudobou slovesnou avantgardou a takto čelit nežádoucí didaktičnosti výchovné prózy. Klasické vyprávění se střídá s jakoby autentickými záběry dialogů v dobře odposlouchané hovorové řeči, s fiktivními dokumenty, články z novin, záznamy telefonátů, dopisy, ale i s pohádkami; některé partie využívají stavebných prostředků lyriky a rétoriky (anafora, paralelismus aj.), stavějí na metafoře, hojně citují verše básní a písní, uplatňují vtip a humor, ostrý střih a umění pointy. Nejvlastnější své žánry P. našel začátkem 30. let v aforismu a eseji (eseje *Tajemství života* přitom sám označil v podtitulu za aforismy), takže přechod mezi P. dílem beletristickým a filozofickým i teologickým je plynulý. K tomuto typu prací se řadí i některé portrétní studie (např. ve svazku *Moderní člověk a křesťanství*), jež se s reflexivní esejistikou nadto stýkají touž základní problematikou smyslu lidského života a tvořivosti. Základem i posláním výchovných snah je přesvědčení, že účinně vychovávat může jen ten, kdo je schopen jednak sebevýchovy, jednak pochopení a maximální tolerance v přístupu k lidem. P. výkladový sloh vyniká jasností, přehledností, obecnou přístupností a názorností. Jako teolog se P. přimkl k hnutí katolické náboženské obnovy a soustřeďoval se v portrétních studiích na díla jejích průkopníků (J. Langbehn, E. Psichari, G. K. Chesterton, J. Florian, G. Papini, N. A. Berdajev, P. Wust). Jako filozof se P. v dialogu s racionalismem, pozitivismem a dialektickým materialismem zaměřoval na hledání „skrytých paprsků“ víry, naděje a lásky v člověku, v dějinách i umění. Polemicky se vyrovnával jak s protestantským a ateistickým pojetím českých i evropských dějin, tak s pojetím náboženství jako protikladu životní přirozenosti a radosti. Odmítal obě podoby monistického výkladu světa, jak hmotářství, tak spiritualismus; stavěl proti nim realismus křesťanství, náboženství činnosti. Ve filozofii nakonec dospěl k obsáhlému syntetickému dílu, „filozofické antropologii“ *Člověk*, v jejíchž třech svazcích

se zabýval dějinami myšlení o člověku, lidskou přirozeností a kulturou. – Nevydáno zatím zůstalo několik P. rukopisů (Duchovní proudy včera a dnes, Světlo a život).

PSEUDONYM, ŠIFRY: Eduard Slávek (1917 Archa); -a, A. P. (Jitro), Dom. P. (referáty v Arše). ■ PRÍSPĚVKY in: Akord (od 1935); Archa (Prostějov 1916–35; 1919–26 kromě statí a PP též ref. o knihách); sb. Dante a Češi (Olomouc 1921); Filoz. revue (Olomouc 1926–48); Jitro (1928–42); Katol. noviny (1968–70); Lid. noviny (1940); Muzeum (Brno 1916–18); Na hlubinu (Olomouc 1927–48); Na slovíčko; Obroda (1969); sb. Otázky dneška. Křesťanský realismus a dialektický materialismus (Brno 1946); sb. Poselství (Olomouc 1938); Úsvit (Brno 1946–48); Via (1968–70); Výhledy (Olomouc); Vychovatelské listy (Ivančice 1918–31); Vyšehrad (1945–48); Život; – posmrtně: Akord (1990), Promoční řeč, samostatně rozmnož. 1969; Katol. týdeník (1995); sb. Od hradské cesty (Žarošice 1991–92); Sklepník (Hořice 1991). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: Matka Boží v Trní (R 1923); Člověčenství naše (PP 1927); Assunta (R 1930); Tajemství života (EE 1932); Jarní sonáta (R 1932); Svatí a lidé (EE 1933); Světla na moři (R 1935); Ze zápisníku starého profesora (deníkové zápisky, 1940); Kamarádka (R 1942); Umění stárnouti za školou (deníkové zápisky, 1943); Neviditelný prsten (R 1946); Moderní člověk a křesťanství (EE 1948); Josef Florian (studie v něm. překl., Frankfurt n. M. 1976; čes. znění in A. Stankovič: Význam Josefa Florian, Mnichov 1983); – posmrtně: Z deníku marnosti (memoáry, 1993); Starý profesor se hlásí o slovo (deníkové zápisky, 1995); Starý profesor vzpomíná (autobiografie, 1996, ed. V. Vaško). – *Překlady*: R. Bazin: Davidka Birotová (1919); C. H. Fouard: Život Ježíše Krista (1924). – *Ostatní práce*: Oheň na zemi (1931); Listy otce synovi (1931); Listy matky dceři (1931); Skryté paprsky (1933); Smysl člověka (1936); Tvář člověka (1939); Cesta k pravdě (Základní otázky náboženské, 1940; upr. vyd. 1947, upr. vyd. 1969); Umění žít. Katolická mravouka (1947); Škola a život (1947); Člověk a technika (1969); Člověk a dějiny (1969); Člověk. Filozofická antropologie 1–3 (Řím 1970–71); – posmrtně: Úvod do filozofie (Praha, Řím 1994 ← Obroda 1969). ■ REDIGOVAL časopisy: Muzeum (1917–18), Jitro (1932–42), Úsvit (1946–48, s L. Vrbou a F. Falkenauerem); knižnici: Duchovní orientace (na tit. listech s názvem Kniha duchovní orientace; 1936–46). ■

LITERATURA: sb. D. P. 1895–1945 (1945, přísp. F. M. Davídek, F. Falkenauer, B. Chudoba, J. Vrána, L. Vrla aj.). ■ ● ref. Člověčenství naše: K. J. (Juda), Čes. revue 1927, s. 314; J. M. (Matouš), Nové Čechy 11, 1927/28, s. 145 ●; M. (E. Masák); ref. Assunta, Archa 1930, s. 248 + ref. Tajemství života, Archa 1932, s. 141; B. S. (Slavík); ref. Jarní sonáta, Archa 1932, s. 299 + ref. Skryté paprsky, Archa 1933, s. 161;

L. Jehlička: D. P. bylo 4. srpna 40 let, Jitro 17, 1935/36, s. 24; ● ref. Ze zápisníku starého profesora: KZK (K. Z. Klíma), LidN 7. 7. 1940; J. Lomský, Střední škola 22, 1941/42, s. 37 ●; ● ref. Kamarádka: vbk. (V. Běhounek), Nár. práce 8. 7. 1942; F. Listopad, Řád 1942, s. 485 ●; ● ref. Umění stárnouti za školou: J. K. (Kopecký), LidN 21. 9. 1943; V. T. (Tichý), Nár. práce 19. 10. 1943 ●; strn. (J. Strnadel): ref. Assunta (3. vyd.), Nár. práce 13. 9. 1944; L. Vrla: P. vypravěč, Archa 30, 1945/46, s. 40; J. Vrána: ref. Neviditelný prsten, Akord 13, 1946/47, s. 118; ● ref. Assunta (4. vyd.): EFM (E. F. Míšek), NO 24. 5. 1947; cd (J. Hrabák), Rovnost 19. 7. 1947 ●; J. Pojer: Pozdrav k výročí, LD 4. 8. 1975; ● nekrology: an., Čes. slovo (Mnichov) 1981, č. 5; A. Kratochvíl, Nár. politika (Mnichov) 1981, č. 7; K. Vrána, NŽ (Řím) 1981, s. 109 ●; Quis: Portrét starého profesora, Studie (Řím) 1983, s. 433; Z. Rotrekl: D. P., in Skrytá tvář české literatury (1991); B (M. Blahynka): D. P., Moravskoslezská orlice 1991, č. 6; S. Zeman: Cesta k pravdě D. P., Katol. týdeník 1991, č. 17; M. Dobešová-Benešová: Vzácná osobnost, sb. Od hradské cesty 1991–92, s. 71; O. Mádr: Starý profesor D. P., Teologické texty 1992, s. 78; jis (J. Sůva): Náš nový román a jeho autor (k publikaci R Matka Boží v Trnín), Katol. týdeník 1993, č. 42; K. Vrána in D. P.: Úvod do filozofie (1994); ● ref. Z deníku marnosti: J. Lukeš, LidN 16. 3. 1994; L. Soldán, Svob. slovo 19. 4. 1994; J. Šimůnek, Nové knihy 1994, č. 3; P. Ceka, Scriptum, sv. 10, 1994, s. 66; J. Grygar, Omega 1994, č. 2; K. Křepelka, Proglas 1994, č. 2; J. Rambousek, Duha 1994, č. 3 ●; ● k 100. výr. narození: (lav), Svob. slovo 4. 8. 1995; (I), Katol. týdeník 1995, č. 32; J. Hanuš, ČMM 1995, s. 455 ●; J. Rambousek: ref. Starý profesor se hlásí o slovo, Duha 1996, č. 1; P. Jemelka: Příroda, technika a člověk v díle D. P., Filoz. časopis 1996, s. 937; V. Vaško in D. P.: Starý profesor vzpomíná (1996).

mb

Josef Boleslav Pecka

* 19. 9. 1849 *Praha*

† 25. 7. 1897 *Chicago*

Básník z první generace dělnických autorů, publicista, průkopník socialismu v Čechách.

Podepisoval se také J. B. Pecka-Strahovský. – Pocházel z chudé rodiny tkalce, který se pro nemoc na sklonku života příležitostně živil nádeničinou i žebrotou. Po obecné škole P. navštěvoval průmyslovku a kurs na odborné škole zlatnické. Asi 1862 se začal učit sochařem v dílně T. Seidana (údajně též s J. V. Myslbe-

kem). Z hmotných důvodů v rodině byl však nucen učení opustit a pracoval pak v různých pražských továrnách jako tkadlec, slévač a zámečník. Svépomocí si osvojil vzdělání (ovládl němčinu, pasivně i francouzštinu) a záhy si našel cestu k rodičímu se dělnickému hnutí. Účastnil se jeho prvních organizačních kroků, od 1869 přispíval články i verše do jeho časopisů. Zpočátku ho zaujala družstevní myšlenka F. L. Chleborada, pak se pod vlivem F. Lassalla i K. Marxe vyhraňoval socialisticky v opozici k národnímu (J. Barák) i křesťansko-sociálnímu směru v dělnictvu a 1878 měl významný podíl na založení českosl. soc. demokracie na sjezdu v Praze-Břevnově. Již předtím se účastnil sjezdů rakouské soc. demokracie, byl funkcionářem dělnických spolků (Malostranská a Smíchovská dělnická beseda, Politický klub aj.), vydával a redigoval několik dělnických časopisů a převážně v nich také publikoval politické články i verše. Ve velkém protisocialistickém procesu počátkem 1882 byl odsouzen k čtrnáctiměsíčnímu vězení a po propuštění v září 1883 vyhoštěn z Prahy. Marně se pokoušel ve Vídni, Brně a Budapešti pokračovat ve vydávání socialistických listů; vyčerpán šikanováním ze strany úřadů emigroval 1885 před hrozbou nového zatčení po vydání protisocialistického zákona do Spojených států a usadil se se svou matkou v Chicagu. Zaujat od začátku 80. let idejemi J. J. Mosta, spolupracoval tam se socialistickými, anarchisticky orientovanými časopisy; po krvavých událostech na Haymarketu 1886 (bombou vrženou do řad policistů jich bylo 7 zabito) a následujícím vyšetřováním, při němž P. prokazoval, že nebyl nikdy stoupencem násilnických akcí, vzniklo trvalé napětí mezi ním a tamějším českým anarchistickým hnutím. Zemřel v nouzi a byl pohřben na českém nár. hřbitově v Chicagu.

Nejrozsáhlejší část P. díla tvoří publicistika, v níž vyslovoval přesvědčení o nutnosti osvobodit dělnictvo od ponižujícího politického a hospodářského postavení, uvažoval o politických vztazích uvnitř hnutí, zajímal se o postavení ženy ve společnosti i o otázky kultury. Své první radikálně vyhrcoené verše s husitskými motivy otiskl v almanachu Ruch 1870. V dalších básních, jimiž přispíval do sociálnědemokratických listů, adoroval svobodu a bratrství lidí, poukazoval na těžké postavení dělníků, vyzýval k zápasu za důstojnější lidskou existenci. Pro větší přístupnost volil pro verše pís-

ňovou formu a některé z nich koncipoval přímo jako texty na notu známých písní, a tak také vešly v širokou známost. I v nich se projevuje stylizace jazyka v rétorická gesta příznačná pro poezii ruchovců, zejména S. Čecha, a i ony tak prokazují těsné sepětí rodící se dělnické poezie se soudobými proudy české literatury. K zájmu o dělnickou píseň P. přispěl i vydáním Zpěvníku českých dělnických písní. Vedle poezie výzev psal i básně opírající se o osobní intimní prožitek, verše náladové, zpovědní a vyznavačské i verše inspirované umělci a mysliteli vzdálených dob, prozrazující P. znalost kulturních dějin (G. V. Catullus, J. J. Rousseau, G. Mazzini, J. Hus aj.).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Boleslav P., Boleslav Strahovský, Bol. Strahovský, B. Strahovský, dělník, Coelius Dolabella, Fabián Brus (pseud. užíval též V. Petr), Giuseppe Midolo, G. Midolo, Iksvoharts Valselob, J. B. Berka Strahovský, J. Boleslav Strahovský (Samouk), J. B. S. Strahovský, J. B. Strahovský, Mrňavý, Parius, Pozorovatel, Strahovský-Pecká, Trnavský; B. St., -e-, -ec, -HOV-, J. B. P., J. B. P. St., -ky, P-ý, -ský, ***, ○. ■ PŘÍSPĚVKY in: alm. Anemónky (1872); Der Arbeiter (1872); Budoucnost (1874–81); Budoucnost (Chicago 1883–86); Čes. listy zahraniční (Drážďany 1877); Dělnická bibliotéka (1869); sb. Dělnická poezie (1891); Dělnické listy (1872–74, 1878–80, 1883–84); Dělnické listy (Cleveland 1875–77); Dělnické listy (Vídeň 1881–84); Dělnické listy (Chicago 1887–92); Dělnické listy (New York 1893); Dělník (1869–71); Divadelní listy (Chicago 1892–93); Duch času (Prostějov 1884–85); Duch času (Chicago 1896); Hlas svobody (Chicago 1896); Chicagské listy (1887–92); Kalendář dělnictva československého na rok 1878–81; Kalendář dělnictva československého (Vídeň 1881–84); Matice dělnická (Prostějov 1884–85); Noppeisen (Brno 1873); Nová doba (Vídeň 1881); Organizace (1878–79); Pochodeň (1880–81); Politický list Pravda (1880); Práce (Brno 1883); Práce (Chicago 1886–87); Právo (1879); Právo lidu (Chicago 1893); Proletář (Vídeň 1883); alm. Ruch (1870, 1873); Sršeň (1869); Svornost (Chicago 90. léta). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie* (posmrtně): Sebrané básně (Chicago 1899). – *Ostatní práce*: O osmihodinové době pracovní (1876). – *Výbor*: Písně proletáře (1951, ed. F. R. Tichý). – P. básně, písňové texty a prózy jsou součástí dalších výborů: *Poezie sociální* (1902, ed. A. Macek); *Československá poezie sociální 2* (1925, ed. R. Illový); *Poslední bitva vzplála* (1951, ed. J. Petrmichl); *Průkopníci socialismu u nás* (1954, ed. Z. Šolle); *Dělnické písně 1* (1958, ed. V. Karbusický a V. Pletka); *Dejme se na pochod* (1973, ed. J. Nejedlá). ■ *REDIGOVAL periodika*: *Dělnická bibliotéka* (1869, s V. Petrem, A. Pellantem), *Dělnické listy*

(1878–79), *Organizace* (1878–79, s F. Mařáčkem), *Budoucnost* (1880–81), *Dělnické listy* (Vídeň 1881 č. 1–15, 1883–84), *Duch času* (Prostějov 1884–85), *Matice dělnická* (Prostějov 1884–85), *Budoucnost* (Chicago 1885–86), *Práce* (Chicago 1886–87); *Dělnické listy* (Chicago 1887), *Právo lidu* (Chicago 1893, s G. Habrmanem); *kalendář*: *Kalendář dělnictva československého na rok 1878–81* (Praha) a 1882–84 (Vídeň, an.). ■ *USPOŘÁDAL A VYDAL*: *Zpěvník českých dělnických písní* (Chicago 1897). ■

LITERATURA: F. Cajthaml: J. B. P.-Strahovský, průkopník českého hnutí dělnického (1928, rozšíř. 1935); K. Kreibich: J. B. P. a L. Zápotocký (1950); Z. Šolle: J. B. P. (1987; obs. i výbor z publicist. díla). ■ ● nekrology: J. Š. Závratecký, *Dělnické listy* (New York) 7. 8. 1897; an., *Volné listy* (New York) 1897, č. 67; F. A. Dítě, *Pochodeň* (Chicago) 8.–12. 8. 1897 ●; an. (F. V. Krejčí): ref. Sebrané básně, PL 9. 12. 1899; J. Rezler a dcera in *Ze života průkopníků sociální demokracie* (1920); E. Šebesta: O J. B. P., průkopníku československého dělnického hnutí, PL 7. 3. 1928; F. Cajthaml: O J. B. P., průkopníku českého hnutí dělnického, PL 29. 3. 1928; J. Vozka: J. B. P., dělnický vůdce a průkopník socialismu, PL 19. 9. 1929; F. Cajthaml: *Ze staré dělnické literatury*, PL 22. 1. 1930 + *První rok činnosti J. B. P. v Americe*, PL 1. 5. 1930 + J. B. P. před branami socialismu, PL 27. 5. 1930 + J. B. P. ve branách socialismu, PL 6. 6. 1930 + *O podobě a povaze J. B. P.*, PL 12. 8. 1930 + *Když zemřel J. B. P.*, PL 14. 1. 1931; J. Vozka: *Počátky socialismu v českém písemnictví*, *Dělnická osvěta* 1932, s. 99 a 104 + *Cesta J. B. P. k socialismu*, PL 16. 1. 1932; R. Illový: *Dva spříznění dělničtí básníci*, *Dělnická osvěta* 1937, s. 309 + *Dělničtí básníci*, PL 5. 6. 1938; J. Petrmichl in *Výbor Poslední bitva vzplála* (1951); F. R. Tichý in *Výbor Písně proletáře* (1951) + J. B. P. a Morava, ČMM 1953, s. 382; V. Pletka: *Nejstarší zpěvník českých dělnických písní*, ČMM 1954, s. 164; Z. Šolle in *Průkopníci* (1975); P. Marek: *Předchůdce Rovnosti* (o P. čas. *Duch času*), *Rovnost* 7. 4. 1984, příl.; J. Měkota: *Na obranu pravdy* (o P. čas. *Duch času*), RP 15. 9. 1984, příl.

vf

František Pečinka

* 27. 12. 1869 *Nový Bydžov*
† 14. 5. 1917 *Brno*

Básník ovlivněný zejména přírodní lyrikou J. Vrchlického; malíř impresionistických krajin.

V matrice zapsán Pečenka, psal se i Pečinka. – Pocházel z rodiny sedláře. Z gymnázia, které od 1883 navštěvoval v rodišti, odešel po opakování kvinty do malířské akademie k J. Mařá-

kovi (1889–92), 1894 studoval u E. Lichtenfelse ve Vídni. Krátce žil v Nové Pace, pak v Šitbořicích u Brna, odkud se 1902 odstěhoval do sousedních Klobouk, kde se v hostinci u Vystavělů scházel s V. Mrštíkem. Hostinského dcera Růžena, pozdější P. žena, byla i láskou V. Mrštíka a stala se jednou z předloh pro postavu Helenky v Pohádce máje. Na pozvání zakladatele a ředitele lázní v Luhačovicích F. Veselého, který se snažil rozvinout umělecký život města, se tam P. 1906 s rodinou přestěhoval a podobně jako ve svých dřívějších působištích se podílel na organizování kulturního a společenského dění. Zde ho také navštěvovali jeho umělečtí přátelé – malíři K. Lehotský, S. Lolek, spisovatelé bratři Mrštíkové, J. Uher aj., v písemných stycích byl rovněž se S. Čechem. Po celý život trpěl tuberkulózou a jezdil se léčit na jih do Opatije (o setkání s J. Vrchlickým 1911 napsal do Lid. novin fejeton) nebo Boky Kotorस्कé. Pro finanční potíže se 1915 přestěhoval do Brna, kde také zakrátko zemřel. Pohřben byl na Ústředním hřbitově spolu se svým předčasně zemřelým synem Vojtěchem (1904–1932), nadějným grafikem a karikaturistou.

P. výrazově nesložitá poezie, shrnutá do tří sbírek a nejčastěji tvořená pravidelně rýmovanými básněmi o čtyřech strofách, se inspirovala zejména přírodním děním. Vedle impresí vesnické krajiny, v nichž se uplatňuje výtvarné vidění a smysl pro barevný detail, obsahuje reflexivní verše o lásce a životním štěstí a ojediněle i básně satirického ladění či s tematikou sociální, ovlivněné macharovským realismem. Převládajícím tónem P. veršů je smutek, melancholie až pesimismus, roztrpčenost a bolestné zklamání světem, mající původ v autorově vleklé chorobě a neustálých hmotných starostech.

PŘÍSPĚVKY in: Čas. Beletristická příloha... (1896); Květy (1891–98, 1910); Lid. noviny (1912); Lumír (1893); Neděle (Brno); Niva (Brno 1891–95); Nové proudy (1893); Rozhledy (1895–96); Světozor (1894–95); Večery (beletr. příl. Lid. novin, 1911–12); Vesna (1893–94). ■ **KNÍŽNĚ.** *Beletrie*: Sešit veršů (BB b. d., 1894); Dojmy z Paky (BB 1897); – posmrtně: Vlčí mák (BB 1917). ■

LITERATURA: ● ref. Sešit veršů: -b-, Niva 4, 1893/94, s. 208; -a- (F. V. Vykoukal), Světozor 28, 1893/94, s. 419; J. J. Veselý, Vlast 10, 1893/94, s. 1128; J. Karásek, Rozhledy 3, 1893/94, s. 521; p (A. Procházka), Lit. listy 1894, s. 278 ●; ● ref. Dojmy z Paky: Kj. (F. V. Krejčí), Rozhledy 6, 1896/97, s. 1090; -a- (F. V. Vykoukal), Světozor 31, 1896/97, s. 395; o (A. Procházka), Lit. listy 1897, s. 248 ●; -r-: nekrolog, Topi-

čův sborník 4, 1916/17, s. 432; ● ref. Vlčí mák: jv. (J. Vodák), LidN 19. 12. 1917; -tr (G. Winter), Akademie 22, 1917/18, s. 69; K. Toman, Čes. revue 11, 1917/18, s. 315; A. N. (Novák), Lumír 46, 1917/18, s. 92; Š. Jež, MR 1917/18, sv. 32, s. 286; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 18, 1917/18, s. 386; J. F. (Folprecht), MSIR 1918, s. 219 ●; V. Bitnar: F. P., Archiv literární 1922, s. 111; J. Kopa: F. P., malíř a básník, Dílo 1937, s. 132; V. Hrnčíř: Nepochopený básník štětky a barev, LidN 8. 8. 1943; J. Ošmera: Vzpomínka na F. P., Rovnost 7. 2. 1970; J. Pelikán: Autor téměř zapomenutý, Malovaný kraj 1975, č. 1; (JiS): Východočeši národní kultury (F. P.), Pochodeň 31. 10. 1987.

mu

Běla Pečínková

* 18. 9. 1879 *Sezemice* u Pardubic

† 4. 6. 1950 *Praha*

Katolicky orientovaná autorka povídek, básní a náboženské literatury, překladatelka z francouzštiny.

Vl. jm. Albína Marie Pečenková, provd. Dlouhá. Podepisovala se též Běla, popřípadě Běla P. Dlouhá. – Otec byl kovářem. Základní školu vychodila P. v rodišti, měšťanku v Pardubicích, kde také 1895 dokončila dvouletou pokračovací školu. Pak pracovala v Praze jako administrátorka časopisu Družiny blah. Anežky České Rozhledy po lidumilství, 1897 složila po externím studiu zkoušky pro učitelky mateřských škol, rok pracovala jako vychovatelka v Čitově u Mělníka, pak se v Praze a Ml. Boleslavi živila kondicemi a 1902 maturovala na učitelském ústavě v Praze. 1900–20 učila ve středních Čechách, převážně v mladoboleslavském kraji (postupně v Bakově n. Jiz., Kropáčově Vrutici, Milovicích, Dolním Slivně, Brodčích a Horkách n. Jiz.). 1919 se provdala za sazeče a korektora, rok poté se přestěhovala do Prahy, 1923–25 žila s rodinou ve Francii, pak v Praze. Byla členkou Družiny literární a umělecké v Olomouci a intenzivně pracovala ve Svazu čes. katolických žen.

Před svými pokusy o tzv. lidovou četbu (publikovanými pod pseudonymem) uveřejnila P. povídkový cyklus *Ženy*, v němž z různých stránek sledovala bolestný a vznešený životní úděl ženy. V kontrastu k povídkám romaneskní dějovosti osvědčila P. smysl pro reálný detail zvláště ve volně rozvíjených příbězích mladých a dětských hrdinek. Také básnická sbírka *Žeň*

v *bouři*, vytvořená pod vlivem Katolické moderny, nacházela naplnění náboženské víry především v duši ženy. Postulát křesťanské lásky pak ideálně ztělesňuje poslání matky, jak to kromě povídek a veršů dosvědčily také autorčiny vzpomínky na „maminku z kovárny“, která rozhodujícím způsobem ovlivnila literární i mimoliterární činnost své dcery. – Pod jménem Dlouhá překládala francouzské katolické autory a napsala řadu hagiografických děl a (zčásti opět na základě osobních vzpomínek) portrétů soudobých katolických osobností.

PEUDONYM: Václav Pojizerský. ■ PŘÍSPĚVKY in: Českosl. žena; Déšť růží (1929–41); Katol. žena; Lid. listy; Neděle; Pán přichází! (Olomouc, od 1926); sb. Památky kostela Nejsvětější Trojice v Sezemicích (1941); kat. Výstava soudobého života a práce Českosl. katolických žen v Čechách (1938); Život (orgán České ligy akademické). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Ženy (PP 1913); V neštěstí srdce poznáš (P b. d., 1915, pseud. Václav Pojizerský); Princezna Sita (P b. d., 1916, pseud. Václav Pojizerský); Záhada (P b. d., 1916, pseud. Václav Pojizerský); Zeň v bouři (BB 1923); Anna Půhoná, maminka z kovárny (vzpomínky, 1937, pod jm. Běla Dlouhá). – *Překlady* (pod jm. Běla Dlouhá): H. Ghéon: Jednání Nikolazikovo mezi svatou Annou a rektorem (1926); G. Bernoville: Svatá Terezie Ježíškova (1928); P. l'Ermite: Jak jsem zabila své dítě (1933) + Zůstaňte doma (1937, s O. A. Tichým); W. Ritter: Ten, který posvětil moravský les. Esej o dřevorytci Arnoštu Hrabalovi (1938). – *Ostatní práce* (pod jm. Běla Dlouhá): Zeleň pěstování, uchování a upotřebení v kuchyni (1916, s J. Lanšíkem); Blahoslavená Anežka Česká (1929); Děti u blahoslavené Anežky (1930); Nověna k blahoslavené Anežce České (1930); Ctihodná Mlada Přemyslovna (1934); Sv. Hildegarda z Bingen (1934); Ctihodná Matka Marie Elekta od Ježíše... (1935); Pražské Jezulátko doma i v cizině (1935); Eva Lavallierová, herečka-konvertitka (1937); Jan Rose (b. d., 1937); Vůdkyně. Život a dílo Augusty Rozsypalové (1938); Dr. Karel Svoboda (1939); Český biskup Dr. Antonín Podlaha (1940); Devítidenní pobožnost k blahoslavené Zdislavě Berkovně (1940); Pan biskup doma (b. d., 1948). ■ REDIGOVALA časopisy: Déšť růží (1929–41), Českosl. žena (1935); katalog: Výstava soudobého života a práce českosl. katolických žen v Čechách (1938). ■

LITERATURA: ● ref. Zeň v bouři: J. Krecar, MR 1924, sv. 39, s. 95; Zd. K. (Kalista), Přerod 2, 1923/24, s. 34 ●; V. Bitnar: k šedesátinám, Katol. žena 1939, s. 559; -m: nekrolog, LD 6. 6. 1950; N. Svobodová: Paní z Úvozu, Katol. noviny 1975, č. 49.

pb

Josef Pečírka

* 11. 10. 1818 Jindice u Uhlířských Janovic
† 27. 6. 1870 Praha

Autor zábavných, výchovných a poučných próz určených mládeži a širokým lidovým vrstvám, překladatel povídek a dramát z němčiny, francouzštiny a angličtiny, vydavatel a redaktor populárního Národního kalendáře.

Otec, původem z Moravy, byl panským zahradníkem. V raném P. dětství se rodina přestěhovala do Uhlíř. Janovic; zde P. dokončil hlavní školu. Pak absolvoval v Praze staroměstské gymnázium, tzv. filozofii a lékařství (promoce 1848). Pro nedostatek finančních prostředků se na studiích živil chorálním zpěvem a později opisováním rukopisů (údajně pro F. Palackého, P. J. Šafaříka, V. Hanku ad.). Literární činnost započal anonymními články v Tylových Květech 1843, v téže době překládal operní libreta a divadelní hry pro divadlo v Růžové ul. U znojemského nakladatele Fourniera založil a 1844–52 redigoval tři knižnice populární literatury, pro které sám přeložil i napsal řadu spisů; v Ponaučných a zábavných listech publikoval překlady německých článků o správném hospodaření, o nových postupech v lékařství, ovocnářství aj. 1850 podnikl čtyřměsíční cestu do Skandinávie, během níž pátral po staročeských literárních památkách (druhá cesta tohoto typu po J. Dobrovském). Výsledkem bylo objevení stockholmského rukopisu Legendy o sv. Kateřině, kterou vydal 1860 s pomocí K. J. Erbena, a několika dalších rukopisů. O svém průzkumu referoval zejména ve statích *Zpráva o rukopisech českých a královské bibliotéce v Stokholmě* (ČČM 1851) a *Literární památky české ve Švédsku* (Pražské noviny 1851) i formou literárního cestopisu *Drobnosti z cesty do Norvěžska* (Pražské noviny 1850). V revolučních letech 1848–49 se aktivně účastnil politického dění, byl členem první studentské deputace do Vídně a setníkem akademické legie. 1848 byl zvolen do Slovanské lípy a navržen do zemského sněmu za mnichovický vikariát. Od šk. roku 1849/50 nastoupil místo učitele přírodopisu na staroměstském gymnáziu a zároveň byl jmenován zatímním profesorem na reálce. 1853–56 působil jako řádný profesor přírodopisu na gymnáziu v Jindř. Hradci, poté byl z politických důvodů propuštěn a vrátil se do Prahy (pro školy sestavil několik čes. i něm.

učebnic a příruček přírodopisu). 1856–58 navštěvoval znovu přednášky na lékařské fakultě a 1858 zahájil lékařskou praxi, 1860 získal místo městského lékaře v Blatné. Později se vrátil do Prahy jako lékař pojišťovny Kotva (z medicínské praxe vyšla obsáhlá kniha *Domácí lékař*). Od 1858 redigoval zábavnou část Pospíšilova Nár. kalendáře, 1865 převzal jeho vydávání a řídil jej až do své smrti (po ní jej vedla vdova Mariana P.). Kalendář, který se těšil velké popularitě, přinášel řadu užitečných informací a poučení pro lid (výtahy ze zákonů, politické přehledy, ekonomické výklady, referáty o knihách aj.) i rozsáhlou zábavnou část – převážně humorné povídky a drobné příběhy, které P. psal na náměty zasílané čtenáři. 1870 onemocněl těžkou duševní nemocí; zemřel v ústavu choromyslných na zápal plic.

P. psal, překládal a adaptoval umělecky nenáročné zábavné prózy s naučnou a výchovnou tendencí určené lidovému čtenáři a mládeži. Ve své původní tvorbě, kterou představuje sbírka povídek *Prástky* a desítky žertovných i vážných próz v Národním kalendáři, čerpal z reálného lidového venkovského i městského prostředí a formálně navazoval na folklorní vyprávění (stylizovaný lidový vypravěč prásstek či hospodských besed, živý dialog, hovorový jazyk). Přes značnou fabulační pestrost mají však P. prózy převážně exemplový charakter. Demonstrují zásady křesťanské morálky (láska k Bohu, dobré mezilidské vztahy, pracovitost, píle, spořádanost, poctivost), propagují filantropismus a v duchu osvěcenské ideologie bojují s pověrami a předsudky, zakořeněnými v lidovém vědomí. Pro mládež a lidové čtenáře upravil Cervantesova Dona Quijota (*Bláznivý rytíř*) a převyprávěl romantické rytířské drama H. Kleista Kätchen von Heilbron (*Katynka Heilbronská*). Překladatelskou činnost P. (z něm., franc., angl.) představuje téměř 100 knižních titulů prózy, zejména sentimentální, křesťanskovýchovné povídky populárních autorů K. G. Nieritze, Ch. Schmida, A. F. Hoffmanna aj., pohádky (Tisíc a jedna noc) a dobrodružné příběhy. Chudý předběřnový repertoár české opery obohatal – kromě libreta pro J. N. Škroupa Švédové v Praze – několika překlady (H. de Saint Georges a J. F. A. Bayard, G. A. Lortzing, F. Romani), pro činohru přeložil několik německých frašek (J. N. Nestroy, E. B. S. Raupach) a dalších her, snad i pod pseud. J. P. Novotný. – Pokračováním tra-

dice osvěcenských populárně-naučných spisů pro lid je „hospodářská kniha“ *Václav Novák...*, napsaná podle německé předlohy F. Rotha a podávající formou dialogů poučení o optimálních způsobech hospodaření a vedení domácnosti, i několik dalších prací (*Zlí následkové z pití kořalky*, *Život císaře Josefa Druhého*, *Navedení k štěpařství*, *Úplný dobytčí lékař*).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Jos. P. Veselský, Jos. P. Veselý (kal. Prorok); J. P. č...ka, P-ka; (dub.:) J. Novotný, J. P. Novotný. ■ PŘÍSPĚVKY in: Časopis lékařů českých (1867); ČČM (1851); Čes. včela (1844); Druhý program c. k. Akademického gymnasia v Praze (1852); Koleda (1856); Květy (1843); Nár. kalendář na rok..., pokr. Pečírkův Nár. kalendář na rok... (1858–70); Ponaučné a zábavné listy (1846–47, překlady); Poutník od Otavy (Pisek 1860); Pražské noviny (1850–51); kal. Prorok (1864–65); Živa (1857). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Prástky 1–5 (PP 1855–57); Bílá paní (P 1859); Smrtelná poušť. Příběh americký (P 1859); Katynka Heilbronská (P 1861, podle dramatu H. Kleista); Bláznivý rytíř. Čtení pro lid 1, 2 (P 1864, podle Cervantesova Dona Quijota de la Mancha); Pohádka o slepičce a kohoutkovi (1865); Švédové v Praze (operní libreto, 1867, i prem., prem. 1. dějství 1845; hudba J. N. Škroup). – *Překlady*: F. Marryat: Jan Poctiva (1844, i upr.); K. Pichler: Švédové v Praze 1–3 (1844); E. B. S. Raupach: Šňupka (1844) + Duch času (1853); K. G. Nieritz: Materská láska a bratrská věrnost aneb Nebezpečení velkého města (1844) + Světák z Krkonoše (1844) + Vystěhovanci do Ameriky (1844) + Chudý básník a housle aneb Co Bůh činí, dobře činí (1845) + Pustý zámek aneb Zázračné cesty řízení Božího (1845) + Šlechtný učitel aneb Co nechcete, aby vám jiní činili, nečinite jim (1845) + Jan Gutenberg (1846) + Kazatel anglický aneb S poctivostí nejdál dojdeš (1850) + Husitové před městem Naumburkem (1865) + Kanárek nebo Bůh vede všechno k dobrému (1865) + Královna životní stráž (1865) + Láska bratrská aneb Ukutný král a citelný lékař (1865) + Nalezené dítě aneb Kde člověk nemůže, Pán Bůh pomůže (1865) + Obklezení Vídně od Turků roku 1683 (1865) + Příklad aneb Malíř mezi divými lidmi (1865) + Pachole s opicí anebo Pán Bůh je živ, duše nezoufej!; Hrobař (1865) + Sirotek aneb Nechte malíčkových příjiti ke mně (1865) + Záhuba města Pompeji čili Bázeň Boží a důvěra v Boha (1865) + Neuvoď nás v pokušení anebo Proč je svět slzavým údolím (b. d., 1865–68) + Pasáček a jeho pes aneb Odpusť nám naše viny, jakož i my odpouštíme (b. d., 1865–68) + Zanešené dítě aneb Staň se, Pane, vůle tvá! (b. d., 1865–68) + Zbav nás zlého čili Nevystižitelné cesty Páně (b. d., 1865–68) + Hrdost a láska anebo Práce nese požehnání (b. d., 1868) + Začátek sedmileté války anebo Pán Bůh dal, Pán Bůh vzal (b. d., 1868) + Nebezpečnost bohatství čili Nic není

Pěčka Místecký

u Boha nemožného (b. d., 1868–77) + Osudy listonošovy čili Utrpením k odměně, Svěcení kostela (b. d., 1868–77) + Podivín aneb Bůh nejvyšší spravedlivý jest (b. d., 1868–77) + Křesťanský prodáváč duší aneb Kdo vyzpytuje cesty Páně (b. d., 1870) + Dřevěné hračky aneb Cesta prozřetelnosti (b. d., před 1879) + Spokojenost nad bohatstvím (b. d.); an.: Námořník aneb Pamětihodné příhody mladíka ouškočně na loď indickou prodaného 1, 2 (1845); L. P. de Jussieu: Život a příběhy dvou vězňů v káznici aneb Jak zaseješ, tak sklidiš (1845); J. N. Nestroy: Rozervanec aneb Živí utopení (1845, výt. nezjišť.); P. Scheitlin: Agata čili Průvodce životem pro vzdělané panny (1846); F. A. Suder: Putování do Afriky aneb Obět lásky dětinské (1846); F. Bertram: Mistr Loukotský a jeho tovaryšové aneb Kam vede hra! (1847); A. F. F. Hoffmann: Hoch savojský (1851) + Pán Bůh ještě žije (1851) + Věrná matka (1852) + Cikánka (1853) + Pustý ostrov Monte Christo (1854, podle A. Dumase st.); an.: Paleček, to jest Podivuhodné příhody a nehody skutečného Palečka (1857, podle franc. knížky Tom Pouce); Ph. Körber: Pomsta mouřenínova (1857) + Klenotník Guruba, první křesťan na ostrově Borneu (1861); G. K. R. Herlossohn: Obrazy štedrovečerní (1858); Ch. Schmid: Veškery spisy pro mládež a přátele její (1858 až asi 1870, P. uveden jen na některých sv.); Tisíc a jedna noc. Arabské a perské pohádky 1–6 (1859–62); an.: Cesta Navarry kolem světa (1867, výt. nezjišť.); – posmrtně: H. de Saint Georges, J. F. A. Bayard: Marie, dcera pluku (1877, prem. 1843); G. A. Lortzing: Cár a tesař (1880, prem. 1846). – *Ostatní práce*: Zlí následkové z pití kořalky (1844); Václav Novák aneb Sedlák, jak by měl býti 1, 2 (1847); Život císaře Josefa Druhého (1847); Vypsání živočichův (1849); Navedení k štěpařství (1852); Grundlinien der reinen Krystallographie (1853); Krystallnetze zu Modellen der sämtlichen einfachen Krystallgestalten nebst einigen Kombinationen (1853); Nerostopis pro nižší gymnázia a reální školy 1, 2 (1853); Grundlinien der Pflanzenkunde (1855); Úplný dobytčí lékař (1858); Die Giftgewächse des österreichischen Kaiserstaates und Deutschlands (1859); Klíček štěpařský (výt. nezjišť., 1861 rozšíř. vyd. s tit. Klíček štěpařský pro žáky národních škol); Domácí lékař (1863); Válka pruská r. 1866 a chování Průšáků v Čechách (1867). ■ SCÉNICKY. *Překlady*: F. I. Holbein: Pantofle a kord (1842, dub., pseud. J. Novotný); Stich: Cardillac, zlatník pařížský aneb Lupič klenotů (1843, podle povídky A. F. F. Hoffmanna); W. Vogel: Hodina s půlnoci aneb Pomsta lesního ducha (1843); an.: Loupežnická krčma anebo Pomsta vraha nemine (1844, dub., pseud. J. P. Novotný); F. Hopp: Čarodějnice v Šárce aneb Kotlár, kuchař a kožešník (1846, dub., pseud. J. P. Novotný); F. Romani: Lucretia Borgia (1846). ■ REDIGOVANÝ časopis: Týdeník pro polní, lesní a domácí hospodářství ku prospěchu stavu rolnického (1851–52); *kalendáře*: Národní kalendář na rok 1858–...1864 (1863–64 vycházel ve dvou

verzích: malé a velké, tj. dvoudílné), pokr. Pečirkův Národní kalendář na rok 1865–...1870 (1865 též ve dvou verzích), Prorok. Prostonárodní kalendář na rok 1864–...1865 (red. zábavné části, pseud. Jos. P. Veselský); *knížnice*: Sběrka poučných i zábavných spisů pro rolníka a řemeslníka (Znojmo 1844), Bibliotéka vybraných románů jinojazyčných (Znojmo 1844–45), Bibliotéka poučných i zábavných spisů pro mladý i dospělý věk (Znojmo 1844–47). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: A. V. Hnojek: Tělo lidské s ohledem na duši lidskou (1853); Život sv. Kateřiny (1860, s K. J. Erbenem). ■

LITERATURA: K. V. Zap: ref. Václav Novák, Poutník 1847, s. 63; an.: ref. překl. an.: Paleček, Škola a život 1857, s. 301; an.: ref. Úplný dobytčí lékař, Pražské noviny 16. 5. 1858; ● nekrology (an.): Květy 1870, s. 286; NL 28. 6. 1870; Časopis lékařů českých 1870, č. 27; Světozor 1870, příl. k č. 27, s. 93 ●; J. Volf: České knihy z nakladatelství Fournierova ve Znojmě v l. 1844–52, Od Horácka k Podyjí 10, 1932/33, s. 17; F. Cajthaml-Liberté: Novinky ze starého kalendáře, LidN 18. 1. 1933; m. n. (M. Novotný): Dvě úmrtní jubilea, LidN 27. 6. 1940.

lk

Ferdinand Pěčka Místecký

* 8. 10. 1861 *Místek* (Frýdek-M.)
† 25. 12. 1937 *Místek* (Frýdek-M.)

Lyrický básník, radící se k předchůdcům Bezručovým, buditel rodného Slezska, pracovník české menšiny ve Vídni.

Podle rodiště si zvolil literární přídomek Místecký. – Pocházel z rodiny tkalcovského mistra. Základní školu vychodil v Místku a ve Frýdku, 1875 začal studovat na německém reálném gymnáziu v Příboře, v kvintě (1879) přešel na německé gymnázium v Těšíně. Po maturitě (1883) vystudoval teologii na vídeňské univerzitě (vysvěcen 1887). Kaplanoval ve Vídni, kde se také aktivně účastnil českého menšinového života, 1906–36 působil jako farář a děkan v Deutsch-Wagramu u Vídne, jehož obyvatelé byli tehdy z poloviny českého původu. Zároveň byl duchovním radou vídeňské arcibiskupské konzistoře a od 1933 arcibiskupským konzistorním radou. Měl blízký vztah ke Katolické moderně, udržoval písemné styky s K. Dostálem-Lutinovem, ale také s J. Vrchlickým, A. Heydukem, J. Nerudou, J. S. Macharem, J. Karáskem a B. Jablonským. Na odpočinek se vrátil do Místku, kde byl také pohřben.

Básnické počátky P. spadají do studentských let na těšínském gymnáziu. Jeho dvě sbírky tvoří myšlenkově prosté básně, napodobující svou formou lidovou píseň. Vedle elegicky laděné přírodní lyriky a vlastenecky nadšených veršů, určených k povzbuzení národnostně ohrožené menšiny, v nich silně zaznívá i teskná touha po domově, stesk nad sociálním útlakem, mírně křesťanskou láskou, obava o osud slezského lidu a plachá víra v jeho lepší budoucnost.

PSEUDONYMY: Ferdinand (též Ferdinand P., Ferd., Ferd. P., F. P., P.) Místecký. ■ PŘÍSPĚVKY in: Hlídko literární (1895); Květy (1894–96); Muzeum (Brno); Národní kalendář vídeňský (1903); Náš domov; Nový život (1896–98); Obzor (Brno 1880–95); Památník Matice místecké (1905); alm. Pod jedním praporem (1895); Pokrok (1888); Pravda (Viedeň); Reichspost (Viedeň 1910); Studentské listy (1881–84); Světozor (1884); Vesna (1883–93); Vídeňský věstník; Vlast (1886, 1893); Zlatá Praha (1894); alm. Zora (1885); alm. Zora (Brno 1883); Zora (Brno 1883). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Básně (1888); Písně a meditace (BB 1901); *Marienlied während des Krieges* (B, Vídeň 1914). ■ KORESPONDENCE: J. Z. Raušar: Vzpomínky na básníka P. F. P. M. (J. Z. Raušarovi z 1907 a 1911), Nár. listy 25. 1. 1938. ■

LITERATURA. ● ref. Básně: -Raffin.- (F. S. Procházka), Světozor 22, 1887/88, s. 448; r., Hlas národa 28. 5. 1888; V. Vítězný, Lit. listy 1888, s. 314; F. Kyselý, Hlídko lit. 1888, s. 295 ●; L.: ref. Písně a meditace, Zvon 1, 1900/01, s. 419; an.: Český básník opěvovatelem Lugeřa!, LidN 18. 3. 1910; V. Bitnar: Počátky Katolické moderny, Archiv literární 1922, s. 111; J. Závada: Slezská slovesná tradice před Bezručem, SISb 1937, s. 13; ● nekrology: A. Strumhaus, Dunaj (Viedeň) 1938, s. 109; an., Archa 1938, s. 46 ●; M. Rusínský in Bard první z Beskyd (1947, s. 12); B. Slavík in Písemnictví na moravském Valašsku (1947, s. 351); J. Procházka: Zapomenutý básník F. P. M., Těšínsko 1963, č. 6–7 + Počátky české literární tradice na Frýdecko-Místecku před příchodem Petra Bezruče 2, Těšínsko 1971, č. 4.

mu

Josefa Pedálová viz Marie Antonie

Jaroslav Pecháček

* 11. 4. 1909 Praha

† 22. 3. 1984 Praha

Prozaik převážně píšící o mládeži a pro mládež, jenž od obrazů současnosti přešel k historicko-dobro-

družné beletrii; výtvarný, literární i divadelní publicista, malíř-ilustrátor.

Otec, vyučený obuvník, pracoval většinou jako pomocný dělník. Po měšťanské škole absolvoval P. 1924–26 dvouletou obchodní školu, pak byl úředníkem nakl. J. Svátek a přitom navštěvoval večerní výtvarné kursy při Umělecko-průmyslové škole a při soukromé škole malířů M. Boháče a J. Masáka. Jako úředník působil i u dalších firem až do 1931, kdy nastoupil dvouletou vojenskou službu. Po návratu do civilu 1933 byl bez stálého zaměstnání, pracoval jako reklamní kreslič a jako ilustrátor obrázkových časopisů (Mladý hlasatel, Pestrý týden, Pražský ilustrovaný zpravodaj) a nedělních příloh Čes. slova a Lid. novin. Od 1937 se věnoval literární činnosti. Za okupace byl totálně nasazen jako dělník, ale působil i jako instruktor kreslení (večerní kursy Ústřední školy dělnické a Nár. odborové ústředny zaměstnancké). Po 1945 byl zaměstnán krátkodobě u propagačního podniku v Děčíně, 1950–51 u Krajského nár. výboru v Pardubicích. Po návratu do Prahy pracoval 1952–54 v podniku Výstavnictví, pak se stal spisovatelem z povolání, příležitostně spolupracoval s nakl. Českosl. spisovatel a Naše vojsko, též s Českosl. rozhlasem. Od 1970 byl ve starobním důchodu.

P. knižní debut *Týden volnosti*, určený mládeži a doprovázený vlastními ilustracemi, přinesl zpola alegorický příběh rysa, který po útěku z nesvobodného, leč pohodlného života v zajetí prožije chvíle plné nebezpečí ve volné přírodě. V následujících pracích se P. již zaměřil na život dospívající mládeže, své nejčastější téma zpracovávané v prózách pro mládež i pro dospělé. Zahájilo je vyprávění s výraznou výchovnou tendencí: jednak o chudém chlapci (*Jarda s harmonikou*), který pomáhal rodičům vydělávat a obstaral otci zaměstnání, jednak o mladém malíři (*Malíř Láda Rákos*), který se stane umělcem za cenu namáhavého studia a tvrdé práce. Nato se P. obrátil k dospělému čtenáři jednadvaceti drobnými povídkami *Marná setkání*, komponovanými na téma citového zklamání, a také romány soustředěnými na problémy dorůstajících dětí v rodinách z pražské periferie (*Bludný kořen*, *Zlé děti*, *Pole třtiny*). Po pokusu o román z poválečného pohraničí *Proměněná zem* se vrátil k literatuře pro mládež historickou povídkou z jagellonské doby (*Kalich a pŕlměšíc*), dobrodružným při-

během mladého Čechoameričana za revoluce na Kubě 1895–98 (*Ostrov tisíce vůní*) a vyprávěním příhod, které český vysloužilý rakouské armády prožil v mládí při potlačování protirakouského odboje v Itálii v letech 1848–49 (*Taliánský marš*). V těchto pracích zobrazil dospívání svých hrdinů již v širších historických a politických souvislostech. P. se též kriticky zabýval dětskou literaturou (referáty zejména v časopise *Úhor*) a výtvarným uměním (*Lev Šimák, Okoř a malíři kolem A. Slavička*), spolupracoval i s rozhlasem (např. hra pro mládež *Tvrďe probuzení*, 1951, a kulturněhistorické fejetony).

ŠIFRY: J. P., JPK, Pch. ■ PŘÍSPĚVKY in: Čes. slovo; Českosl. rozhlas (1949); Českosl. voják; Divadlo (1954–58); Hlas revoluce; Impuls (1968); Kino; Kulturní noviny; Lid. noviny (1937–39, 1949); Lit. měsíčník (1974, 1980); Lit. noviny (1939); Mladý hlasatel (1938, P pro ml. Jarda s harmonikou); Nár. osvobození (1945–46); Naše knihy (1962); Naše vojsko; Naše zprávy (1939–41; 1940–41 R Tereza, též ref. o výt. umění); Nový život; Obrana lidu (1945–49); Plamen; Průboj (1950); Svět v obrazech; Úhor; alm. Výstava prací Sdružení výtvarníků Purkyně z Prahy (Hradec Král. 1949); Výtvarná práce. ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Týden volnosti (P pro ml., 1937 s vlastními ilustracemi); Malíř Láda Rákos (P pro ml., 1939); Floček mezi zvířátky (BB pro ml., b. d., 1941, s vlastními ilustracemi); Marná setkání (PP 1941); Bludný kořen (R b. d., 1943); Zlé děti (R b. d., 1944); Pole třtiny (R 1946); Poslední prázdniny (P pro ml., 1947); Proměněná zem (R 1957, s F. R. Krausem, přeprac. vyd. 1960); Kalich a půlměsíc (P pro ml., 1977); Ostrov tisíce vůní (P pro ml., 1978); Taliánský marš (P pro ml., 1982). – *Ostatní práce*: Co chce Českosl. strana lidová (1946); Lev Šimák (1960); Okoř a malíři kolem A. Slavička (1964). ■

LITERATURA: K. J. (Juda): ref. Týden volnosti, Střední škola 1938, s. 218; ● ref. Malíř Láda Rákos: V. T. (Tichý), Nár. práce 23. 12. 1939; -ühl- (B. Mühlstein), Naše zprávy 1939, č. 79; drb. (J. Borecký), Zvon 40, 1939/40, s. 322 ●; ● ref. Marná setkání: R. Černý, Akord 9, 1941/42, s. 228; K. P. (Polák), KM 1942, s. 56; p. (A. M. Piša), Nár. práce 4. 2. 1942 ●; ● ref. Bludný kořen: K. P. (Polák), Nár. práce 25. 12. 1943; jšk. (J. Š. Kvapil), Naše doba 51, 1943/44, s. 424; J. Černý, LidN 17. 1. 1944 ●; ● ref. Zlé děti: K. P. (Polák), Nár. práce 3. 12. 1944; J. Machoň, LidN 12. 1. 1945 ●; ● ref. Pole třtiny: A. Hrubý, KM 1946, s. 458; G. (F. Götz), NO 1. 11. 1946; F. H. (Hamp), Práce 20. 11. 1946; F. Benhart, Zeměd. noviny 7. 12. 1946; K. P. (Polák), PL 9. 4. 1947 ●; vbc (V. Vrabec): ref. Proměněná zem, Svob. slovo 30. 12. 1957; N. Siegllová: ref. Kalich a půlměsíc, Lit. měsíčník 1977, č. 8; ● ref. Ostrov tisíce vůní: V. Nezkusil, ZM 1978, s. 642; N. Siegllová, Lit. měsíčník 1978, č. 10 ●; N. Siegllová: ref. Taliánský marš, Lit. měsíčník 1983, č. 7.

dh

Františka Pecháčková

* 1. 8. 1904 *Pašovice* u Uherského Brodu
† 19. 1. 1991 *Praha*

Prozaička osobitého lyrizujícího stylu a etického důrazu, zaujatá zvláště životem venkovských lidí v podhůří Kopanic na moravsko-slovenském pomezí.

Roz. Janečková. – Poetické citění zdědila po matce, zpěvačce lidových písní, výtvarné sklonky po otci, řezbáři a sochaři. Vyrůstala na samotě uprostřed přírody v rodině nevlastního otce, venkovského zedníka, který jezdil za prací na Ostravsko a do Německa. Když v jejích sedmi letech zemřel, matka se třemi malými dětmi se přestěhovala do Uherského Hradiště, kde P. vychodila měšťanskou školu a poté byla zaměstnána jako dekorační malířka; 1926–27 půl roku pracovala v tomto oboru v Paříži. 1927 se provdala za úředníka a usadila se v Praze, kde se věnovala výchově svých čtyř dětí a literární práci. Navštívila řadu evropských zemí, pro její tvorbu měl však největší význam pobyt mezi krajany v Texasu a Kalifornii (1966).

Pro utváření vidění světa P. mělo značný význam poetické útlé dětství na slovácké vesnici (později se promítlo do její knížky pro děti *Sedmikrásný čas*) a jeho zvrat v těžký život osiřelé rodiny ve městě. Odtud pramenil autorčin intenzivní prožitek protikladu bohatství a chudoby, kterou však brzy začala pojímat s jednostrannou idealizací jako zdroj mravních hodnot. Od bezbranných obětí sociálního systému a lidské lhostejnosti, jako byla vdova a její děti ve zdech necitelného města za války v prvotině *Jobovy děti* nebo nezaměstnaný mladý pekařský dělník v románu *Slaměný dům*, ji touha po kladu a harmonii přivedla k prostým, ale silným osobnostem z lidu, které dokážou dát svému životu smysluplnost a důstojnost houževnatostí i mravní pevností, byť leckdy za cenu těžkých zápasů a obětí. Takové typy nacházela zvláště ve skromných a pokorných dívkách a ženách, zpravidla nejchudších, nescoucích za nejtěžších podmínek svůj životní úděl. Po rozběhu v knize *Země miluje člověka* dospěla k osobité syntéze realistického pohledu na tvrdý život lidí chudé horské oblasti a k poetické stylizaci v baladickém románu o lásce, bídě a mravní odpovědnosti *Věrnost*, který v době vydání nabýval i alegorického smyslu. Další závažné dílo vytvořila P. románo-

vou kronikou půlstoletého života na Kopanicích *Proč mlčí živí*, v níž do individuálního osudu ženy bezzemka promítlá peripetie společenského vývoje a podrobila kritice i křivdy 50. let. V těchto pracích vroucí lyrismus, spjatý s bohatě obrazným, někdy až dekorativním výrazem čerpajícím z lidové mluvy a užívajícím novotvarů, povyšoval všední děje do básnické roviny, vnášel do obrazů úporného lopocení optimistickou perspektivu, vědomí krásy i těžkého života, je-li žit plně a odpovědně, s nad osobním cílem. Láska k domovu v chudých, ale krásných horách moravsko-slovenského pomezí, charakteristická pro postavy P., dostala ráz jitrivého stesku v románu *Vůně chleba*, líčícím těžké začátky valašských vystěhovalců z přelomu století v Americe. Neúporná pracovitost, přinášející obživu lidem jejího kraje, přivedla P. k zájmu o T. Baťu, jehož životní dráhu zobrazila zaujatě v biografickém románu *Chléb náš vezdejší*. Zatímco v psychologickém románu *Údolí Vlčinec* nahlédla citlivě do konfliktu ve svědomí provinilého chalupníka, v pozdějších prózách zaměřených na širší společenskou problematiku a častěji situovaných do městského prostředí podléhala šablonám a ztrácela přesvědčivost; to platí o mozaice tvrdých sociálních protikladů na malém slováckém městě ve 20. letech *Hříšné město*, románu z doby kolektivizace vesnice *Zítřek začal včera* i nabádavém příběhu namířeném proti morální nezodpovědnosti *Přítelkyně*.

PŘÍSPĚVKY in: Beseda venkovské rodiny (1957–58); sb. Čarovná zahrada (1944); Dělnická ročenka (1936); Host do domu (1961); Lid. noviny (1939, 1945); Lit. noviny (1960); sb. Matka (1943); Nár. politika; Naše rodina (1988); Nové knihy (1961); Panoráma (1936–48; 1948 Rodný kraj v mém díle); Právo lidu (1934); Pražské noviny; Rudé právo; Svob. noviny (1945); Tvorba (1981–82); Vlasta (1957 interview o R Proč mlčí živí, 1961); Zeměd. noviny (1947). ■ **KNIŽNĚ.** *Beletrie*: Jobovy děti (R 1934); Země miluje člověka (R 1936); Slaměný dům (R 1938); Chléb náš vezdejší (R 1939); Věrnost (R 1944, rozšíř. vyd. 1954); Údolí Vlčinec (R 1948); Proč mlčí živí (R 1957); Hříšné město (R 1959); Sedmikrásný čas (P pro ml., 1961); Zítřek začal včera (R 1963); Přítelkyně (R 1968); Vůně chleba (R 1970); Jeden krásný rok (P pro ml., 1982). ■

LITERATURA: F. P. (nakl. leták, b. d., 1974, staf P. Bílek, soupis knižního díla S. Mouchová); F. P. (nakl. leták, 1975, text J. Šnobl). ■ vbk. (V. Běhounek): ref. Jobovy děti, PL 18. 3. 1934; F. P. o R Země miluje člověka, Panoráma 1936, s. 139; ● ref. Země miluje

člověka: K. J. Beneš, Panoráma 1936, s. 123; vbk. (V. Běhounek), PL 20. 12. 1936; F. K. (Křelina), Venkov 30. 12. 1936; B. Polan, LitN 9, 1936/37, č. 12; Benj. J. (B. Jedlička), LidN 8. 2. 1937; B. V. (Václavěk), Index 1937, s. 58; G. (F. Götz), NO 14. 2. 1937; O. K. (Králík), LUK 1937, s. 71; s. (J. Strnadel), U 1937, s. 106 ●; ● ref. Slaměný dům: Kp. (J. Knap), Venkov 17. 7. 1938; vbk. (V. Běhounek), PL 7. 8. 1938; an. (J. Strnadel), Ranní noviny 31. 8. 1938; V. Traubová-Lišková, LidN 21. 11. 1938; kh (K. Hadrbolec), Čtème 1, 1938/39, s. 44; K. Sezima, Lumír 65, 1938/39, s. 244 ●; ● ref. Chléb náš vezdejší: K. Sezima, Čtème 2, 1939/40, s. 309; vbk. (V. Běhounek), Nár. práce 14. 1. 1940; B. Jedlička, LidN 14. 2. 1940 ●; H. Slavíková: ref. Věrnost, NŽ 1954, č. 9; ● ref. Proč mlčí živí: (no) (V. Novák), Mladá fronta 28. 9. 1957; J. Hájek, LitN 1957, č. 49; V. Pazourek, HD 1957, s. 570; J. Hořejš, Práce 5. 1. 1958; F. Benhart, RP 18. 2. 1958 ●; ● ref. Hříšné město: M. Jungmann, LitN 1959, č. 43; B. Macák, HD 1959, s. 506; Z. Frybort, Kruh 1959, s. 127; J. Hájek, Plamen 1959, s. 575; V. Dostál, Tvorba 1960, s. 80 ●; ● ref. Zítřek začal včera: mpk (M. Petříček), LitN 1963, č. 45; H. H. (Hrzalová), Večerní Praha 10. 12. 1963; Z. Kožmín, HD 1964, č. 1 ●; ● ref. Sedmikrásný čas: Z. Vavřík, LitN 1961, č. 32; V. Kovářik, ZM 1965, s. 25 ●; ● ref. Přítelkyně: H. Hodačová, Práce 12. 10. 1968; M. Nyklová, Večerní Praha 18. 10. 1968; Š. Vlašín, RP 31. 10. 1968; I. Zítková, Mladá fronta 5. 11. 1968; O. Sus, HD 1968, č. 11 ●; ● ref. Vůně chleba: (zz), Zeměd. noviny 24. 3. 1971; (ves) (M. Janů-Veselá), Práce 31. 3. 1971; H. Hrzalová, Tvorba 1971, č. 15; Š. Vlašín, RP 31. 8. 1971 ●; dg (D. Grozdanovičová): ref. Věrnost, O knihách a autorech 1973, jaro; ● k sedmdesátinám: P. Pešta, Rovnost 27. 7. 1974; V. Pazourek, Svob. slovo 31. 7. 1974; M. Podzimková, Večerní Praha 8. 8. 1974; O. Rafaj, Lit. měsíčník 1974, č. 7 → Zápas o současnost (1978); P. Bílek, O knihách a autorech 1974, podzim ●; N. Siegllová: ref. Sedmikrásný čas (další vyd.), Komenský 99, 1974/75, s. 635; J. Dewetter: O autorce Věrnosti, Lit. měsíčník 1975, č. 4; J. Hájek in F. P.: Věrnost (1978); J. Polák: ref. Věrnost, Lit. měsíčník 1979, č. 9; ● ref. Jeden krásný rok: JK (J. Klokočnicková), Nové knihy 1982, č. 46; J. Červenka, Svob. slovo 8. 9. 1983 ●; ● k osmdesátinám: vbc (V. Vrabec), Svob. slovo 1. 8. 1984; J. Hájek, Lit. měsíčník 1984, č. 7; H. I., O knihách a autorech 1984, léto – podzim; N. Klevisová, Tvorba, 1984, č. 31, příl. Kmen; J. Zajíc, Malovaný kraj 1985, č. 2 ●; ● k 85. narozeninám: P. Pešta, Lit. měsíčník 1989, č. 7; E. R., Nové knihy 1989, č. 26 ●; J. Hájek in F. P.: Proč mlčí živí (1989); J. Zajíc: nekrolog, Malovaný kraj 1991, č. 2; P. Pešta: k 1. výr. úmrtí, Rovnost 14. 1. 1992; J. Zajíc: Pašovice v době dětství F. P., Malovaný kraj 1993, č. 3.

pp

Karel Pejml

* 26. 1. 1892 Příbram

† 2. 3. 1965 Praha

Popularizátor přírodovědných oborů, prozaik zakládající vyprávění na odborných poznatcích, publicista.

Byl synem horníka. Po studiu na příbramském gymnáziu (1903–10 vychodil 6 tříd) pracoval v lékárně a posléze získal farmaceutické vzdělání. Teprve 1920 složil doplňovací maturitu v Jičíně. Pak studoval nejdříve práva (JUDr. 1928), později přírodní vědy (RNDr. 1947) a filozofii (PhDr. 1948 prací *Růže v lidové kultuře*). Pracoval jako úředník a přednosta berního úřadu v Jilemnici, 1934 byl přeložen do Prahy na místo vrchního finančního rady berní správy na Smíchově, od 1936 byl vrchním finančním komisařem min. financí. Svůj vědecký a kulturněhistorický rozhled zhodnotil vedle své publikační činnosti i jako aktivista Sokola a kulturní činitel. Byl otcem Karla P. (1918–1992), autora populárně-naučných knih o meteorologii.

Ve svých příležitostných příspěvcích, naučných článcích i v knižních syntetických pracích P. popularizoval přírodovědné obory, zejména botaniku, chemii (alchymii), farmacii (léčitelství). Ve výkladech nezástal jen u souhrnu exaktních poznatků, ale pojednával je v širokém kulturněhistorickém záběru, s odkazy na konkrétní historický materiál (archeologické nálezy, herbáře, mapy, literární prameny), s použitím mytologických příběhů, skutečných událostí, folklorních zdrojů apod. Od prací zaměřených především na historii přírodovědy (*Dějiny české alchymie*) přes rozsáhlejší knihy přírodopisně-folkloristické, obrácené k minulosti lidové kultury (*Český lid ve svých názorech, obyčejích a pověrách*, *Rostlina průvodcem člověka od kolébky ke hrobu* aj.), dospěl až ke knihám značně beletrizovaným (např. vyprávění o vybájených tvorech v pohádkách a starých přírodopisech *Draci a obři*). Zejména v knížkách pro mládež včleňoval fakta z dějin přírodních věd a poznatky o přírodních zákonech do čtenářsky poutavého pásma skutečných i fiktivních příběhů (*Křeček Poberta*, *Opravdová kniha proroků*). Podobu P. knih mnohdy spoluutvářel obrazový doprovod využívající např. kreseb J. Mánesa, M. Alše (folkloristicky zaměřené publikace) i dobových vyob-

razení. – Odbornou erudici uplatnil P. i jako editor latinského spisu ze 16. století – herbáře A. Zalužanského ze Zalužan, jež opatřil českým rejstříkem.

PŘÍSPĚVKY in: Aeskulapova zahrada (1937); Kulturní měsíčník (Roudnice n. Lab. 1972); Od stříbrných hor (Příbram); Venkov (1937, 1942); Věstník Svazu českosl. lékárnictva (1933–37; 1933–35 Dějiny české alchymie, i sep., 1936 Lékárník v díle Goethově, i sep., 1937 Dr. T. G. Masaryk, i sep.). ■ **KNÍŽNĚ.** *Beletrie* (pro ml.): Křeček Poberta (P 1944); Opravdová kniha proroků (P 1965). – *Vědeckopopulární práce:* Kytice čarovných rostlin 1. Člověk a rostlina (1938); Český lid ve svých názorech, obyčejích a pověrách (1941); Pranostiky (1941); Naše léčivé rostliny (1943); Rostlina průvodcem člověka od kolébky ke hrobu (1946); Draci a obři (1947, s J. Augustou); Celý svět kouří (1947); Růže v lidové kultuře (1948). ■ **REDIGOVAL** časopis: Aeskulapova zahrada (1937, histor. část). ■ **USPOŘÁDAL** A VYDAL: A. Zalužiansky a Zalužian, *Medicinae doctoris: Methodi Herbariae libri tres* (1940). ■

LITERATURA: hjk (Z. Hájek): ref. Pranostiky, LidN 27. 2. 1942; J. D. (Dokulil): ref. Český lid... a Pranostiky, Akord 9, 1941/42, s. 384; ● ref. Křeček Poberta: V. T. (Tichý), Nár. práce 5. 3. 1945; vpa (V. Pazourek), LidN 31. 3. 1945; M. Liška, B. Lacina, Štěpnice 1, 1946/47, s. 374 ●; J. Meisner: ref. Celý svět kouří, Práce 8. 1. 1948; V. Palivec: JUDr., RNDr., PhDr., PhMr. K. P. ... trojnásobným doktorem, Od stříbrných hor 16, 1948/49, s. 61; B. Vospálek: Zeměl dr. K. P., Vesmír 1965, s. 190.

jip

Václav Pekárek

* 12. 9. 1907 Koloměřice u Týna nad Vltavou

† 6. 10. 1982 Praha

Marxisticky orientovaný literární kritik a editor, zabývající se zejména dílem Z. Nejedlého a B. Václavka.

Otec byl rolníkem. Obecnou školu absolvoval P. v rodišti, učitelský ústav v Čes. Budějovicích. Po maturitě 1928 učil do 1932 na pokusné Volné škole práce v Kladně a zároveň studoval na Škole vysokých studií pedagogických v Praze, kterou ukončil 1930 (jí byl t. r. vyslán na měsíční pobyt do Moskvy). Ve 30. letech byl činný v levicově orientovaných spolcích a organizacích; 1936–39 byl členem literární skupiny Blok (tajemník pražské skupiny) a členem redakční rady jejího čtvrtletníku U a časopisu Lid. kultura. 1933–45 učil nejprve krátce

v Dušníkách u Prahy a pak v různých obcích na Kladensku a v Kladně, kde bydlel a byl též redakčně činný. 1939 se oženil. Od 1945 působil P. jako tiskový referent na min. školství a nár. osvěty, odkud spolu se Z. Nejedlým jako jeho osobní tajemník 1946 přešel na min. sociální péče a ochrany práce a 1948 zpět na min. školství, kde pak působil jako vedoucí literárního oddělení. Přitom byl 1951–53 vedoucím tajemníkem Svazu českosl. spisovatelů. Od 1954 do odchodu do důchodu 1967 vedl Kabinet pro studium díla Z. Nejedlého ČSAV.

Kromě mladického pokusu o proletářskou poezii *Slovo o nenávisti* publikoval P. kritiky a úvahy o soudobé literatuře, a to nejen české, ale zpočátku francouzské, později též sovětské. Během 30. let se začal zabývat otázkami socialistické literatury a navázal spolupráci s B. Václavkem, kterého považoval za nejvýznamnějšího českého marxistického literárního kritika, zatímco za nejvýznamnějšího marxistického historika české kultury pokládal Z. Nejedlého (jeho dílu se po válce věnoval soustavně). Ten se pro P. stal vůdčí autoritou, s níž se ve své kritické praxi shodoval především v požadavku realismu a lidovosti a v důrazu na tradici ve spojení s ideologickou revolučností. Nejaktivněji zasahoval P. do literárního dění po únoru 1948: vyvolal novou vlnu polemik o Wolkrovi, proti radikalismu mladých kritiků obhajoval současnou tvorbu nezvalovské generace a později ve druhé polovině 50. let vytýkal naopak mladé poezii nepolitichnost a subjektivismus. Pro celé P. dílo je příznačný kritický vztah k modernismu a vyzdvížení světového názoru jako výchozího kritéria při hodnocení uměleckého díla. Marxistickou ideologii uplatňoval také v ediční a redakční činnosti.

PSUDONYMY, ŠIFRY: Pavel V. Korda, Pavel V. Kovář, P. V. Kovář, Václav Pokorný (Učitelé noviny); p., vp, vp–, V. P., V. Pek. ■ PŘÍSPĚVKY in: Česká literatura; Čin (1931–38); Die neue Tschechoslowakei (1951); Filoz. časopis (1961); Haló noviny (1938); Hlas lidu (Kladno 1938–39); Im Herzen Europas (1961); Index (1930, 1938); Kalendář Svobody a Rudého práva (1948); Knižní novinky (1960); Kultura (1957–62); Kultura doby (1936–38); Kulturně-politický kalendář (1961); Kulturní noviny (1968); Kulturní tvorba; Lid. demokracie; Lid. kultura (1938, 1947); Lid. noviny (1937–51); Lit. měsíčník; Lit. noviny (1932); Lit. noviny (1952–62); Mladá fronta (1958, 1977); Nár. osvobození (1929–33); Naše cesta (Kladno, Hradec Král. 1929–34); Naše pravda (1947); Nová svoboda (1945); Nové směry

(1930); Nový život (1956); Obrana lidu (1956, 1970); Panoráma (1948); Plamen; Práce (1954); Praha–Moskva (1957–60); Pravda (Plzeň 1946–47); Pravda (Bratislava 1960); sb. Proletářská poezie (1934); Rovnost (Brno 1946); Rudé právo (od 1945); Sociální revue (1948); Srp (1945); Studentský časopis (1927–30); Svět v obrazech (1962); sb. Španělsko v nás (1937); Tisková a informační služba KSČ (1947); Tvorba (od 1932); Tvořivá škola (1929); U (1937–38); Učitelé noviny (1933–38); sb. Václavkova Olomouc 1962 (1964) a 1963 (1965); Var (1948–53); Večerní Praha (1961); Věstník ČSAV (1958) sb. Zdeněk Nejedlý dnešku (1958). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: Slovo o nenávisti (BB 1934, pseud. Pavel V. Kovář); Zdeněk Nejedlý (biograf. studie, 1948); Wolker, Neumann, Hora (studie, 1949); Bedřich Václavěk, marxistický kritik a estetik (studie, 1972). – *Výbory*: Literatura a skutečnost (1962); Díla a osobnosti (1977). – *Překlad*: K. Marx, B. Engels o literatuře a literární kritice (1937, i ed.). ■ REDIGOVAL časopisy: Naše cesta (Kladno 1930–31, s red. kruhem, 1931–32 člen red. kruhu), Var (1948–53, se Z. Nejedlým); *sborníky*: O Zdeňku Nejedlém (1948), Zdeňku Nejedlém k 75. narozeninám (1953, s K. Konrádem, J. Nohou a V. Zavadou), Na paměť Zdeňka Nejedlého (1966, s J. Kubátem); *edice*: Edice Naší cesty (Kladno 1931–37), Edice Naší cesty – nová řada (1946), Knihovnička Varu (1948–57, 64 sv.), Kritická knihovna (1949–56, 18 sv.); *spisy*: Sebrané spisy Z. Nejedlého (1948–56, se Z. Nejedlým). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: K. Marx, B. Engels o literatuře a literární kritice (1937); Z. Nejedlý: Velké osobnosti (1948, přep. vyd. 1951, rozšř. vyd. 1953) + Z české kultury (1951) + O výtvarnictví, hudbě a poezii (výbor, 1952) + O literatuře (výbor, 1953) + Za kulturu lidovou a národní (1953); J. Kollár: Slávy dcera (výbor, 1948); A. Macek: Básně (1959) + Mé Čechy a jiné básně (1963); Listy F. X. Šaldy a Zdeňka Nejedlého z let 1910–1932 (1974); J. Taufer: Básně (1979). ■

LITERATURA: ● ref. K. Marx, B. Engels o literatuře...: V. Černý, LidN 15. 2. 1937, příl. Lit. pondělí; h., Dělnická osvěta 1937, s. 222; K. Konrad, Haló noviny 4. 12. 1937 → Ztvárněte skutečnost (1963, s. 330) ●; K. Polák: ref. Zdeněk Nejedlý, PL 30. 6. 1948; V. Tichý: ref. Wolker, Neumann, Hora, Práce 27. 1. 1950; L. Svoboda in V. P.: Literatura a skutečnost (1962); ● ref. Literatura a skutečnost: J. Hájek, Plamen 1963, s. 119; A. Jelínek, LitN 1963, č. 10; (bt) (B. Truhlář), SLit 1963, s. 400 ●; K. Novák: Z. N. – F. X. Š. přátelé ...? (o P. edici korespondence Z. N. a F. X. Šaldy in Kulturní noviny 1968, č. 6), HD 1968, č. 4; ● k 65. narozeninám: (lk) (A. Pludek), Svět práce 1972, č. 37; (V.) (M. Veselá-Janů), Práce 12. 9. 1972 ●; ● ref. Bedřich Václavěk...: fp (F. Průšek), Tvorba 1972, č. 47; -k (J. Rybák), Lit. měsíčník 1972, č. 1 ●; ● k sedmdesátinám: V. Jelínek, Tvorba 1977, č. 37; M. Blahynka, Lit. měsíčník 1977, č. 5 → Denní chléb (1978); H. Hrzalová, J. Dvořák, V. Novotný

(interview), vše Lit. měsíčník 1977, č. 7; O. Rafaj, RP 12. 9. 1977 → Zápas o současnost (1978) ●; M. Blahynka: ref. Díla a osobnosti, Tvorba 1978, č. 3; ● nekrology: O. Rafaj, Tvorba 1982, č. 44, příl. Kmen → Literatura a čas (1985); J. Nejedlá, Práce 13. 10. 1982; J. Peterka, Lit. měsíčník 1983, č. 2 ●; L. Soldán: Nad dílem a osobností V. P., Lit. měsíčník 1987, č. 7.

pb

Josef Pekař

* 12. 4. 1870 *Malý Rohozec* u Turnova

† 23. 1. 1937 *Praha*

Přední český historik Gollovy školy; do svých komplexních, mnohdy originálních pohledů na významné události národních dějin zahrnoval rozmanité kulturní a umělecké jevy; též významný publicista.

Byl synem rolníka. Rodina se 1874 přestěhovala z Malého Rohozce do nedalekých Daliměřic, kde P. prožil dětství a kam se po celý život vracel. Záhy ztratil matku a všechny sourozence (zemřeli na TBC), trvalé rodinné vztahy pak udržoval s mladšími sourozenci nevlastními. V raném věku byl pod silným kulturním vlivem strýce z matčiny strany, politika a novináře J. M. Černého. Po ukončení obecné školy v Turnově studoval od 1880 na gymnáziu v Ml. Boleslavi, kde se vedle literárních zájmů, živých romantickou četbou, vyhraňovaly jeho zájmy historické (mj. vykonával pomocné práce v městském archivu). Po maturitě 1888 studoval do 1892 v Praze na filoz. fakultě obor dějepis-zeměpis; jeho profesory byli J. Goll, jež P. ctil jako autoritu a jehož důvěru a přátelství získal již za studií, A. Rezek, působící mj. na P. politické zájmy, dále J. Emler, J. Kalousek, též J. Gebauer aj.; jeho spolužáky byli mj. M. Dvořák a J. Šusta. 1893 získal doktorát prací *Kandidatury krále Přemysla Otakara II. na německý trůn*; v témže roce poslouchal na právnické fakultě přednášky o národním hospodářství a dějinách práva a pracoval pro redakci Ottova slovníku naučného. Šk. rok 1893/94 strávil na studijním pobytu na německých univerzitách: zimní semestr v Erlangenu, letní semestr v Berlíně. 1895 učil krátce jako suplující učitel na gymnáziu v Ml. Boleslavi, 1895/96 na gymnáziu v Truhlářské ul. v Praze, 1896/97 byl prefektem ve Strakově akademii. 1897 se na základě práce *Dějiny valdštejnské-ho spiknutí* habilitoval pro obor rakouských

dějín na pražské filoz. fakultě a byl pověřen suplenturou na profesorském místě uvolněném A. Rezkem, 1901 byl jmenován mimořádným a 1905 řádným profesorem (po 1918 byla jeho specializace formálně změněna na profesuru českých dějin). Několikrát vykonával akademické funkce (1909/10 děkan a 1910/11 proděkan filoz. fakulty, 1931/32 rektor a 1932/33 prorektor UK), byl členem vědeckých společností (KČSN, ČAVU). Společně s J. Gollem redigoval 1896–1918 Čes. časopis historický, později ho vedl sám, byl také předním činitelem Historického klubu. Mimoto se publicisticky účastnil politického života; vystupoval na obranu českého národa a české kultury proti útokům německých historiků (T. Mommsenovi, později proti B. Bretholzovi), za 1. světové války prosazoval uskutečnění státoprávních požadavků v rámci federalizované monarchie, v poválečné době vystupoval s kritikou pozemkové reformy, angažoval se v záležitosti smírného řešení česko-německých vztahů aj. 1935 byl agrární stranou navrhován na prezidenta republiky, kandidaturu však nepřijal. Během let vykonal několik studijních a turistických cest po cizině: vícekrát byl v Německu a Rakousku, 1907 na delším pobytu v Paříži, 1911 v Dánsku, po válce v Polsku, 1927 a 1930 v Itálii. Od 1934 se zhoršoval jeho zdravotní stav, na fakultě působil do května 1936. Pohřben byl v rodném kraji, v obci Jenišovicích poblíž Daliměřic.

Komplexní přístup k dějinám – úsilí o zachycení významných událostí v složité souhře rozmanitých činitelů – vedl P. k tomu, že věnoval trvalou pozornost i umění a literatuře. Literární projevy oceňoval jako „historické dokumenty prvního řádu“ a vyzvedal jejich přínos pro tu historii, „jež nechce býti pouhým výkladem událostí politických nebo válečných“, ale zamýšlí podat i obraz duchovního života. Mimoto již v mládí sympatizoval s myšlenkou o potřebě „umělecky oživit vědecky probádanou minulost“ a jako talentovaný slovesný tvůrce, projevující se za studentských let vlastní poezií a překlady (A. Mickiewicz, L. N. Tolstoj), zjevně inklinoval k literární, expresivně zabarvené či vypravěčské stylizaci svých odborných prací. V Gollově historické škole si osvojil přesné heuristické postupy zaměřené ke kritickému rozboru pramenů a přijal srovnávací evropská hlediska, vycházející z poznatku o omezené autonomii národních dějin a jejich začleněnosti do západoevropské kulturní

oblasti. P. charakterizoval své metodické východisko jako „empiricko-pozitivistické“, směřoval však domýšlením a znovuprožíváním minulosti od faktografie činů a událostí k zpřítomňujícím evokacím, které přibližovaly epochu v rozmanitých projevech hmotného a duchovního života, dobového kulturního klimatu, mentality a celkového životního způsobu. Dějinám umění a literatury přinášela P. díla nové poznatky a inspirovala je netradičními hodnoceními nejstarších dějin, doby husitské, Bílé hory, baroka i národního obrození. K těmto epochám se P. vracel v řadě analýz a syntetizujících pohledů, v nichž se vyrovnával s názory staršího dějepisce, především F. Palackého (věnoval mu i několik samostatných studií), a z nichž postupně krystalizovala jeho dějinná koncepce. Romantická mytizace nejstarších českých dějin a rukopisný boj ho již v době studií i později podnítily k vystoupením na straně odpůrců RKZ (studie *Hrubá Skála. Příspěvek k historické topografii a ke sporu o Rukopis královský* aj.) a přivedly ho ke studiu nejstarších legendistických památek. Ve statích sledujících filiace václavských a ludmilských legend a soustředěných do knihy *Nejstarší kronika česká* (pak přepracovaná verze *Die Wenzels- und Ludmilalegenden und die Echtheit Christians*) podal důkazy, že Kristiánova legenda není pozdní padělek, za nějž byla podle dosud platného názoru J. Dobrovského považována, nýbrž původní dílo z konce 10. století, a tudíž i základní historický pramen pro toto období. Práce o Kristiánovi, k nimž se později přiřadil esej *Svatý Václav*, přinesly nový pohled na rané křesťanství a jeho kulturu; svým pojetím a závěry podnítily četné polemiky i další výzkumy. Významné místo v P. díle zaujímají husitologické práce, které završilo objemné dílo P. zralých let – monografie *Žižka a jeho doba*. Nezvykle koncipovaná práce, spojující výklady s „anketou“ svědeckých výpovědí pamětníků (mezi nimi též anonymních literárních děl: sporu Václav, Havel a Tábor, Rozmlouvání člověka se Smrtí aj.) a s „výslechem“ *Žižky* samého (tj. s rozбором jeho listů a jiných projevů), představila ústředního hrdinu jako božího bojovníka a revolucionáře vedeného náboženským fanatismem a v celkovém pohledu na husitství, poznamenaném P. rostoucí nechuť k radikálním hnutím, zdůraznila jeho středověký charakter, revidujíc tak Palackého pojetí husitství jakožto počátku no-

vověkého demokratického procesu (P. názoru oponovali hlavně J. Slavík, F. M. Bartoš, též K. Krofta). K jednomu ze svých hlavních témat – bělohorské a pobělohorské době – se P. po habilitačním spisu o valdštejnském spiknutí vrátil v *Knize o Kostí*; dílo motivované též vřelým rodáckým vztahem k Turnovsku přiblížilo na bohatém pramenném podkladě epicky poutavou evokací dění na kosteckém panství v době třicetileté války a bylo významným příspěvkem k českým agrárním dějinám. P. studium faktů a zejména sekundární literatury vztahující se k bělohorským událostem (hlavně spis *Bílá hora. Její příčiny i následky*) vyústilo v obraz národní tragédie, která je zarámována do panoramatu evropských událostí a posléze pojata globálně jako konflikt dvou politických a kulturních orientací: německého protestantismu a románského katolicismu (P. toto pojetí uvedl přímou citací do souvislosti s koncepcí M. Martena v eseji *Nad městem*; na rozdíl od Martena, který zdůrazňoval náboženské momenty, měl však na zřeteli momenty národní a národně kulturní). Ty byly také směrodatné pro P. hodnocení doby „temna“, která podle jeho soudu „nebyla »temnem« veskrze“, neboť podnítily obrodné síly balbínovského vlastnictví a nesla s sebou silný kulturní živel, rozkvět barokního umění. O národních aspektech barokní doby pojednaly i příležitostné *Tři kapitoly z boje o sv. Jana Nepomuckého*, které proti současným odsudkům svatojánského kultu argumentovaly jeho historickou, národně obrannou funkcí. V kardinální otázce po smyslu českých dějin a kontinuitě jejich novodobé fáze s minulostí (*Smysl českých dějin*) krystalizovalo P. stanovisko hlavně ve sporech s T. G. Masarykem (z Masarykových stoupenců se v nich angažoval především J. Herben); P. vstupoval do polemik z pozice historika, který odmítá účelové aktualizace vnášející do minulosti současné představy: proti Masarykovu názoru o vůdčí dějinné ideji náboženské a určujícím významu humanistické tradice české reformace pro národní obrození zdůvodňoval dominantní úlohu národní ideje spjaté s odvěkým sebezáchovným zápasem a v obrození shledával přímou vývojovou souvislost s vlasteneckou tradicí barokní. S tímto konceptem souvisela i úvaha *O periodizaci českých dějin*. Inspirován v tomto případě hlavně výtvarným historikem M. Dvořákem, aplikujícím duchovědná hlediska W. Diltheye,

stavěl P. svoje schéma na poznatku o existenci uzavřených kulturních fází, vyznačujících se vždy zvláštní duchovní dispozicí, jež vtiskuje charakter všemu dění a již nejlépe ztělesňují výtvarné styly od gotiky po romantismus; i zde je mezi určujícími dějinnými faktory přisuzována důležitá funkce národnímu vědomí a jeho historickému zakotvení. – Originálními názory a celkovým dějinným nazíráním, neseným národně tradicionalistickým zaujetím a sociálním konzervatismem, vyvolávalo P. dílo souhlasné i polemické reakce a takto také provokovalo k další badatelské práci v historii i příbuzných oborech; mj. se stalo trvalým východiskem sporů o Kristiánovu legendu, obecněji o nejstarší české dějiny, oživilo zájem o české baroko (Z. Kalista, J. Vašica aj.), inspiroval se jím (zvláště v otázce periodizace a hodnocení baroka a obrození) také A. Novák v pozdějších verzích svých literárních dějin.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Jiří Douša, J. Marek (dub.); J. P., Pkř. ■ PŘÍSPĚVKY in: Almanach ČAVU (1920, 1924); Athenaeum (1890, Hrubá Skála. Příspěvek k historické topografii a ke sporu o Rukopis královský); sb. Bílá hora (1903); sb. Biskup A. Podlaha, český kněz, archeolog a historik (1932); Časopis Matice moravské (1892, 1894); Čech (1888, překl. L. N. Tolstoj: Sevastopol v měsíci srpnu, pseud. Jiří Douša); Čes. mysl (1912); Čes. osvěta (1908, 1914, 1920); Čes. revue (1897, 1901); sb. Českosl. armádě k 28. říjnu (1925); Čes. časopis historický (1895–1936; recenze a studie, z nichž mnohé vyšly knižně, mimoto posmrtně 1939 Rukopisy ze stanoviska historického); sb. Český ráj (1921, doprovod k cyklu černých dřevorytů K. Vika); sb. Český ráj v barevných dřevorytech K. Vika (1930); sb. František Táborský (1928); Hlas národa (1893, 1895); Horácké listy, příl. Horácké besedy (Nové Město na Moravě 1930); Index (1934); sb. In memoriam Jana Heidlera (1926); sb. Jaroslav Preiss šedesátníkem (1930); Jizeran (Ml. Boleslav 1889–90); Jubilejní revue studentstva turnovského (1923); sb. Karel Kramář (1930); La République Tchecoslovaque (1919); L'Europe centrale (1934); Lid. noviny (1921–22, 1926, 1929–35); Listy filologické (1896, Hrubá Skála v RK); sb. Literatura česká 19. století 3 (1905, František Palacký v letech 1823–1848, s A. Novákem); Máj (1903); Nár. listy (1892, 1916–27, 1931); Nár. osvobození (1928); Nár. politika (1916–22, 1934); Obzor lit. a umělecký (1899); alm. Od kolébky Riegrový (1908); Památky archeologické a místopisné (1888–89); sb. Památník na oslavu padesátiletého panovníkého jubilea... Františka Josefa I. (1898); sb. Památník Palackého (Valaš. Meziříčí 1926); Pamětní list (1903, k slavnosti položení zákl. kamene k Husovu pomníku v Praze); Plzeňské listy (1899);

Politik (1897–1902; 1898–99 Franz Palacký); Prager Presse (1925–26); Prager Rundschau (1932); sb. Přátelé českosl. starožností svému učiteli (J. V. Šimákovi) (1930); Přítomnost (1935); Ročenka Českosl. republiky (1924); Sborník prací historických. K 60. narozeninám dvor. rady prof. dr. Jaroslava Golla (1906); Slovenský deník (Bratislava 1929); Střední škola (1923); sb. Studie a vzpomínky prof. dr. Arnu Novákovi k 50. narozeninám (Vyškov 1930); Tribuna (1921); Tyršův sborník (1932); Učitelská beseda (1903); sb. Umění (1929); sb. Univerzita Karlova T. G. Masarykovi (1935); sb. Univerzita Karlova za r. 1920–1921 (1921) a 1930–1931 (1931); Venkov (1911, 1915–21); Věstník hospodářského dorostu v okresu soboteckém (1937); Věstník KČSN (1905); Zlatá Praha (1898, 1906, 1912, 1919); – posmrtně: Jihlavské listy (1937). ■ KNIŽNĚ. *Práce o politických, hospodářských a kulturních dějinách*: Dějiny valdštejnského spiknutí (1895, 1933–34 upr. vyd. s tit. Valdštejn 1630–1634, 1937 i něm.); Čechové jako apoštolové barbarství (1897, polemika s T. Mommsenem, též něm., 1901 pol.); O době husitské (přednáška, 1900); Jan Hus (přednáška, 1902, upr. vyd. 1907); Nejstarší kronika česká (1903, zde též edice Kristiánovy legendy a jejího čes. překladu od J. Truhláře; 1921 též P. úvod a komentář k vyd. čes. překladu této legendy od A. Stráže); Rakouské dějiny (univ. přednáška, 1905); Die Wenzels- und Ludmilogenden und die Echtheit Christians (1906, též edice legend Oportet nos fratres a Oriente iam sole); O správním rozdělení země české do polovice 13. století (1906); Kniha o Kosti 1, 2 (1909, 1911); František Palacký (b. d., 1912 ← Ottův slovník naučný, 1902); Masarykova česká filozofie (1912); Dějiny naší říše. Se zvláštním zřetelem ke královstvím a zemím v říšské radě zastoupeným (středošk. učebnice, 1914, upr. vyd. 1921 s tit. Dějiny československé); České katastrofy 1654–1789 (1915); František Josef I. (přednáška, 1916); Z české fronty 1, 2 (FF 1917, 1919); Mistr Jan Hus (1919); K velkému výročí 1618–1620 (1920); Říjen 1918 (přednáška, 1920); Bílá hora. Její příčiny i následky (1921); Světová válka (1921); Tři kapitoly z boje o sv. Jana Nepomuckého (1921); Objevy Bretholzovy čili Od které doby sedí Němci v naší vlasti (1922); Omyly a nebezpečí pozemkové reformy (1923, i něm.); K sporu o rodiště Husovo (1923); Ještě k sporu o rodiště Husovo (1924); O vině na válce (1924); Žižka a jeho doba 1–4 (1. 1927, 2. 1928, 3. 1930, 4. 1933); Smysl českých dějin. O nový názor na české dějiny (1929, t. r. i rozšíř. vyd., 1937 něm.); Svatý Václav (1929; rozšíř. vyd. s komentářem 1932, označeno jako zvl. otisk ze Svatováclavského sborníku 1, vydán se zpožděním 1934); K českému boji státoprávnímu za války (1930); O periodizaci českých dějin (1932); O T. G. Masarykovi (1935); – posmrtně: O povstání královice Přemysla proti Václavovi I. (1941, ed. J. Hobze); Proměny Netolického. Kapitola z 3. dílu Knihy o Kosti (1995, ed. M. Ryantová). – *Výbory*: Výbor z díla J. P. (1940, ed. Z. Kalista); Z duchovních dějin českých (1941, ed. J. Klik); O smyslu českých dějin

(Rotterdam 1977, Praha 1990); Postavy a problémy českých dějin (1990, ed. F. Kutnar); Na cestě k samostatnosti (1993, ed. J. Hanzal); J. P. v rodném kraji (1994, ed. J. Francek). – *Souborné vydání*: Dílo J. P. (Melantrich, 1941–42, 2 sv., ed. J. Klik). ■ **KORESPONDENCE**: J. Klik: Jak poznal prof. P. Jindřichův Hradec (J. Gollovi z 1900–01; 1937); S. Ragozin: Z listů J. P. N. V. Jastrebovovi v l. 1904–06 (1940); J. Hobzek: Valdštejnská studia J. P. (z dopisů A. Rezkoví z 1894–95), Řád 1941, s. 132 + Z korespondence P. mládí (rodičům z 1884–97, E. Pečírkové z 1903, J. Krejčímu z 1883–1931), sb. J. P. O jeho mládí, životě a odkazu (1941); Listy úcty a přátelství (vzáj. korespondence s J. Gollem z 1894–1928 a A. Gollové z 1929; 1941, ed. J. Klik); Korespondence Z. Nejedlého s historiky Gollovy školy (vzáj. korespondence z 1901–32; 1989, ed. P. Čornej, J. Hanzal, B. Svadbová). ■ **REDIGOVAL časopis**: Čes. časopis historický (1898–1936; 1898–1918 s J. Gollem; zde 1905 i red. samostat. příloh: Bibliografie české historie za rok 1904 a Rejstřík bibliografický prvních deseti ročníků Čes. časopisu historického, 1895–1904). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL**: Palacký národu (1898, s F. Bílým, O. Hostinským a B. Riegrem); Zprávy pramenů o bojích u Hory a Brodu kol vánoc 1421 (1921, pro univ. seminář); Zprávy pramenů o boji na hoře Vítkově 14. července 1420 (1927, pro univ. seminář); viz i rubriku KNIŽNĚ. *Práce...* ■

BIBLIOGRAFIE: J. Klik: Bibliografie prací J. P., sb. Od pravěku k dnešku 2 (1930) + Bibliografie prací J. P. v letech 1930–1937, sb. O J. Pekařovi (1937). ■ **LITERATURA**: J. Slavík: P. kontra Masaryk. Ke sporu o smysl českých dějin (1929); K. Krofta: J. P. (1930); sb. Od pravěku k dnešku 2. K šedesátým narozeninám J. P. (1930; o J. P. přisp. J. Hájek, F. Navrátil, J. Klik); sb. O J. Pekařovi (1937; přisp. J. Hobzek, R. Holinka, Z. Kalista, F. Kutnar, J. Vašica aj.); sb. Na paměť J. P., národního historika (1937; pohřební projevy A. Nováka, A. Salače, J. V. Šimáka J. Šusty aj.); sb. Sbohem J. P. (Turnov 1937, ed. J. Knob; pohřební projevy V. Müllera, A. Nováka, J. V. Šimáka); A. Novák: J. P. Jeho cesta domovem a životem (1938); J. Hobzek: J. P., národní dějepisec (b. d., 1940); sb. J. P. O jeho mládí, životě a odkazu (1941; přisp. F. Kutnar, J. Klik, J. Hobzek); Z. Kalista: J. P. (1941, 1. a 2. část, 1994 úplné vyd.). J. Pacht: J. P. ideologem kontrarevoluce (1950) + P. a pekařovství v českém dějepisectví (1950); R. G. Plaschka: Von Palacký bis P. Geschichtswissenschaft und National Bewusstsein bei den Tschechen (Štýrský Hradec, Kolín n. R. 1955); J. Hanzal: J. P. (1992); sb. J. P. a české dějiny 15.–18. století (1994; referáty z konference: Z. Beneš, J. Bouček, J. Hanzal, J. Skutil aj.); sb. Pekařovské studie (1995; přisp. J. Hanzal, M. Jelínek, M. Machovec, J. Marek aj., inedit. 1987); M. Kučera: P. proti Masarykovi (1995). ■ **M.** (T. G. Masaryk): Jubilejní literatura o Palackém, Naše doba 6, 1898/99, s. 553; ● ref. a polemika Nejstarší kronika česká: F. Vacek, ČČM 1903, s. 72, 395, 487 a 1904, s. 65; J. Kalousek, Osvěta 1903, s. 108 a 538 ●; ● ref.

Kniha o Kosti: (1. d.) F. X. Šalda, Novina 3, 1909/10, s. 344 → KP 8 (1956); (1. a 2. d.) R. U. (Urbánek), Přehled 10, 1911/12, s. 317, 339, 368; F. Kameníček, ČČM 1912, s. 353 ●; H. Opočenský: ref. František Palacký, Novina 5, 1911/12, s. 539; M. (T. G. Masaryk): Ke sporu o smysl českých dějin, Naše doba 1912, s. 6; Z. Nejedlý in Spor o smysl českých dějin (1914); J. Werstadt: ref. Z české fronty 1, LidN 7. 8. 1917; ● ref. a polemiky Tři kapitoly z boje o sv. Jana Nepomuckého: T. A. (A. Procházka), MR 1919/20, sv. 35, s. 584; V. Hrubý, PL 29. 5. 1920; J. Prokeš, Nové Čechy 4, 1920/21, s. 154 ●; V. Mathesius: Renesance v Čechách a v Anglii (o P. pojetí Bílé hory), Nové Čechy 6, 1922/23, s. 94; ● ref. a polemiky Žižka a jeho doba 1, 2: ne (A. Novák), LidN 3. 4. 1927; -a (J. Hora), RP 9. 9. 1927; Z. Kalista, Lumír 54, 1927/28, s. 359; J. Slavík, NO 10., 14., 17., 21., 24., 28. 6. a 20., 23., 27., 30. 9. 1928, t. r. i sep. s tit. Nový názor na husitství. Palacký či P.?; F. M. Bartoš, PL 22., 30. 6. a 3. 7. 1928 ●; ● ref. Smysl českých dějin: F. Kovárna, Signál 1, 1928/29, s. 262; A. N. (Novák), LidN 2. a 5. 3. 1929; K. Polák, PL 24. 3. 1929 ●; ● ref. a polemiky Svatý Václav: J. Dostál, Akord 2, 1928/29, s. 225; J. Slavík, NO 1., 5., 8. a 12. 9. 1929; J. Prokeš, ČNM 1930, s. 190 ●; ● k šedesátinám: V. D. (Dyk), Lumír 56, 1929/30, s. 391; Z. Kalista, RA 5, 1929/30, s. 459; J. Dostál, Akord 1930, s. 129; F. M. Bartoš, PL 12. 4. 1930; A. Novák, LidN 12. 4. 1930; V. Černý, Venkov 12. 4. 1930 ●; V. Novotný: O Kristiánu (polemika), ČNM 1930, s. 15; ● ref. a polemiky Žižka a jeho doba 3: J. L. F. (Fischer), Index 1930, s. 56; J. Slavík, NO 18. a 22. 5. 1930; ne (A. Novák), LidN 3. 6. 1930 ●; ● ref. O periodizaci českých dějin: K. Kupka, Čes. mysl 1932, s. 39; Č. P. (T. G. Masaryk), tamtéž, s. 131; J. Slavík, tamtéž, s. 239 ●; K. Krofta in Žižka a husitská revoluce (1936); ● nekrology: F. X. Šalda, ŠZáp 9, 1936/37, s. 121; J. B. Č. (Čapek), Naše doba 44, 1936/37, s. 317; J. Werstadt in O filozofii českých dějin. Palacký – Masaryk – P. (1937 ← Přítomnost 1937, s. 374 a pokr.); A. Novák, K. Čapek (→ Od člověka k člověku 3, 1991, s. 413), J. Klik, jk (J. Kodíček), H. Ripka aj., všichni LidN 24. 1. 1937; A. Nečásek, Venkov 24. 1. 1937; K. Doskočil, Rozhledy 1937, s. 10; J. Pfitzner, Die Zeit 24. a 28. 1. 1937; J. Šusta, ČČH 1937, s. 237 (i sep.); J. Klik: J. P. a Historický klub, ČČH 1937, s. 253 (i sep.); F. Hrubý, Naše věda 1937, s. 177; Ktr. (F. Kutnar), ČČH 1937, s. 406 (přehled nekrologů z domácího i zahraničního tisku) ●; M. Novák: P. a Palacký?, Čes. mysl 1937, s. 182; k. k. (K. Konrad): Rok po P. smrti, Tvorba 1938, s. 59; K. Krofta: Z mých styků s J. P., LidN 23. a 30. 1. 1939; J. Kostohryz: Pokus o rozbor P. slohu, Řád 1942, s. 75; J. D. (Dostál): O J. P., KM 1946, s. 371 + Po sjezdu čs. historiků (hodnocení P. politických postojů), KM 1947, s. 384; J. Šusta in Mladá léta učňovská a vandrovní (1963); P. Pavel: J. P., Dějiny a současnost 1968, s. 28 a 38; J. Ludvíkovský: Latinské legendy českého původu, SPFF Brno, ř. E-archeol.-klasická 1973–74, č. 18–19, s. 267; F. Kutnar in Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví 2 (1977); J. Ludvíkovský in Kristián-

nova legenda (1978); M. Hübner: k 50. výr. úmrtí, Křesťanská revue 1987, č. 2; ● k 120. výr. narození: P. Čornej, LidN 28. 4. 1990, příl. Národní 9; J. Hanzal, ČČH 1990, s. 317; A. Fetters, Tvar 1990, č. 6; J. Klápště, Dějiny a současnost 1990, č. 3 ●; J. Fiala: Po výročí J. P., Tvorba 1990, č. 22; ● ref. výbor Postavy a problémy českých dějin: R. Kvaček, Nové knihy 1990, č. 42; V. Vlnas, Svob. slovo 18. 12. 1990 ●; J. Polišenský: Kacířské úvahy o kultu A. Jiráska a kultu J. P., Tvar 1991, č. 7; J. Šmahel in J. P.: Žižka a jeho doba (vyd. 1992); ● ref. Žižka a jeho doba: J. Urban, Mladá fronta 9. 12. 1992; P. Čornej, Dějiny a současnost 1993, s. 63 ●; P. Čornej: ref. výbor Na cestě k samostatnosti, Tvar 1993, č. 43–44; J. Havránek: P. nacionalismus, sb. Po cestách naléhavosti myšlení (1993); Č. P. (T. G. Masaryk): Masarykova česká filozofie (rukopis z 1927–28), Masarykův sborník 8, 1993, s. 111; M. Havelka in ant. Spor o smysl českých dějin 1895–1938 (1995); J. Rak: Pekařovské otazníky (ref. sb. Pekařovské studie), Tvar 1996, č. 9; J. Hanzal: Pekařovy recenze, ČČH 1996, s. 354.

jh, et

Karel Pelant

* 28. 10. 1874 *Praha*

† 24. 1. 1925 *Praha*

Novinář a autor žurnalistické beletrie, volnomyšlenkářský polemik s katolickou církví a maloměstáctvím, překladatel anglické a americké literatury.

Syn železničního zřízence. Po vychození měšťanské školy studoval 1890–94 externě na reálce (patrně v Karlíně) a 1894–97 na Uměleckopřmyslové škole všeobecnou školu modelování; už za studií byl novinářsky činný. Jako žurnalista působil pak po celý život, a to v různých redakcích, bez smluvního poměru i jako vydavatel vlastních novin. Od 1897 pracoval v česko-německém orgánu socialistické mládeže Akademie, 1899 vydával v Kolíně (necelých 5 měsíců) vlastní týdeník Ohlas doby, pak působil znovu v Praze, 1904 v brněnské Rovnosti, po návratu do Prahy byl redaktorem Času, 1905–07 vydával časopis Revue revuí (od 2. roč. Přehled revuí), v Plzni vydával a redigoval od sklonku 1909 do září 1914 týdeník Směr, na který vzápětí navázal opět vlastním týdeníkem Klas (do března 1915). 1917 sešlo z jeho proponovaného vstupu do redakce Lid. novin v Brně, od 1920 do smrti byl redaktorem pražského listu Večer. Angažoval se organizačně, přednáškově a publikačně v protiklerikálním

hnutí, ve spolku občanů bez vyznání „Augustin Smetana“ a zejména ve Volné myšlence (od 1907 sekretář její české sekce, delegát jejích světových kongresů: 1904 v Římě, 1905 v Paříži, 1907 v Praze, 1910 v Bruselu). Žurnalistické zájmy ho vůbec často vedly k zahraničním cestám (Itálie, Francie, Švýcarsko, Německo, Balkán), dvakrát (1908, 1919) byl na delším studijním pobytu v USA (srov. *Amerika, jaká je vskutku*). Zemřel na následky dopravní nehody (sražen autem). – Překladatelka Růžena P. byla jeho žena, autorka článků o anglické a zejména americké literatuře Artemis P.-Hujerová (* 1903) jeho dcera.

P. byl především novinář temperamentně bojující proti zaostalosti českého veřejného života a usilující ho reformovat zprvu v intencích sociálnědemokratického programu, od poloviny prvního desetiletí v duchu politického (Masarykova) realismu. Jeho osobitou ctižádostí, kterou mu však nikdy nebylo dopřáno plně uskutečnit, bylo napomáhat takové reformě vydáváním vlastního politického, přitom však nadstranického listu v provincii (Ohlas doby, Směr, Klas); jeho specifikem byla též osvětářská snaha rozšiřovat kulturní obzor čtenářů svody výtahů ze zajímavých časopiseckých článků (Revue revuí). Na žurnalistickou dráhu vstoupil P. výtvarnými referáty (recenze, hlavně o literárních novinkách, psal i později), ale už jejich výrazný zájem o společenskou funkci umění signalizoval brzké rozšíření jeho novinářského záběru na celé veřejné dění. Jako macharovský polemik s klerikalismem a Římem demaskoval v řadě brožur (často konfiskovaných a vycházejících znovu až po poslanecké interpelaci) ekonomický i ideologický provoz katolické církve, propaguje zároveň cíle Volné myšlenky a popularizuje velké zjevy z dějin lidského ducha (Platon, K. Havlíček Borovský aj.). Poté, co popřevratová republika uskutečnila řadu jeho předválečných požadavků, podporoval překonání rakušáctví a nový republikanismus hlásáním amerikanismu, jehož příkladnost shrnul do hesla Práce – praxe – demokracie. Do svých žurnalistických zápasů zapojil P. i rozmanité literární žánry, jež v jeho provedení přejala rysy jeho publicistiky, jako např. improvizací lehkost, širokou čtenářskou přístupnost, utilitárnost záměru a inspiraci konkrétní životní předlohou. Přednostním terčem P. beletristiky, v níž silně přicházela ke slovu anekdotičnost, ironie a satira, byl čes-

ký maloměsták. Přehlídku jeho negativních vlastností podal P. v dramatu *Redaktor*, v němž tematizoval vlastní zkušenosti z působení v Kolíně a v němž kvůli publicistickému záměru vědomě rezignoval na divadelnost kusu. Humoreska *Mandle*, opět zesměšňující životní zásady a styl maloměstské honorace (tentokrát plzeňské), fungovala svým vedlejším významem zároveň jako snůška názorných rad pro české turisty v Istrii a Itálii. Kniha *Kopa kapiček* (kapiček, protože podepisovaných šifrou K. P.) vznikla shrnutím drobných, pro noviny podle vzoru P. Altenberga a A. Rody Rody psaných anekdotických nebo zajímavých historek či postřehů „ze života“. Bezprostřední součástí P. protiklerikální a protikatolické polemiky byly dva soubory cestopisných fejtonů ve formě fiktivních dopisů do Čech (*Listy z kongresu Volné myšlenky v Římě...*, *Vatikán*). – Své poválečné překlady volil P. z dobově populární, převážně zábavné angloamerické beletrie, časopisecky publikoval také překlady poezie W. Whitmana.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Garcia Ojear (Právo lidu 1907), Petr L. Kalán, Tomáš Černý (Rudá zář 1897–99); K. P., P. ■ PŘÍSPĚVKY in: Akademie (od 1897; 1902 Idea mezinárodní řeči, i sep.); Besedy Času (1907); Besedy lidu (1909–11); Čas (od 1899); Čes. svět (1905–07, 1918–19); Havlíček (od 1909); Horkého týdeník (1909); Klas (Plzeň 1914–15); Kopřivy; Krok; Lid. noviny (1913–17); Mor. revue (Brno 1899); Nár. obzor (1907–11); Naše řeč (1918); Novina (1908–09); Ohlas doby (Kolín 1899); Osvěta lidu (Hradec Král. 1907); Právo lidu (1899); Pražská lid. revue (1905–09); Revue revui, pokr. Přehled revui (1905–07); Rodinný kalendář Nového lidu (1920); Rovnost (Brno); Rozkvět (1919–25); Rudá zář (1897–99); Rudé květy (1904–07); Směr (Plzeň 1909–14); Smích republiky (1920–21); Stopa (1910, 1912); Studentský sborník (1898); Světozor (1906–07); Škola našeho venkova (1907); Večer (1920–25); Venkov (1919–25); Věstník Dělnické akademie v Praze (1907); Volná myšlenka (od 1906); Volná škola (od 1906); Zlatá Praha (1917, 1924); Ženský obzor (1904–08, 1924); Život v přírodě (1923). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: Populární přednáška p. prof. dr. Brepty (D b. d., 1896, spolu s tit. K. Chalupa: Lokálkář „Konduktéra“); Listy z kongresu Volné myšlenky v Římě 20.–24. září 1904 (FF 1904); Vatikán (FF 1907 na tit. listě, kdy kn. začala být sázena, 1909 v autorově doslovu, kdy byla dopsána a skutečně vydána); Redaktor (D b. d., 1909); Plato (E 1909); Králíci a lidé (P 1909; původně dodatek k textu E. Štorcha Původ náboženství, 1909, tam konfiskován, po interpelaci otištěn spolu s textem sepsaným „slovenským budi-

telem“: Slovenská obec Lúčky v zápase s církví maďarizující); Kopa kapiček. Napršely do života K. Pelanta (PP b. d., 1912); Mandle (P 1918); Knížka o našem Karlu Havlíčkovi (1921). – *Překlady*: J. Verne: Děti kapitána Granta (1907, s M. Svobodou); Voltaire: Všeetčné a bezbožné otázky nábožného doktora teologie Zapaty (1910); J. K. Jerome: Tři muži na potulkách (1919); W. S. Cather: Naše Tonička (b. d., 1922); G. R. Chester: Filmový magnát (1925); P. G. Wodehouse: Piccadilly Jim (1925). – *Ostatní práce*: Pranýř klerikalismu (1899); Florián, bývalý svatý (1907); Otcové Volné myšlenky (1907, s J. Myslíkem); Křesťanství a klerikalismus (Chicago 1909); Pohřeb ohněm nebo hnitím? (1909); Příští národ (1909); Sokolstvo a Volná myšlenka (1909); Základ blahobyti (1909); Žena, muž a společnost (1909); Co vidí turista v Plzni? (1914); Anglicky radostně (1919); Amerika, jaká je vskutku 1, 2 (1919, 1920); Klíč k architektuře (1920); Byly republiky... (b. d., 1920); Pták dvojhlavý (b. d., 1920); Sedm hadů... (b. d., 1920); Věř v seznam bludů (b. d., 1920); Čím nahradit stará náboženství? (b. d., 1921); Věřím (na obálce Věřím!, b. d., 1921); Průvodce po lázních domácích a evropských, letních a turistických sídlech, jakož i Prahou historickou (1922; samostatné varianty s obměňovaným tit. 1923, 1924). ■ REDIGOVAL časopisy: Akademie (1897–98, tj. roč. 2, č. 1–4), Ohlas doby (Kolín 1899, tj. roč. 1, č. 1–21), Věstník slévačů (1900, tj. roč. 1, č. 1–6), Revue revui (od 2. roč. Přehled revui, 1905–07, tj. roč. 1, č. 1 – roč. 2, č. 9), Volná škola (1906–07, tj. roč. 2, č. 1 – roč. 3, č. 5), Směr (Plzeň 1909–14, tj. roč. 1, č. 2 – roč. 5, č. 35), Klas (Plzeň 1914–15, tj. roč. 1, č. 1–24), Smích republiky (1920–21, tj. roč. 2, č. 46 – roč. 3, č. 45, s L. Novákem), Havlíček (1921–22, tj. roč. 9, č. 9 – roč. 10, č. 14); *knížnici*: Život (Plzeň 1913–15). ■

LITERATURA: F. X. Šalda: Pitvornou hanswuřtiádu... (polemika s P. článkem Poslední literární aféra, Akademie 1900, s. 252), Lumír 28, 1899/1900, s. 288 → KP 4 (1951); an. (S. K. Neumann): Anarchisté a Volná myšlenka, Práce 1905, č. 18 + To, co pan K. P. tropí..., Anarchistická revue 1905, s. 67 → oboje Stati a projevy 2 (1966); A. P. (Procházka): O p. K. P., papeži nové církve, MR 1906, sv. 17, s. 29; ● ref. Redaktor: -il. (A. Novák), LidN 3. 12. 1909; V. K., Pražská lid. revue 1909, s. 283; K. Kamínek, Lumír 38, 1909/10, s. 270; J. Schmitt, Novina 3, 1909/10, s. 121 ●; O. Šimek: ref. Vatikán, Novina 3, 1909/10, s. 287; -ejč. (J. Krejčí): ref. Kopa kapiček, Naše doba 20, 1912/13, s. 306; an.: K. Pelant: Jiný příklad (jazykový posudek P. fejtonu), NŘ 1, 1916/17, s. 212; -tr. (G. Winter): ref. Mandle, Akademie 22, 1917/18, s. 328; ● nekrology: -vb- (V. Brtník), Topičův sborník 12, 1924/25, s. 281; an., Zvon 25, 1924/25, s. 295; H., LidN 25. 1. 1925; K. Nový, NO 26. 1. 1925; J. Kohn, Tribuna 27. 1. 1925; A. N. (Novák), LidN 27. 1. 1925; an., Napravo 1925, č. 5 (30. 1.); -ius (J. Kolman Cassius), LidN 7. 10. 1925; K. Čvančara, Rozkvět 1925, č. 5 ●; J. S. Machar in Při sklence vína (1929, s. 80; s úryvky z P. dopisů); J. Marcha in Potopený svět (1949, s. 224).

jo

František Martin Pelcl

* 11. 11. 1734 *Rychnov nad Kněžnou*

† 24. 2. 1801 *Praha*

Autor prací o českých dějinách, literárněhistorických příruček a příležitostných beletristických skladeb, editor; jeho dílo charakterizuje osvícenský kriticismus a vlastenectví, vyvíjející se od zemského patriotismu k jazykově národnímu uvědomění. První profesor české řeči a literatury na pražské univerzitě.

Psal se Pelzel, Pelcel, Pelcelius; podoba jména Pelcl vznikla a ujala se až v průběhu 19. století. – Syn soukeníka (čtvrté z jeho třinácti dětí); bratr Josef Bernard P. (* 1745) psal ve své době oblíbené německé veselohry a tragédie. P. vyrůstal v jazykově českém prostředí a německy se naučil až v dospělosti. Městskou školu a nižší latinské piaristické gymnázium (od 1745) absolvoval v Rychnově n. Kn., vyšší gymnazijní třídy na jezuitském gymnáziu v Hradci Král. (1750–52). Navzdory neuspokojivým hmotným poměrům rodiny odešel do Prahy na další studia, při nichž se živil jako domácí učitel. Tzv. filozofii, jejíž 1. roč. absolvoval 1752–53 u cisterciáků v koleji sv. Bernarda, dokončil po ročním přerušení, kdy se věnoval soukromému studiu francouzštiny, u jezuitů v Klementinu; po roce, v němž opět soukromě studoval řečtinu a církevní dějiny, se přihlásil na teologii, ale po několika měsících přešel na práva. Po uzavření vysokých škol za pruské okupace Prahy 1757 žil dočasně ve Vídni, kde poslouchal právnické přednášky osvícence K. A. Martiniho, zabýval se studiem filozofie, estetiky, historie, jazyků (franc., angl., řečtina) a seznamoval se s knižním a rukopisným fondem vídeňských knihoven. Povinnost hmotně podporovat rodinu po otcově smrti (1758) byla patrně příčinou, že P. nepokračoval v právnických studiích, ale stal se vychovatelem u hraběte J. N. ze Šternberka (do 1769). Pak znovu pomýšlel na studium (medicína ve Vídni), nakonec však přijal nabídku k doživotní službě u hraběte F. A. Nostice jako vychovatel jeho synů, knihovník a později i archivář. Pobyt u Šternberků a Nosticů umožnil P. kontakt s řadou osvícenských učenců (I. Born, G. Dobner, J. Dobrovský, V. F. Durych, J. Stepling, M. A. Voigt aj.), kteří měli vliv na jeho vědecké formování; s nimi se organizačně i autorsky účastnil vy-

dávání prvního pražského vědeckého časopisu *Prager gelehrte Nachrichten*, slovníku učenců a spisovatelů v Čechách *Effigies virorum eruditum...* a časopisu *Abhandlungen...*, orgánu později ustavené Soukromé společnosti nauk, jejímž členem P. od počátku byl (funkce: od 1785 až do smrti pokladník, 1786–87 a 1800–01 direktor společenské třídy, od 1789 direktor a později jednatel historické třídy, 1791–95 zástupce sekretáře Společnosti). 1778 se oženil s dcerou nostického hospodářského správce, s níž měl osm dětí; finanční starosti s početnou rodinou, které provázely P. po celý život, nezřídka ovlivňovaly jeho práci stálým zřetelem k finanční výhodnosti. P. vědecká činnost byla několikrát oceněna nabídkami státní služby (1773 místo profesora českého jazyka na tereziánské vojenské akademii v Novém Městě u Vídně, kolem 1780 profesura historie v Erfurtu a 1783 rakouských dějin ve Vídni), které všechny odmítl (kromě bezplatného cenzorství českých knih, od 80. let). Teprve 1792, po ukončení služby u Nosticů (1788, s doživotním přiznáním bytu, stravy, platu a místa knihovníka) se přihlásil do konkursu na místo profesora české řeči a literatury na pražské univerzitě (s K. I. Thámem a F. J. Tomsou) a 1793 byl do této funkce slavnostně uveden. Od 1796 churavěl a v zimě 1800 utrpěl zranění, jímž se nemoc zhoršila. Pohřben byl na Malostranském hřbitově na Smíchově.

P. počáteční nevyhraněné a „schöngestovské“ široce orientované kulturní zájmy se odrazily v literárněkritické činnosti v časopise *Prager gelehrte Nachrichten*, kam psal pod různými šiframi (dnes někdy dubiozními) recenze a referáty o soudobé domácí i zahraniční (angl., franc., něm., lat.) literatuře a o divadle. (Později psal jen okrajově časopisecké referáty o českých knihách, patrně v souvislosti s úřadem vysokoškolského profesora české literatury.) Orientoval se postupně ke studiu historie a po několika pracích sledujících problematiku rakouských zemí vůbec se soustředil na české dějiny. První tištěná práce *Kurzgefasste Geschichte der Böhmen...* (Stručné dějiny Čechů od nejstarších dob do doby dnešní), koncipovaná jako učebnice pro Nosticovy syny a vydaná až na popud I. Borna, podává celkový obraz českých dějin s cílem působit znalostí české historie na vlastenecké uvědomění zvláště šlechtických příslušníků národa. Metodicky překonaly tuto práci stu-

die uveřejněné v *Abhandlungen* a monografie o Karlu IV. a o Václavu IV. V návaznosti na Dobnerův osvětský racionalistický přístup k historiografii, spočívající v dokládání dějinných faktů kriticky ověřenými prameny, v nich P. zpracoval dějiny českého středověku s důrazem na bohatství a spolehlivost materiálu a s odvahou nové interpretace dějinných epoch (výklad husitství jako důsledku církevního úpadku a národnostních sporů, kritický obraz protireformace, oslava josefínských reforem). Vyvrcholením a uzavřením P. historiografické činnosti se stala česky psaná rozsáhlá populárně-vědecká práce *Nová kronika česká...* (1.–3. díl do 1378, 4. díl, zahrnující i dobu husitství, byl pro zostřenou cenzuru a válečné události pozdržen a zůstal nevydán), která odráží P. jazykově národní a slovanské uvědomění; ve své době byla podobně jako Hájkova kronika i oblíbenou zábavnou, poučnou a národně buditelskou četbou nejširších vrstev. V rukopise zůstaly P. soukromé zápisky *Česká kronika* za vlády římského císaře a českého krále Josefa II. (vydáno až v nové době pod tit. *Paměti*), v nichž se kritickými komentáři k jeho vládě a k politicko-kulturním událostem v zemi projevil vývoj P. nazírání na tohoto panovníka. Nevydána zůstala stoletá kronika *Czech Jahrbuch über Merkwürdigkeiten des 18. Jahrhunderts*. Neodmyslitelnou součástí P. historické činnosti tvořily edice listin a kronik, zčásti vydané (*Magni Ellenhardi Chronicon, Scriptores rerum bohemicarum*, přílohy k monografiím), zčásti z finančních důvodů nevytištěné (diplomatář, regestář českých listin do 1253, sbírka usnesení českých sněmů); P. ve spolupráci s Dobrovským zpochybnil Dobnerovo pojetí spolehlivosti opsaných listin a stanovil důležitý požadavek pracovat s originály a užívat moderních textologických postupů (paleografie, stylistický rozbor, zachycování rukopisných růzností). S P. historiografickou orientací souvisejí i dvě příručky literárněhistorického zaměření. S I. Bornem a M. A. Voigtem P. napsal a redigoval soubor asi 200 biografii českých i zahraničních učenců a spisovatelů zasloužilých o rozvoj věd a literatury v Čechách *Effigies virorum eruditorum atque artificum Bohemiae et Moraviae* (Vyobrazení učenců a umělců v Čechách a na Moravě) a současně pořizoval s Bornem paralelní německý překlad *Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten und Künstler, nebst*

kurzen Nachrichten von ihrer Leben und Werken (Vyobrazení učenců a umělců v Čechách a na Moravě s krátkými zprávami o jejich životě a díle); po odchodu Borna a Voigta do Vídně redigoval P. zbývající dva díly sám. Obdobnou, ale už pouze P. prací je soubor *Böhmische, mährische und schlesische Gelehrte und Schriftsteller aus dem Orden der Jesuiten...* (Čeští, moravští a slezští učenci a spisovatelé z jezuitského řádu...), obsahující 373 biografii se stručným bibliografickým záznamem. Z materiálu shromážděného při psaní obou publikací zůstaly v rukopise sbírky *Commercium virorum eruditorum Bohemiae seu epistolae tum ab ipsis ad alios, tum ab aliis ad ipsos scriptae* (Styky českých učenců neboli jejich vzájemná korespondence), obsahující asi 600 dopisů, a biografická *Analecta litteraria Bohemica* (Sbírka vybraných literárních bohemik). P. soubory představují cenný faktografický materiál (čerpaly mj. ze zpráv současníků a z P. vlastních vzpomínek) uspořádaný kritickou metodou; upozorněním na bohatství a tradici národní kultury a vzdělanosti měly ve své době i národně buditelský význam, který byl vlastní i edicím, s P. literárněhistorickou prací souvisejícím. Z rukopisu poprvé vydal Balbinov *Dissertatio apologetica pro lingua Slavonica, praecipue Bohemica* (Obrana jazyka slovanského, zvláště českého) a *Příhody Václava Vratislava z Mitrovic...*, které opatřil apologetickou vlasteneckou předmluvou (otiskl v ní mj. plné znění Žižkova listu Domažlickým z 1422 a obšírné pasáže z dopisů Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic a Karla st. ze Žerotína Petru z Rožmberka); formuloval zde i záměr vydávat ediční řadu Staré knihy české, který však, snad pro konkurenci edic F. F. Procházky, nerealizoval. V posledním období P. činnosti, v souvislosti s jeho univerzitní profesurou, vznikly práce týkající se českého jazyka. 1793 se ve slavnostním projevu *Akademische Antrittsrede über den Nutzen und Wichtigkeit der böhmischen Sprache* (Akademická nástupní řeč o užitečnosti a důležitosti české řeči) představil jako jeho obránce (mj. odvolal skeptické představy o perspektivách národa, které formuloval pod vlivem josefínské germanizace v dvoudílné stati *Geschichte der Deutschen und ihrer Sprache in Böhmen* – Dějiny Němců a jejich řeči v Čechách – v *Abhandlungen* 1789 a v *Neuere Abhandlungen* 1790), sledoval užitečnost a estetické kvality

češtiny a ocenil činnost buditelů. Po nástupu do funkce se P. začal s pomocí J. Dobrovského systematicky zabývat bohemistikou. Na základě jeho materiálů připravil vysokoškolskou učebnici českého jazyka *Grundsätze der böhmischen Grammatik* (Základy české mluvnice), která první kodifikovala veleslavínskou češtinu (na konci knihy byla otištěna německá první verze Dobrovského studie o české prozódii), a jako učební text vydal Dobrovského *Typus declinationum* (Nový způsob výkladu druhů českého skloňování). S okruhem vlastenců (mimo J. Dobrovského M. V. Kramerius, F. F. Procházka, F. J. Tomsa aj.) usiloval založit širší společnost pro pěstování českého jazyka a přípravu českého slovníku (P. sbíral excerpta z historických pramenů). Pokoušel se též o učebnicový přehled dějin české literatury. První uveřejnil 1798 ve 2. vydání své mluvnice pod titulem *Gespräch von der böhmischen Literatur* (Rozmluva o české literatuře); písemnictví členil mechanicky podle století, stručně charakterizoval jednotlivé osobnosti a všiml si jazyka jejich děl. V rukopise zůstalo Navrzení literatury české k veřejnému přednášení (z 1799) a obsahlá bibliografie Böhmische Bibliothek oder Verzeichniss aller in böhmischer Sprache gedruckten Bücher von der ersten bis 1798 (Česká knihovna neboli Seznam všech v českém jazyce tištěných knih od počátku až do 1798) s chronologickým seznamem a s abecedním rejstříkem, později využitá J. Jungmannem. – P. ojedinělé projevy beletristického charakteru měly příležitostný ráz. Kolem 1770 se pokusil o rozsáhlý (údajně několik set veršů v něm. jazyce) historický epos o praotci Čechovi, který však spálil. 1791 vydal ke korunovaci Leopolda II. v Praze oslavný, v próze psaný leták *Vítání České koruny...*, naplněný reminiscencemi na dávná utrpení českého národa, 1798 přispěl do Puchmajerova almanachu *Nové básně dvěma epigramy* (*Dobry kazatel, Radní pán*) a 1800 vydal anonymně, zřejmě na příkaz gubernia, agitační *Píseň pro český vojenský výbor* (třináctistřbový text, který měl být výzvou k obraně Rakouska před francouzskými vojsky, líčí různá vítězství Čechů nad nepřáteli v minulosti, včetně husitských válek, aniž se zmiňuje o oddanosti rakouskému dvoru; lze jej zpívat na nápěv Ktož jsú boží bojovníci).

PSEUDONYM, ŠIFRY: Kožíšek; F. M. P., Mz, Mz., (dub.:) Ab, B, Ba, B., Bt, Bt., N, Nb. ■ PŘÍSPĚVKY in: Abhandlungen einer Privatgesellschaft in Böh-

men... (1775–84), pokr. Abhandlungen der Böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften... (1785–89), pokr. Neuere Abhandlungen der k. Böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften (1790–98); Allgemeine Literatur-Zeitung, příl. Intelligenzblatt (Jena 80. léta, recenze čes. knih); Apollo (Praha, Lipsko 1797); Archiv der Geschichte und Statistik insbesondere von Böhmen (Drážďany 1790–95, dub.); Historische Literatur für das Jahr 1781–...1784 (Erlangen, dub.); Historische Zeitschrift (vyd. J. G. Meusel, 1781, 1784, dub.); J. G. Meusel: Museum für Künstler und für Kunstliebhaber 1789 (Mannheim 1790, dub.); Lieferungen für Böhmen von Böhmen (1793–94); sb. Neue Kronik von Böhmen (1780, mj. část Kurzgefasste Geschichte...); Neue Miscellaneen artistischen Inhalts für Künstler und Kunstliebhaber (Lipsko 1796, dub.); Neues Museum für Künstler und Kunstliebhaber (Lipsko 1794–95, dub.); alm. Nové básně (1798, dva epigramy); Prager gelehrte Nachrichten (1771–72). ■ KNIŽNĚ. *Práce o dějinách, jazyce a literatuře*: Effigies virorum eruditum atque artificium Bohemiae et Moraviae – Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten und Künstler, nebst kurzen Nachrichten von ihren Leben und Werken 1–4 (1773, 1775, 1777, 1782; d. 1 a 2 s I. Bornem, M. A. Voigtem); Kurzgefasste Geschichte der Böhmen, von den ältesten bis auf die itzigen Zeiten (1774, 2. rozšíř. vyd. 1779, 3. rozšíř. vyd. s tit. Geschichte der Böhmen... 1782); Handbuch zum Gebrauche der Jugend bei Erlernung der deutsch-, französisch- und böhmischen Sprachen (1775); Kaiser Karl der Vierte, König in Böhmen 1, 2 (1780, 1781; totožné vyd. s tit. Geschichte Kaiser Karls des Vierten, Königs in Böhmen, Drážďany 1783); Apologie des Kaisers Karl des Vierten (1782); Böhmische, mährische und schlesische Gelehrte und Schriftsteller aus dem Orden der Jesuiten von Anfang der Gesellschaft bis auf gegenwärtige Zeit (1786); Lebensgeschichte des römischen und böhmischen Königs Venceslaus 1, 2 (1788, 1790); Všeobecná zpráva o vydávání České kroniky (1791); Nová kronika česká... 1–3 (1791, 1792, 1796); Akademische Antrittsrede über den Nutzen und Wichtigkeit der böhmischen Sprache (1793 → J. Tráška: Výbor ze starší pražské univerzitní literatury, 1977, č. překl. in J. Johanides: F. M. P., 1981, s. 358); Grundsätze der böhmischen Grammatik (1795, rozšíř. vyd. 1798); Nota (1798, polemika s K. I. Thámem na obranu P. mluvnice); – posmrtně: Paměti (1931, ed. J. Pán). – *Beletrie*: Vítání České koruny, kteráž dne 9. měsíce srpna roku 1791 do Čech z ciziny zase přivezena byla (P 1791, an.); Píseň pro český vojenský výbor (B 1800). ■ KORESPONDENCE: in V. Brandl: Život Josefa Dobrovského (výtahy z dopisů Dobrovskému z 1787 a 1789; 1883); M. Krbec: Deutsch-tschechische wissenschaftliche Begegnungen in der Oberlausitz. Der Briefwechsel zwischen F. M. P. und K. G. v. Anton (z 1779–81), sb. Slawisch-deutsche Wechselbeziehungen in Sprache, Literatur und Kultur (Berlín 1969, s. 524) + Vzájemná kore-

spondence F. M. P. s K. G. Antonem (z 1779–81), sb. Literární archiv 5, 1970 (1971, s. 119). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: B. Balbín: Dissertatio apologetica pro lingua Slavonica, praecipue Bohemica (1775); Magni Ellenhardi Chronicon quo Res gestae Rudolphi Habsburgici et Alberti Austriaci regum romanorum egregie illustrantur... (1777); Příhody Václava Vratislava svobodného pána z Mitrovic... (1777); Scriptorum rerum Bohemicarum 1, 2 (1783, 1784, s. J. Dobrovským; 1. Kosmova Kronika a tzv. Pokračovatelé Kosmovi, 2. Kronika Františka Pražského, Beneše Krabice z Weitmile a posloupnost českých panovníků a biskupů); Des Freyherrn von Wratislaw Merckwürdige Gesandtschaftsreise von Wien nach Konstantinopol (Lipsko 1786); (J. Dobrovský:) Typus declinationum linguae bohemicae nova methodo dispositarum (1793, 1795 vyd. s tit. Typus declinationum ex grammatica Pelcliana). ■

BIBLIOGRAFIE: in Č. Zíbrt: Bibliografie české historie 2 (1902); Knihopis č. 6963–81; J. Johanides: F. M. P. (1734–1801), život a dílo. Soupis základních pramenů a literatury (Rychnov n. Kn. 1981; obs. i soupis rkp. pozůstalosti, archivních pramenů k životopisu a regesta vši korespondence). ■ LITERATURA: sb. Pelclův almanach z prací bývalých žáků gymnázia rychnovského (1893, zvl. biografická stať F. Tischera); J. Hanuš: F. M. P., český historik a buditel (1914); S. Dvořák: Rod F. M. P. Genealogická studie (1934); J. Johanides: F. M. P. (1981); L. Miček: F. M. P. a jeho rodný Rychnov (1984); sb. F. M. P., první profesor české řeči a literatury na pražské univerzitě (Rychnov n. Kn. 1993); sb. F. M. P. 1, 2 (Rychnov n. Kn. 1994, 1995; mj. M. Komárek: F. M. P. jako kodifikátor mluvnické normy spisovné češtiny a lingvista, V. Koblížek: F. M. P. jako jazykovědec, J. Johanides: Prameny P. historických a gramatických prací, M. Jelínková: F. M. P. a knížky lidového čtení). ■ ● nekrology (an.): Kramérusovy c. k. vlastenské noviny 28. 2. 1801; Prager neue Zeitung, 27. 2. 1801 ●; an. (J. Dobrovský): F. M. P., Abhandlungen der k. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften 1804, s. 50 (čes. překl. -nk-, tj. V. Hanka, Prvotiny pěkných umění neb Literární přílohy k c. k. Vídeňským novinám 12. 8. 1814 a J. L. Ziegler, Dobroslav 1822, s. 87); an.: F. M. P., Světozor 1868, s. 23, 47, 59; J. Kalousek in Děje Král. české společnosti nauk (1885); F. Bačkovský in K dějinám stolice jazyka českého při pražské univerzitě (1889); an.: F. M. P., Zlatá Praha 10, 1892/93, s. 426; J. Vycpálek: F. M. P., Výr. zpráva gymnázia rychnovského 1893; K. V. Adámek: Paměti F. M. P. (1780–1790), ČMM 1904, s. 14, 195; A. Kraus in Pražské časopisy 1770–1774 a české probuzení (1909); O. Filip: F. M. P., Českosl. republika 24. 2. 1926; J. Pán: P. Paměti, Čes. revue 21, 1928/29, s. 322; A. N. (Novák): Kronika doby josefínské, LidN 5. 12. 1931; p.: Paměti českého buditele, PL (Večerník) 22. 1. 1932; ● ref. Paměti: A. Novák, ČCH 1932, s. 595; J. Pán, ČČM 1932, s. 115; M. Wgt (Weingart), ČMF 19, 1932/33, s. 99 ●; J. Wolf: Patisk P. Kurzgefasste Geschichte der Böhmen, ČCH 1933,

s. 577; ● k 200. výr. narození: O. Fischer, ČČM 1934, s. 185 + (Ot. F.) LidN 11. 11. 1934; K. P. (Polák), PL 11. 11. 1934; -vh- (M. Hýsek), LF 1934, s. 468 ●; J. Prokeš in Počátky České společnosti nauk do konce 18. století 1 (1938); F. M. Bartoš in O kalich (1939); Z. Kristen: F. M. P., NL 23. 2. 1941; A. Pražák in Národ se brání! (1945); čk.: Netištěný rukopis P. Kroniky zachráněn, Svob. noviny 28. 9. 1945; Z. Šimeček: Českomoravský diplomatův v programu České společnosti nauk, Věstník KČSN, tř. filoz.-hist.-filol., 1952 (sv. 2, s. 1); J. Černý in F. M. P.: Paměti (1956); J. Novotný: ref. Paměti, Historický časopis 1956, s. 548; M. Krbec: Rieggrův časopis Für Böhmen von Böhmen, AUP Olomouc, Historica 1 (1960); W. Schamschula: Dobrovskýs und Pelzels Beiträge zu den Lieferungen für Böhmen von Böhmen, sb. Aus der Geisteswelt der Slawen (Mnichov 1967); J. Beran: Vznik soukromé Společnosti nauk v Čechách, Věstník ČSAV 1968, s. 563, 653; Z. Šimeček: F. M. P., tamtéž 1969, s. 410; J. B. Čapek: K P. profesuře na pražské univerzitě, sb. Orlické hory – Podorlicko 2, 1969; Z. Šimeček: Známy-neznámý pramen k životopisu J. Dobrovského, Slavia 1971, s. 169; K. Haubertová: O archivářské činnosti F. M. P., Sborník archivních prací 25, 1975, sv. 2, s. 339; B. Slavík in Od Dobnera k Dobrovskému (1975); J. Bělič: F. M. P. a český jazyk, Slavica Pragensia 21, AUC, Philologica (1978, s. 115); V. Petráčková: Jubileum F. M. P., NŘ 1984, s. 252; J. Špičák: Prvý profesor češtiny, Svob. slovo 10. 11. 1984; J. Johanides: F. M. P. (1734–1801), Věstník ČSAV 1984, s. 210; J. Rak: Protiosvěcenská reakce v pojetí husitství u F. M. P., sb. Husitský Tábor 8 (1985, s. 195); J. Johanides: Neznámý doplněk životopisu F. M. P., sb. Literární archiv 17–18 (1988, s. 127); D. Šlosar, M. Štědroň: F. M. P.: Akademická nástupní řeč o užitečnosti a důležitosti češtiny, SPFF Brno, ř. H – hudebněvědná, 1988, roč. 37–38, č. 23–24, s. 67; M. Kopecký: Balbínovo „tractatio“ a Pelclova edice, LF 1988, s. 120; Z. Šimeček: F. M. P. a Josef Dobrovský, Slovanský přehled 1991, s. 85; J. Johanides: O knihovně a rukopisech F. M. P., Knihy a dějiny 1994, s. 13.

lk

Josef Pelcl

* 21. 1. 1861 *Pardubice*

† 15. 7. 1916 *Praha*

Publicista, též prozaik, překladatel hlavně z angličtiny a nakladatel, stoupenec pokrokového hnutí z konce 19. století.

Byl synem železničního zaměstnance. Po absolvování gymnázia v Praze, Olomouci a Chrudimi (mat. 1879) navštěvoval filoz. fakultu v Praze. Studia nedokončil a působil po tři léta

jako vychovatel, pak jako železniční úředník. 1891 se stal v Chrudimi redaktorem mladočeských novin Hlasy z Chrudimska, 1892 tam začal svou vydavatelskou činnost (noviny Hlasy z východních Čech a čas. Rozhledy národohospodářské, sociální, politické a literární). Po přesídlení do Prahy (1895) se věnoval svému nakladatelství. Koncem 1906 prodal sklad svých knih i Rozhledy B. Kočímu a vstoupil do redakce Nár. politiky. Jak jeho vydavatelské činnosti (a zvláště Rozhledům) ubývalo na významu, P. podléhal depresím, načas se přiklonil k teosofii a mystice. Zemřel v osamocení opuštěn přáteli, které postupně ztrácel již od rozpadu Čes. moderny.

Jako představitel pokrokového hnutí P. otevřel svůj časopis Rozhledy literární generaci 90. let a stal se také 1895 signatářem manifestu České moderny. Podílel se na četných polemikách, kterými Rozhledy vstupovaly do českého literárního života: stál na straně mladé generace před vznikem manifestu, ale proti Šaldově úvaze o Masarykově knize Naše nynější krize (Těžká kniha) napsal stať *Ke kritice Naší nynější krize* (1895), v níž znovu posoudil práci z pokrokařského stanoviska; obhajoval postoj Rozhledů, jenž vyvolal rozpad Moderny (též v Radikálních listech); 1904 vystoupil proti brožurě vydané Kruhem českých spisovatelů Národní divadlo a české drama, vytýkající vedení Národního divadla přehlížení domácí tvorby. Proti 77 členům spolku spisovatelů Máj odsuzujícím způsob, jakým se v Rozhledech 1903 psalo v článku L. Lošťáka (pseud. Long Tom) Oslava papírové pyramidy k padesátinám J. Vrchlického o básníkovi a zejména o jeho otci, sepsal a anonymně vydal stejnojmennou brožuru. V Rozhledech vedle politických, sociologických i literárních úvah (např. studie *K provozování Fausta*) publikoval také literární a divadelní kritiky (zvláště od 1903), ojediněle psal i o výtvarnictví a hudbě. Časopisecky rovněž otiskl několik povídek zabývajících se dobovými sociálními i myšlenkovými proudy (sugesce, Darwinova teorie). Pro své edice pořizoval zejména z angličtiny překlady filozofických a sociologických prací a pro knižnici Chvilky sepsal tři různorodé brožury: o francouzském sociálním reformátorovi J. B. A. Godinovi, který ve stopách utopických socialistů ve svém familisteru vytvořil výrobní a výchovnou jednotku s podílem účastníků na zisku (*Příklad, jež dal chudý světu*), o exaltované

saské korunní princezně Luise (*Co vypravuje paní Toselliová*) a o životě a osudech díla W. Shakespeara v průběhu staletí, v níž shrnul dostupné poznatky (*Co víme o Shakespeareovi*).

ŠIFRY: Alfa, -el-, -el-, J. P., -l., -l., P. P., -P, P. L., Pl. ■ PŘÍSPĚVKY in: Čes. revue (1916); Hlasy z Chrudimska (1891–92); Hlasy z východních Čech (Chrudim 1892–1905); Květy (1891, P. Sezona); Nár. obzor (1909–10; mj. 1909 FF a P. Senoseč); Osvěta (1891, P. Jeseň); Průboj (1913–14); Radikální listy (1896); Rozhledy (1893–1909; mj. 1895 Ke kritice Naší nynější krize, 1904 Kritické poznámky k brožurě čes. spisovatelů..., 1906 K provozování Fausta a P. Noc, 1907 P. Sugescce); Život (1899–1905). ■ KNIŽNĚ. *Práce o literatuře*: Oslava papírové pyramidy (polemika, 1903, an.); Co víme o Shakespeareovi (1916). – *Překlady*: J. K. Ingram: Dějiny vědy národohospodářské (1895); G. B. Shaw a jiní: Fabiánská pojednání o socialismu (1896, an.); H. T. Buckle: Dějiny vzdělanosti v Anglii (1896–97); J. Lubbock: Radosti života (1897, s P. Moudrou); H. Spencer: O studiu sociologie (1898); N. J. Grot: Nietzsche a Tolstoj (1902, an.); A. Carnegie: Slovo k nastávajícímu obchodníkovi (1903, an.); A. Schopenhauer: Životní moudrost (1906, an.); R. W. Trine: Ráj srdce (1906, šifra J. P., 1916 s tit. Ráj srdce v souzvuku s nekonečnem); R. W. Emerson: Důvěřuj si! (1913). – *Ostatní práce*: Příklad, jež dal chudý světu (1911); Co vypravuje paní Toselliová (1911). ■ SCÉNICKY. *Překlady*: H. Kéroul, A. Barré: Chopinův valčík (1915); H. Sturm: Lehmannovy dětičky (1915). ■ KORESPONDENCE: A. Hajn: Z mé předválečné korespondence (A. Hajnovi z 1895), Lumír 55, 1928/29, s. 453. ■ REDIGOVAL časopisy: Hlasy z Chrudimska (1891–92), Hlasy z východních Čech (1892–1905), Rozhledy národohospodářské, sociální, politické a literární, pokr. Rozhledy (1892–1909; 1896–97, roč. 6 s F. V. Krejčím), Život (1899–1905), Pelclův oznamovatel (periodický prospekt, 1911–16), Průboj (1913–14, č. 1–3 F. Tučný); *knižnice*: Knihovna Rozhledů (1894–1907, Nová řada 1913–16), Kritická knihovna (1894–1907), Bibliotéka sociálních a politických nauk (1895–1903), Dětem nejmilejší knihy a obrázky (1909–12, nakl. B. Kočí), Sebevzdělání (1910–11, nakl. B. Kočí), Knihy života (1911–13), Krásné knihy dětem (1911–13), Chvilky (1911–16), Kritické studie (1912–13). ■

LITERATURA: A. F. Tichý (F. Dlouhý): ref. překl. J. Lubbock (srovnání s překl. J. Váni), Lit. listy 1897, s. 251; an.: P. útok na otce J. Vrchlického a české listy, Máj 1, 1902/03, s. 373; an.: Mizernosti Národního obzoru, LidN 19. 8. 1909; A. P. (Procházka): V Národním obzoru..., MR 1909/10, sv. 22, s. 188; ● nekrolog: P. Moudrá, Čes. svět 12, 1915/16, č. 48 (s úryvky z korespondence z 1904–14); K. (F. V. Krejčí), PL 23. 7. 1916; an., Knihupecký oznamovatel 1916, s. 105; F. V. Vykoukal, Osvěta 1916, s. 578 ●; mck.: Dvojí výročí J. P., LidN 15. 7. 1941; J. Karásek: Vzpomínka na J. P., Nár. politika 15. 10. 1944 → Vzpomínky (1994).

Josef Pelcl

Působnost 1892–1916

Nakladatelství orientující svou činnost hlavně na sociálně-politickou odbornou i popularizující literaturu v duchu pokrokového hnutí 90. let.

Vydavatelskou činnost začal Josef P. jako tzv. soukromý nakladatel, tj. bez koncese, ještě v Chrudimi 1892, kdy vydával noviny *Hlasy z východních Čech a zároveň Rozhledy národohospodářské, sociální, politické a literární* (později *Rozhledy*). K nim připojil 1894 *Knihovnu Rozhledů* a později další knižnice. Po přesídlení do Prahy (1895) zintenzivnil nakladatelskou činnost a 1903 obdržel koncesi pro nakladatelské knihkupectví (omezené na prodej knih vydaných vlastním nákladem). Koncem 1906 prodal časopis *Rozhledy* a dosavadní produkci svého nakladatelství B. Kočímu, v jehož nákladu uzavřel 1907 své kmenové knižnice. Když B. Kočí chtěl po roce *Rozhledy* zrušit, vydával je P. po další dva roky (1908–09) vlastním nákladem. 1909–11 působil jako věřiteli dosazený sekvestor u firmy B. Kočí. 1911 oživil vlastní nakladatelskou činnost založením nových knižnic, závod rozšířil o prodej uměleckých děl a 1913 získal plnou knihkupeckou koncesi. V rámci firmy měl i antikvariát a papírnictví. Po P. smrti (1916) nakladatelská činnost ustala a knihkupectví vedla vdova Marie, od níž je v říjnu 1921 převzal L. K. Žižka a dále vedl zprvu pod názvem Pelcovo knihkupectví. Zbytky nákladu P. nakladatelství odkoupil a vydávání t. r. obnovil knihkupec a nakladatel J. Vetešník. 1922 převzal jeho firmu J. Košatka, který pokračoval ve vydávání do 1926. V Praze sídlil P. závod nejprve na Král. Vinohradech v Sázavské 9 (čp. 791), od 1903 v Šumavské 26 (čp. 984, též Korunní 39), od května 1901 na Novém Městě v Lipové 8 (čp. 472) s prodejnou od 1903 v Ječné 24, od 1911 v Ječné 8. Od května 1914 působil v Míkulášské (Pařížská) 36 (čp. 833 Josefov).

V intencích pokrokového hnutí a České moderny se rozvíjela i P. činnost nakladatelská. Orientovala se na společenskovědní, hlavně překládanou literaturu, která měla vedle některých starších děl průkopnický objevovat a v české veřejnosti popularizovat největší evropské kulturní a myšlenkové proudy. Zvláště v počátcích nakladatelství beletrie tvořila menšinu. Svou činnost P. zprvu realizo-

val ve spolupráci s příslušníky České moderny F. X. Šaldou a F. V. Krejčím, kteří spolu s V. Ertlem, H. Hackenschmiedem, H. Kosterkou, P. Moudrou, V. Mrštíkem, A. Procházkou, A. Schulzovou, O. Sýkorou a K. Velemínským patřili k okruhu jeho hlavních překladatelů. Na překladech se podílel i P. sám. Do 2. poloviny 90. let spadá hlavní význam P. podnikání. 1897 se jako soukromý nakladatel netěšící se přízni oficiální knihkupecké organizace ocitl v konfliktu s jejím časopisem *Knihkupecký oznamovatel* kvůli překladu knihy J. Lubbocka *Radosti života*, již vydal P. a zároveň i J. R. Vilímek. – Nejstarší P. knižnici představovala *Knihovna Rozhledů* (1894–1907, 66 sv.; sv. 66 v nakl. B. Kočí), jež svým širokým záběrem plnila hlavně všeobecně vzdělávací poslání. Vycházela zde pojednání z filozofie, etiky, ekonomiky, sociologie, politologie, pedagogiky, psychologie i historie, mj. výbor ze spisů Bakuninových, Rameauův synovec D. Diderota, *Životní moudrost* A. Schopenhauera, práce F. Nietzscheho (též 24 kapitol z díla *Tak pravil Zarathustra* v překladu F. V. Krejčího), *Fabiánská pojednání o socialismu* G. B. Shawa a jeho spolupracovníků, několik filozofických úvah L. N. Tolstého i díla dalších autorů (B. Björnson, H. T. Buckle, I. A. Gobineau, J. S. Mill aj.). Z českých autorů se v knižnici představili K. Elgart Sokol (pseud. E. Sokol, literární studie *Proti proudu*), F. X. Jiřík (*Obraz, dílo umělecké a technické*), F. V. Krejčí (*Dnešní otázka mravní*), Z. V. Tobolka (*Počátky konstitučního života*) aj. Na *Knihovnu Rozhledů* navázala její nová řada (1913–22, 10 sv.; sv. 9–10 v nakl. J. Vetešník), jež přinesla zejména práce H. Bergsona (*Komika charakteru*), I. Kanta (*Prolegomena ke každé metafyzice*), V. S. Solovjeva ad.; z českých autorů J. Bartoše (*Umění. Úvod do estetiky*), J. L. Fischera (*Filozofie, její podstata a problémy*) a soubor historických studií V. Kybala. Pro rozvoj literární vědy měla zásadní důležitost *Kritická knihovna* (1895–1907, 25 sv.; sv. 25 v nakl. B. Kočí), na jejímž zrodu se podílel F. X. Šalda. Byla věnována základním dílům evropské literární teoretické a kritické produkce, především pracím autorů reagujících na pozitivistickou vědu, É. Hennequina (*Studie vědecké kritiky*). Spisovatelé ve Francii zdomácnělí, přel. F. X. Šalda, *Vědecká kritika*, přel. F. V. Krejčí) a H. Taina (*Filozofie umění*, Jeffrey Chaucer, *Dějiny literatury anglické*, William Shakespeare, přel. O. Sýkora). Dále

obsáhla díla V. G. Bělinského (Evžen Oněgin, Obyčejná historie, Hrdina naší doby), N. A. Dobroljubova (Oblomovština, přel. V. Mrštík), A. France (Zahrada Epikurova), Stendhala (O krásnu antickém a moderním), G. Brandese (Sören Kierkegaard), P. Bourgeta, M. Grafa, O. Hanssona, É. Roda ad.; z českých prací pak studii J. Vorla (Román), O. Sýkory (Humor Nerudových fejetonů) a dvě monografie F. V. Krejčího (Henrik Ibsen, Bedřich Smetana). V knižnici *Kritické studie* (1912–13, 3 sv.) vycházely knihy českých autorů: pojednání J. Krejčího Richard Wagner, V. Kybala Arnošt Denis a Bílá hora a J. Bartoše Antonín Dvořák. Popularizační zaměření měla brožurková knižnice, „sborníky současného života“ *Chvilky* (1911–26, 166 čísel, 81 sv.; č. 122–135 v nakl. J. Vetešník, 136–166 v nakl. J. Košatka), již do 1916 redigoval J. Pelcl, od č. 122 (1921) po obnovení A. A. Hoch. Vyznačovala se velkou pestrostí, obsahovala i beletrii, převážně však redukovanou na digest brožurkového rozsahu, což odsoudil F. X. Šalda (A. Fogazzaro, H. J. Ch. Grimmshausen, G. Keller, V. G. Korolenko, K. Michaëlisová, J. G. Tajovský; Slovenské obrázky), cestopisy (S. Hedín, J. Čermák, A. Tvrdlík, A. Zavadil), výběry ze starších autorů (J. Neruda), práci F. Palackého (Poslední mé slovo. Doslov k Radhostu), pojednání o K. Havlíčkovi Borovském (Z. Kobza), K. J. Erbenovi (Jos. Karásek), J. A. Komenském (O. Kádner), V. G. Bělinském a F. M. Dostojevském (V. K. Štěpánek), po Pelclově smrti i studii Ruská revoluční literatura J. Weila. Vyšly tu Paměti H. Heina, Eseje E. A. Poea, Dojmy a eseje O. Wilda, M. Gorkého vzpomínky na A. P. Čechova, Milostné dopisy Napoleona Josefině, práce uměnovědné (E. Hello, J. M. Guyau, D. S. Merežkovskij), historické (E. Denis: Jednota českobratrská), filozofické (Platon, R. W. Emerson, A. A. Bogdanov, V. S. Solovjev), dále práce B. Björnsona, T. Carlyla, G. T. Fechnera, Multatuliho, H. Taina (Atletika v Řecku), R. Thákura aj. Knižnice *Bibliotéka sociálních a politických nauk* (1895–1903, 10 sv.) vycházela nákladem časopisu Rozhledy a Spolku českých právníků Všehrd. Její náplň obstarávaly aktuální studie o sociální, agrární i ženské otázce, práce ze sociologie a národohospodářství. Z významnějších děl tu vyšly Moderní vědy duchové W. Diltheye, O studiu sociologie H. Spencera, Zákony sociální G. Tarda. *Knihy života* (1911–13, 4 sv.) přinesly Paměti mého

života G. G. Casanovy a Novou Heloisu J. J. Rousseaua a studie o nich od F. Khola a O. Sýkory. *Krásné knihy dětem* (1911–13, 4 sv.) obsahovaly mj. čtyřdílnou čítanku L. N. Tolstého. – Významným prostředníkem P. snah a jedním z hlavních orgánů pokrokového hnutí a literární generace 90. let se stal časopis Rozhledy národohospodářské, sociální, politické a literární (od 1896 jen Rozhledy, 1892–1909). Dále P. vydával v Chrudimi Hlasy z východních Čech (1892–1905), v Praze Život (1899–1905), list pro výchovu v rodině, škole a společnosti. Na Rozhledy se P. pokusil navázat časopisem Průlom (1913–14), jehož první tři čísla redigoval F. Tučný, další, jakož převážně i ostatní časopisy, P. sám. V jeho nakladatelství vyšlo přes dvě stě knih. Koncem 90. let 19. století přizval P. v duchu dobových snah neprofesionálních nakladatelů o obrodu knižní grafiky k výtvarné spolupráci na několika titulech Z. Braunerovou a E. Orlíka.

KNIŽNICE: Knihovna Rozhledů (1894–1907; nová řada 1913–22); Bibliotéka sociálních a politických nauk (1895–1903); Kritická knihovna (1895–1907); Sborník přednášek z oboru věd právních i státních (1899, jen 1 sv.); Knihy života (1911–13); Krásné knihy dětem (1911–13); Chvilky (1911–26); Kritické studie (1912–13). ■ Z DALŠÍ PRODUKCE. *Původní práce*: V. Mrštík: Bestia triumphans (1897, sep. z Rozhledů); J. K. Šlejhar: Zátíši (1898); V. Houdek: Vykvetly blíny (1899); J. Opolský: Svět smutných (1899) + Klekání (1900); F. V. Krejčí: Deset let mladé literatury (1901); J. z Wojkowicz: Gerda (1901); K. Scheinpflug: Opuštěný důl (1903); K. Rohan: Glosa k Macharovu Satirikon (1904); K. Kolman: Vychovatel (1909) + Zimní král (1909); F. Khol: Iluzionisté (1911); P. Moudrá: Rok dětství (1911) + Do dívčích let (1913); A. Dolenský: Moderní česká grafika (1912). – *Překlady*: J. A. Barbey d'Aurevilly: Rudá záclona (1898); E. a J. Goncourtové: Germinie Lacerteuxová (1898); A. Schnitzler: Umírání (1898); Ch. Dickens: Cvrček u krbu (1898) + Zvony (1899) + Zlé časy (1901); A. Garborg: Mír (1899); G. Keller: Lidé seldwylští (1900); E. D. Dekker (pseud. Multatuli): Výbor ze spisův (1903); H. Bahr: Vídeň (1911). ■ PERIODIKA: Hlasy z východních Čech (1892–1905); Rozhledy národohospodářské, sociální, politické a literární, od 1896 jen Rozhledy (1892–1909); Život (1899–1905); Pelclův oznamovatel (1911–16, periodický prospekt); Průlom (1913–14). ■

BIBLIOGRAFIE: Seznam knih vydaných nakladatelstvím J. P. v Praze (b. d., 1904; b. d., 1905); E. Čapek: Literatura pokrokového hnutí, Ruch filozofický 1928, s. 161 (též rozšř. sep. s tit. Z literatury pokrokového hnutí). ■ LITERATURA: H. Krško-

vá: Význam J. P. pro pražské nakladatelské podnikání (dipl. práce katedry knihovnictví FF UK, 1978). ■ V. Mrštík: ref. Kritická knihovna, Niva 5, 1894/95, s. 15; J. P. (Pelcl): Literární bojkot, Rozhledy 6, 1896/97, s. 621; an. (F. Roháček): Knihkupecký orgán... + Boj vyvolaný knihkupeckým orgánem, Niva 7, 1896/97, s. 259, 260; ● ref. Chvilky: an. (F. X. Šalda), Novina 4, 1910/11, s. 544 → KP 8 (1956); P. Maternová, Ženský svět 1911, s. 279 ●; ž. (L. K. Žižka): Sedmdesát let se dožila paní M. Pelclová..., Českosl. knihkupec 1935, s. 277; J. Thon: Z nakladatelského ovzduší let devadesátých, sb. Kniha a národ 1879–1939 (1939, i sep. 1940); J. Kroftová in Nakladatel B. Kočí vzpomíná (d. 1, 1948, s. 207); R. Khel: Z. Braunerová neznámá (o její korespondenci s J. P.), Typografia 1977, s. 74.

oh

Mikuláš z Pelhřimova viz Mikuláš Biskupc z Pelhřimova

Jan Pelíšek

* 18. 1. 1850 *Olešnice* u Kunštátu

† 16. 6. 1916 *Semtěš* u Čáslavi

Básník, autor meditativní náboženské lyriky didaktického charakteru, dramatik.

Gymnázium studoval v Moravské Třebové a v Těšíně (mat. 1869), středisku evangelického studentstva, kde poznal německou klasickou literaturu a oblíbil si zvláště tvorbu Lessingovu a evangelického kazatele K. Geroka, jehož dílo později překládal. Po maturitě se chtěl věnovat soukromě studiu filozofie a stal se na krátký čas vychovatelem v šlechtické rodině. Místo však opustil, a protože byl bez prostředků, přijal stipendium na bohoslovecká studia v cizině (Basilej, Vídeň). Po návratu byl vikářem v Klášteře n. Dědinou u Rychnova n. Kn. a ve Vanovicích u Ml. Boleslavi, 1872 se stal farářem ve Velké Lhotě u Dačic, kde spojil kazatelskou činnost s úsilím o hospodářské povznesení tamního obyvatelstva zavedením soukenictví a organizací prodeje hotových výrobků. Od 1883 působil jako farář v Semtěši a též jako senior obvodu čáslavského (1914–16). Patřil k předním organizátorům českého protestantského hnutí. Literatuře se věnoval v mladších letech. Básnický debuto-

val na přelomu 70. a 80. let v Hlasech ze Siona a v evangelickém kalendáři Orloj, od 1889 publikoval hlavně v nábožensko-politickém měsíčníku Hus, jež od 1892 redigoval a jehož profil utvářel v duchu evangelické církve reformované, navazující na odkaz české reformace. Poslední desetiletí života byl upoután na lůžko, pohřben byl v Semtěši. – Syn Josef P. byl básník, fejetonista a překladatel ze slovanských jazyků.

P. patřil spolu s J. Bašem a J. Bašteckým k nejvýznamnějším evangelickým básníkům. Opíral se o lumírovskou poetiku a myšlenkové podněty německé duchovní lyriky, které dotvářel v duchu české reformační religiozity. Jeho tři sbírky náboženské poezie obsahují jednak meditativní lyriku, jednak časové verše didakticky zaměřené. P. se inspiroval historickými motivy z české reformace (*V husitských stopách* – jeho nejvýznamnější sbírka charakteristická citově laděnými elegickými tóny i polemičností s jinověrci a ateisty), duchovním stavem národa i dobovým klimatem v církvi (*Stesky a tužby*) a událostmi v životě církve podněcujícími k příležitostnému veršování (*Z bible a života*, zde i překlady německých protestantských básníků). V jeho verších převládla volná stránka nad imaginativností, k symbolickému vyslovení svého náboženského citu využíval citací, parafrází a ohlasů z bible. Až na ojedinělé básně písňového typu, vzniklé pod vlivem Heydukovým a Sládkovým (též jako příspěvky do chrámových zpěvníků česko-bratrské církve evangelické), vyznačuje jeho dílo mísení strážlivých jazykových prostředků s výrazy citově exaltovanými a rétorickými. Historická hra *Jan Amos Komenský*, napsaná blankversem, popisně zaznamenává stěžejní okamžiky tvůrčího a myšlenkového života Komenského. Překládal německou duchovní lyriku náboženského typu; jeho dílo doplňuje činnost kazatelská a náboženská pojednání.

PŘÍSPĚVKY in: A. Adolf: O Bibli kralické (1893); sb. Bibli k svobodě! (1882–83); Čas (1903); Hlasy ze Siona (Choceň, Pardubice 1879–91); Hus (od 1889); Nár. listy (1879); kal. Orloj; Přítel dítek (1906–17); sb. Slavnostní památník (k jubileu J. A. Komenského, 1892); Výr. zpráva cís. král. státního vyššího gymnázia v Čáslavi (1912–14, Mýty v ódách Pindarových). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: Stesky a tužby (BB 1890); Jan Hus a my (přednáška, 1891); Jan Amos Komenský (D 1892, i prem. s tit. Věštba Komenského); Z bible a života (BB 1896, též překlady německých protestantských básníků);

V husitských stopách (BB 1902). – *Překlad*: K. Gerok: Listy palmové (1883, též překlady německých básníků). – *Ostatní práce*: Ein Trauerbild aus Mähren (1883); Církev samospasitelná (1890). – *Výbor*: Výbor z básní (1926, ed. M. Vondrová-Fastrová). – *Souborné vydání*: Sebrané spisy J. P. (Československá evangelická diaspora jihočeská, Písek 1920, 2 sv.). ■ **REDIGOVAL** časopis: Hus (1892–1912); *sborník*: Biblí k svobodě! (1882). ■ **USPOŘÁDAL A VYDAL**: Domovní kazatel. Náboženské úvahy na všechny dny celého roku (1900, s F. Kozákem). ■

LITERATURA: sb. Památce dra Frant. Kozáka a seniora J. P. (1933, ed. F. Bednář). ■ -ka: ref. J. A. Komenský, Čas. českého studentstva 1892, s. 154; an. (A. Novák): ref. Výbor z básní, LidN 2. 7. 1926; J. B. Čapek: Dva básnické osamělé větve, ČMM 1931, s. 169, i sep.; ac (A. Císařová-Kolářová): První dramatik života J. A. Komenského, Kostnické jiskry 1956, č. 29; J. B. Čapek: Básník J. P., Kostnické jiskry 1966, č. 29; D. Svobodová: Pelíškův J. A. Komenský, Čes. bratr 1967, s. 14.

bs

Josef Pelíšek

* 21. 8. 1889 Semtěš u Časlavi

† 17. 5. 1969 Praha

Básník, autor intimních a společenských veršů poznamenaných zážitky z 1. světové války a citovým vztahem k předrevolučnímu Rusku; překladatel ze slovanských literatur, hlavně z ruské.

Syn Jana P., evangelického faráře v Semtěši u Časlavi, autora didaktické náboženské lyriky. Rodinné prostředí působilo na P. tíživě: matka mu zemřela v raném dětství a nemocný otec strávil posledních deset let života na lůžku. 1895–99 absolvoval dvoutřídní školu v rodišti a poté gymnázium v Časlavi (mat. 1908), 1908–10 studoval právnickou fakultu pražské univerzity, odkud po 3. semestru přestoupil na filoz. fakultu, obor čeština-francouzština, ale studia nedokončil. 1911 začal publikovat v Času. Cestoval po Švýcarsku a Francii, 1913–14 žil několik měsíců v Rusku, odkud se vrátil lodí po Baltu přes Švédsko těsně před vypuknutím světové války. V prvním válečném roce pracoval jako tovární dělník v Praze-Libni, 1915 narukoval do pracovního oddílu v Korutanech, 1916 bojoval na východní frontě, 1917–18 v Itálii, v Bosně a Dalmácii (v říjnu 1918 zajat). Do vlasti se vrátil v červnu 1919 a stal se úředníkem zpravodajské služby min. zahraničních věcí v Praze.

P. básnická tvorba se formovala v myšlenkové blízkosti programu realistického hnutí, jak jej reprezentoval Herbenův Čas. Pojímala poezii jako péstitelku občanských a mravních hodnot a její tematiku určovaly dva rozhodující podněty: rusofilství a zkušenost vojáka 1. světové války, prolnuté náboženskou vírou. V prvotině *Těsnou branou* (název odvozen z Nového zákona – „těsná je brána a úzká cesta vedoucí k životu, a nemnozí ji nalézají“) doznívalo vlastenectví válečné doby se silným slovanským citěním, vyjádřené poetikou poučenou na J. S. Macharovi. V jeho stopách epigonská sbírka *V tříšti chvil*, shrnující verše 1912–18, čerpala z rodinných a cestovních dojmů a obsahovala válečný cyklus *Sarajevo*. Sociálně vyhraněné verše, intonačně rozmanitější a dobovým proudům bližší, přinesla sevřenější komponovaná sbírka *K životu*, kde v oddílech *Rusku a Vlasti* dal básník zaznít pocitu samoty a zklamání z poválečného společenského vývoje. P. byl ctitelům kultury šlechtického Ruska, jež nazval zemí „stesku a hrůz“; k ruské otázce také 1913–15 publikoval v Času, Akademii a Právu lidu fejetony a drobné příspěvky (knižní výběr in *Úzkou cestou* 1919). Přeložil řadu významných děl ruské poezie (výbory z N. A. Někrasova, S. J. Nadsona, v časopisech ukázky z F. I. Tútčeva a ruské moderny počátků 20. stol.) a prózy (F. M. Dostojevskij). Zabýval se též poezií lužickosrbskou (výbor z J. Barta-Čišinského a jednotlivé překlady z lužických básníků v odborných publikacích J. Davida, J. Páty, J. Strnadela) a srbochorvatskou (B. Lovrić). Jeho překlady poznamenala kvapnost a nedostatek jazykové vytržebnosti. Zasaňoval také do textu a např. krácením popisných pasáží poškodil prózu I. A. Bunina *Život Arseněvův*.

ŠIFRY: J. P., J. Pk. ■ **PŘÍSPĚVKY in**: Akademie (1914–15); Besedy Času (1911–14); Cesta (1919–22, 1930); Čas (1911–13); Českolůžický věstník (1922); Českosl.-bulharská vzájemnost (1935); Dělnický kalendář (1914); Hudební rozhledy (1962); Klas (1922–23); Květy (1911–13; 1913 mj. překl. BB K. D. Balmonta); Lid. noviny (1917–44); Lípa (1918–20); Lumír (1915–34); Lužickosrbský věstník (1946); Malý Čechoslovák (1924); Měsíčník dorostu Červeného kříže (1923); Moravskoslezský deník (Ostrava 1933); Národ (1917–19); Nár. listy (od 1912); Nár. obzor (1911–13); Nár. osvobození (1924, 1934); Nár. práce (1926); Naše doba (1923); Novina (1915); Osvěta (1913); Podoubraví (Časlav 1939–40); Pramen (1920–24); Právo lidu (1913–15, 1934); Rozkvět

(1914); Rudé květy, pokr. Svět (1912–13, 1916); Samostatnost (1911–13); Sborníček Jakuba Čišinského (1926); Slovanský přehled (1912–14, 1925, 1927; 1925 mj. překl. BB K. D. Balmonta); Stopa (1912–13); Světová literatura (1961); Světozor (1913); Svob. noviny (1945); Topičův sborník (1920, 1925–26); Tribuna (1922); Venkov (1917–21, 1939–40); Země (1919–22); Zvon (1913, 1918–34). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Těsnou branou (BB 1919); Úzkou cestou (FF 1919); V tříšti chvil (BB 1919); K životu (BB 1926); Paběrky (FF 1926); Příchod loutek (prolog k loutkové hře, rozmnož. 1926, tiskem 1929); V druhé zahraniční armádě (vzpomínky, 1929). – *Překlady*: L. N. Andrejev: Gubernátor (1912) + Kniha povídek (1923, s V. Červinkou a S. Minaříkem); S. J. Nadson: Výbor básní (b. d., 1914); N. A. Někrasov: Výbor menších básní (b. d., 1914); F. M. Dostojevskij: Zápisky z podzemí (1917) + Hráč (1926) + Zápisky z mrtvého domu (1926) + Deník spisovatelův za rok 1873 (1927) + Deník spisovatelův za rok 1876 (1927); I. Andrić: Ex Ponto (1919); J. Bandrowski: Bílý lev (1919, se S. Minaříkem) + Nepřemožitelné prapory (1924); V. G. Korolenko: Slepý hudebník (1921); I. A. Gončarov: Sluhové starého věku (1922, s V. Červinkou); D. S. Merežkovskij: Petr a Aleksej (1922) + Láska nad smrt silnější (1927); H. M. Wendel: Z jihoslovanského světa (1924); L. N. Tolstoj: Cesta života (1925, s J. Hostovským a V. Vendyšem); G. I. Šilin: Lenivá smrt (1934); I. A. Bunin: Život Arseněvův (1935); Lužičtí básníci (1935, s V. Zmeškalem); L. Englert: Paracelsus, člověk a lékař (1943); T. Storm: Tři povídky (1944, přel. M. Straková, verše J. P.); O. P. Džigurda: Loď Kachetie (1949); M. N. Platoškin: Rozhodná chvíle (1949); A. A. Karavajeva: Lesní pila (1950); I. S. Turgeněv: Lovcovy zápisky (1950). ■ SCÉNICKY. *Překlady*: B. Lovrić: Ulice (1923); I. Vojnović: Maškaráda v podkroví (1923); N. N. Jevreinov: To nejhlavnější (1924). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Lužičtí básníci (1935, s V. Zmeškalem). ■

LITERATURA: B. Morkovin, F. Zahradník: Několik slov o českých rusofilch a „velkém Rusku“ (k rusofilství J. P.), Čas 20. 9. 1913; ● ref. překl. S. J. Nadson: Č. (V. Červinka), Zlatá Praha 31, 1913/14, s. 600; R. Medek, MR 1913/14, sv. 28, s. 428 ●; ● ref. Těsnou branou: -pa- (F. S. Procházka), Zvon 19, 1918/19, s. 446; A. Trýb, MR 1918/19, sv. 34, s. 419; A. N. (Novák), Lumír 47, 1918/20, s. 235; J. H. (Hora), PL 1. 6. 1919 a Kmen 3, 1919/20, s. 13; M. Novotný, Nové Čechy 3, 1919/20, s. 166 ●; ● ref. Úzkou cestou: J. H. (Hora), PL 17. 8. 1919; B. D., Zvon 20, 1919/20, s. 192; M. Novotný, Cesta 2, 1919/20, s. 455 ●; ● ref. V tříšti chvil: J. Krecar, MR 1919/20, sv. 35, s. 389; J. V. Sedlák, Tribuna 7. 4. 1920; J. H. (Hora), Kmen 4, 1920/21, s. 58 ●; A. M. Píša: ref. překl. V. G. Korolenko, Proletkult 1, 1922/23, s. 158; J. Hostovský: Šlechtická hnízda, Tribuna 29. 8. 1926; ● ref. K životu: A. M. Píša, Pramen 6, 1925/26, s. 343; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 26, 1925/26, s. 642; V. Brtník, Venkov 16. 12. 1926 ●; ● ref. K životu a Paběrky: A.

N. (Novák), LidN 18. 5. 1926; J. Hostovský, Nár. práce 17. 6. 1926 ●; ● ref. Paběrky: V. Brtník, Venkov 9. 9. 1926; B. Lovrić, Cesta 9, 1926/27, s. 34; vz. (V. Zelinka), Zvon 27, 1926/27, s. 43 ●; O. Kolman: Poznámky k našim překladům z jazyka srbochorvatského, ČMF 13, 1926/27, s. 1; ● ref. překl. I. A. Bunin: A. Č. (Černík), Čin 1935, s. 378; J. Hch. (Heidenreich-Dolanský), LidN 30. 9. 1935; B. Polan, Rozhledy 1935, s. 120 ●; J. Hch. (Heidenreich-Dolanský): Tři lužickosrbské publikace (ref. ant. Lužičtí básníci), LidN 29. 4. 1935; J. Marek in Časoslavo v literatuře (1958, s. 86); V. Vlašínová in Česká recepce V. G. Korolenka (1975, zvl. s. 68); B. Dohnal: České překlady Lermontovovy básně Sen, Slavia 1976, s. 282 → Zápas o tvar (1977); D. Kšicová: K. D. Balmont v českých překladech, SPFF Brno, ř. D – lit. vědná, 1982, č. 29, s. 116.

is

Penitenciál českocírkevněslovanský

Polovina 11. století

Příručka kajicnických předpisů.

Tato staroslověnská penitenciální příručka, věcně přizpůsobená českým poměrům a obsahující řadu bohemismů, je zachována v jediném rukopise ze 14.–15. století. Již v polovině 12. století z ní cituje novgorodský hierodiakon Kirik ve svých Otázkách předložených biskupu Nifontovi a nazývá ji Někotoraja zapověď. Biskup obsah příručky odmítá jakožto nekanonický a prikazuje, aby byla spálena: tím si lze vysvětlit, že zůstala zachována pouze v jediném opise, i když citáty z ní lze nalézt v některých ruských penitenciálech.

Zvláštnost českocírkevněslovanského penitenciálu tkví v tom, že většina jeho ustanovení spočívá spíše na lidové než na církevní tradici. Poslední dvě jeho stati mají přímý pramen ve „výrocích“ (Dicta) připsovaných sv. Bonifáci-Winfridovi, apoštolu Germánie, který byl rodilý Anglosas z Wessexu († 754). Na základě starého ostrovního lidového práva se tu připouští zkrácení doby pokání horlivostí a heroismem (komutace a redempce); dovoluje se rovněž, aby kajník zkrátil své pokání tím, že si zaplatí jistý počet mší. Tato praxe byla na křesťanském Východě nepřipustná. P. č. je tedy kompilace určená pro místní potřebu. Pro literární historii má význam jako doklad životnosti cyrilometodějské tradice v přemyslovských Čechách 11. století.

Penitenciál velkomoravský

EDICE: in Čtenija v Imperatorskom obščestve istorii i drevnostej rossijskich (Moskva) 3, 1912, s. 28 (ed. S. I. Smirnov); in An Anthology of Church Slavonic Texts of Western (Czech) Origin (Mnichov 1979, ed. F. V. Mareš). ■

LITERATURA: S. I. Smirnov: Materialy dlja drevnerusskoj pokajannoj discipliny, Čtenija v Imperatorskom obščestve istorii i drevnostej rossijskich (Moskva) 3, 1912, s. 28; J. Vašica: Církevněslovanský penitenciál českého původu, Slavia 1960, s. 31.

zh

Penitenciál velkomoravský

Před 867

Velkomoravská příručka kajícnických předpisů.

Penitenciály byly určeny pouze kněžím a nesměly přijít do rukou laiků: skutečnost, že na Velké Moravě vznikla příručka tohoto druhu psaná staroslověnsky, nikoliv latinsky, svědčí o tom, že v okruhu byzantské misie nebyla znalost latiny obvyklá. P. v. je zřejmě přeložen z latiny, dosud však nebyl zjištěn latinský originál, který by se kryl zcela přesně se staroslověnským textem (nejblíže mu stojí text tzv. Merseburských kánonů z poloviny 9. století). Nejstarší záznam textu je dochován v tzv. Euchologiu Sinajském a nese nadpis Zapovědi (tj. Ustanovení) sv. Otců. Pozdější zápis je zachován v tzv. Ustužské Kormčii knize z přelomu 13.–14. století: P. Ratkoš považuje text dochovaný tímto zápisem za archaičtější, a tedy bližší velkomoravskému archetypu.

Do francké církve pronikly penitenciály prostřednictvím anglosaských a irských misí, proto i penitenciál Merseburský se drží praxe starých irských příruček. Podle církevních předpisů patřil v Bavorsku penitenciál k nezbytné výbavě každé fary, museli ho tedy užívat i bavorští misionáři na Moravě. Tyto příručky se zpravidla přizpůsobovaly místním poměrům, tím se dá vysvětlit, že P. v. je pouze stručným výtahem z obsírnějšího latinského textu (vynechává to, co nebylo obvyklé v moravských poměrech, např. ustanovení týkající se ptakopravectví a jiných pohanských praktik, které Morava neznala). A. I. Sobolevskij a po něm J. Vašica poukazovali na souvislost velkomoravského penitenciálu se Zakonem sudnym ljudem, tj. soudním zákoníkem pro lai-

ky; předpokládali, že Zakon sudnym ljudem byl koncipován s ohledem na již existující penitenciál a tvořil druhou část celku, který obsahoval jak zákony církevní, tak světské.

EDICE: in Euchologium. Glagolski spomenik manastira Sinai brda (Záhřeb 1882, ed. L. Geitler); I. I. Sreznevskij in Obozrenije drevnich russkich spisok Kormčej knigi, Sbornik Otdelenija russkogo jazyka i slovesnosti Imperatorskoj akademii nauk (Petrohrad) 65/2, 1897; V. N. Beneševič in Die Gebote der heiligen Väter nach dem Euchologium Sinaiticum, Zbornik u slavu V. Jagića (Berlín 1908); V. Vondrák in Kirchenslawische Chrestomathie (Göttingen 1910; 2. vyd. s tit. Církevněslovanská chrestomatie, Brno 1925); P. Diels in Altkirchenslawische Grammatik mit einer Auswahl von Texten und einem Wörterbuch 2 (Heidelberg 1934); in Euchologium Sinaiticum, Patrologia orientalis t. 25, fasc. 3 (Paříž 1939, ed. J. Frček); in Euchologium Sinaiticum. Starocerkvenoslavski glagolski spomenik 1 (fototypie), 2 (přepis do cyrilice a komentář) (Lublaň 1941 a 1942, ed. R. Nahtigal); in Magnae Moraviae fontes historici 4 (Brno 1971, ed. J. Vašica, K. Haderka, s čes. překladem); in An Anthology of Church Slavonic Texts of Western (Czech) Origin (Mnichov 1979, ed. F. V. Mareš). – *Překlad do češtiny*: J. Vašica in Literární památky epochy velkomoravské 863–885 (1966, 2. dopln. vyd. 1996). ■

LITERATURA: N. S. Suvorov in Sledy zapadnokatoličeskogo cerkovnogo prava v pamjatnikach drevnego russkogo prava (Jaroslavl 1888); A. Pavlov in Mnimyje sledy katoličeskogo vlijanija v drevnejšich pamjatnikach jugoslavjanskogo i russkogo prava (Moskva 1892); N. S. Suvorov in K voprosu o zapadnom vlijanii na drevnerusskoje pravo (Jaroslavl 1893); A. Almazov in Tajnaja ispoved' v pravoslavnoj vostočnoj cerkvi 1 (Oděsa 1894); N. S. Suvorov in Vopros o Nomokanone Ioana Postnika v novoj postanovke (Jaroslavl 1898) + Verоятnyj sostav drevnejšego ispovednogo i pokajannogo ustava v vostočnoj cerkvi, Vizantijskij vremennik (Petrohrad) 8, 1901, s. 378 a 9, 1902, s. 357; V. Vondrák: Zachodnioeuropejskie postanowienia pokutne v jazyku cerkiewnosłowiańskim, Rozprawy Akademii Umijetności (Krakov), wydział filologiczny 25, 1905, s. 9; A. I. Sobolevskij in Materialy i issledovanija v oblasti slavjanskoj filologii i archeologii (Petrohrad 1910); N. Nikolskij: K voprosu o zapadnom vlijanii na drevnerusskoje cerkovnoje pravo, Bibliografičeskaja letopis (Petrohrad) 1917, s. 110; I. Grafenauer in Karolínška kateheza ter izvor Brižinskih spomenikov in Čina nad ispovedajoštim se, Razprave Znanstvenega društva v Ljubljani 13, filol.-lingv. odsek 2, 1936; P. Ratkoš in Pramene k dejinám Veľkej Moravy (Bratislava 1964); J. Vašica in Literární památky epochy velkomoravské 863–885 (1966, 2. dopln. vyd. 1996); P. Ratkoš: Das altslawische Poenitential, sb. Das heidnische und christliche Slawentum 2/2, Acta II Congressus Ratisbonensis

anno 1967 celebrati (Wiesbaden 1970); L. Pokorný: Staroslověnské kající řády a penitenciály, sb. Odkaz soluňských bratří (1987).

zh

Josef Penížek

* 23. 3. 1858 *Stálec* (Stádlec) u Tábora

† 2. 8. 1932 *Tatranská Lomnica* (Slovensko)

Překladatel z ruské, slovinské a německé literatury, žurnalista, autor politických memoárů.

Pocházel z obchodnické rodiny. Vystudoval gymnázium v Táboře (mat. 1877) a slavistiku, germanistiku a filozofii na vídeňské univerzitě; se svým spolužákem J. Máchalem se 1879–80 podílel na redigování české části *Slovanského almanachu*, tehdy vydávaného ve Vídni. Za studií byl též činný ve Spolku čes. akademiků-židů. Po krátké vychovatelské epizodě v Rusku vstoupil 1880 do redakce *Nár. listů*, kde působil do 1918 jako parlamentní zpravodaj z Vídně (v literatuře se uvádí, že se od 1900 také podílel na vydávání *Slawische Korrespondenz*); po vzniku republiky přesídlil do Prahy a byl zpravodajem z *Nár. shromáždění* (zvolen též do funkce předsedy Svazu parlamentních zpravodajů). Od 1927 působil jako lektor na Svobodné škole politických nauk, 1930 odešel do důchodu. Zemřel náhle za letního pobytu v Tatrách.

Literatuře se P. věnoval hlavně v počátcích. Pokoušel se o prózu (*Na přívoze*) a informoval o novinkách české literatury a divadla v domácích i cizích časopisech (mj. 1883 poskytl přehled současného českého divadla a dramatu pro publikaci *Storia universale della letteratura*, vydávanou italským literárním historikem a publicistou A. de Gubernatis). Slavistickou specializaci uplatňoval jako literární referent a zejména jako překladatel literatury ruské (N. G. Černyševskij, I. S. Turgeněv, též první český, leč nedokončený překlad románu F. M. Dostojevského *Zločin a trest*) a slovinské (F. Prešeren); zájem o divadlo ho přivedl k překladům z němčiny (F. Grillparzer, G. E. Lessing). P. další práce souvisely s jeho žurnalistickou profesí: publikace *Z mých pamětí*, stejně jako ostatní díla politického charakteru, vznikala z anekdotických záznamů a vzpomínek parlamentního zpravodaje na setkání s politiky a na různé epizody z poslaneckých kruhů.

ŠIFRA: J. P. ■ PŘÍSPĚVKY in: Album Čes. jihu (Tábor 1882); Auf der Höhe (Lipsko 1884); Cesta (1919); Čes. revue (1888); Kalendář českožidovský (1883); Koleda (Olomouc 1880); Květy (1881); Lit. listy (1883–85); Lumír (1882); Mor. Orlice (Brno); Nár. demokracie; Nár. listy (od 1880; 1883 překl. F. M. Dostojevskij; Zločin a trest, nedokonč.); Nová čes. revue (1905, stať Julian Dunajewski, i sep.); Österreichische Rundschau (Videň 1912); Pokrok (1883); Politik (1880–84); Prager Presse; Právo lidu (1924); Ruch (1882–83); Samostatnost (1928); Sborník prací věnovaných prof. dr. Janu Máchalovi k 70. narozeninám (1925); Slawische Rundschau (Videň); Slovanský almanach (Videň 1879–80; 1879 P Na přívoze); Světozor (1880–82); Tribuna (1923); Urbánkův věstník bibliografický (1880–81); Zlatá Praha (1913). ■ KNIŽNĚ. Překlady: G. E. Lessing: Miss Sara Sampsonová (1881); F. Grillparzer: Sapfo (1882); J. Jurčič: Tugomer (1882); Básně Františka Preširna (1882); N. G. Černyševskij: Co dělat? (1883); I. S. Turgeněv: Básně v próze (1883). – *Ostatní práce*: Aus bewegten Zeiten 1895–1905 (1906); Poslední Habsburk (1921); Z mých pamětí 1–3 (1922, 1924, 1928); Dr. Alois Rašín (1926); Česká aktivita v letech 1878–1928 1, 2 (1929, 1931). ■ REDIGOVAL časopis: Slawische Rundschau (Videň 1882, s G. Slómskim a J. Maixnerem); sborník: Slavjanskij almanach (Videň 1879–80, čes. část, s J. Máchalem). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Politické úvahy Gustava Eima (1898); Rašínův památník (1927, s F. Fouskem a A. Pimprem). ■

LITERATURA: P. Sobotka: ref. Slovanský almanach (též o příspěvku J. P.), Osvěta 1879, s. 430; ● ref. překl. Básně Františka Preširna: F. V. Vykoukal, Květy 1882, s. 503; F. Schulz, Osvěta 1882, s. 932 ●; an.: ref. překl. I. S. Turgeněv, Lumír 11, 1882/83, s. 176; M. (J. S. Machar): ref. ed. Politické úvahy G. Eima, Naše doba 6, 1898/99, s. 629; J. Kapras: ref. Z mých pamětí 1, Čes. revue 1923, s. 186 + ref. Z mých pamětí 2, Čes. revue 1925, s. 53; K. J. (Juda): ref. Z mých pamětí 3, Čes. revue 1928, s. 117; ● k sedmdesátinám: Č. (V. Červinka), Zvon 28, 1927/28, s. 407; nč. (A. Nečásek), Venkov 23. 3. 1928 ●; ● nekrology: Č. (V. Červinka), Zvon 32, 1931/32, s. 700; Z, LidN 3. 8. 1932; L. Tůma, Večerník NL 3. 8. 1932; B. Hlaváč, LidN 4. 8. 1932; I. Polák: P. reportéřské opojení, NL 6. 8. 1932 ●.

et

Perly české

1855

Almanach vydaný na paměť návštěvy císaře Františka Josefa I. a císařovny Alžběty v Praze v červnu 1854.

Reprezentativně vybavená loajální publikace měla tvořit protiváhu almanachu Lada Nióla, redigovaného J. V. Fričem a konzervativními literáty odmítaného pro tzv. kosmopolitismus a heinovský cynismus. Autoři shromáždění v P. č. (redaktorem byl A. J. Vřátko, vydavatelem Sbor Muzea Království českého) naproti tomu reprezentovali české písemnictví zaměřené k historické minulosti a k venkovské rázovitosti národa. Název dala almanachu stejnojmenná úvodní oslavná báseň J. E. Vocela, konstruující ideální obraz českého lidu a jeho věrnosti a lásky k habsburskému trůnu.

Básnická složka P. č. zahrnovala verše autorů starší i mladší generace. Ze starších přispěl vedle Vocela V. Hanka několika elegickými básněmi (Zlatá doba) a popěvky v lidovém tónu (Laštovička). Verše rovněž ohlasového charakteru otiskl V. J. Pícek, elegickou báseň Pěvec v cizině, vyjadřující stesk po domově, B. Jablonský. Z mladších autorů byl 16 básněmi zastoupen V. Furch (vedle příležitostné oslavy rakouského trůnu zejména verši reflexivního zaměření), baladou v lidovém tónu z beskydského prostředí (Tanečnice) L. Hansman; zastoupeni byli ještě F. Doucha, M. Havelka, J. Košín z Radostova, J. J. Melichar a J. Soukop. Z *prozaiků* uveřejnili v P. č. B. Němcová (k účasti přivedená materiální situací) povídku z chodského prostředí Karla a F. Pravda vesnickou povídku Ženich se čtyřmi sty zlatými, do níž vpletl i motiv sňatku císařského páru. Konvenční historickou prózu reprezentovaly práce H. Jirečka a J. Ehrenbergera. K. J. Erben zde otiskl s obsáhlým komentářem českou národní pohádku Dlouhý, Široký a Bystrozraký a Š. Danieli česky převyprávěl slovenskou pohádku O báčovi a šarkanu. V P. č. byly uveřejněny i příspěvky *odborného* rázu: historická studie H. Jirečka o Janu Jiskrovi z Brandýsa a článek V. Křížka o královských věnných městech v Čechách, národopisné pojednání J. Jirečka o sociálních poměrech českého obyvatelstva ve Vídni, cestopisná a přírodovědná stať V. D. Lamba o Jaderském moři a nástin geologického pravěku Čech od J. Krejčího. Z chorvatského prostředí pocházel životopisný článek J. Vranyczany Dobrinoviče o skladateli V. Lisinském (připojena byla příloha s jeho nápěvy na slova V. Hanky). – Literární úroveň P. č. jako celku byla nevyrovnaná, vyhraněná byla však jeho konzervativní orientace, proti níž zformulovali na konci 50. let své stanovisko představitelé nastupující májovské generace.

LITERATURA: an.: ref. P. č., Obzor 1855, s. 290; M. Pohorský in Poezie a próza života (kat. výstavy PNP v Praze, 1974–75).

ahm

Bohuslav Pernica

* 13. 12. 1907 Brno

† 3. 11. 1968 Praha

Regionální publicista a prozaik, též autor rozhlasových her, historik literatury a umění jihozápadní Moravy, folklorista, popularizátor lidového umění moravského Horácka, Podhorácka i Hané, editor.

Vyrůstal ve Znojmě, kde vystudoval reformní reálné gymnázium (mat. 1927). V Brně absolvoval na učitelském ústavu abiturientský kurs (1927–28) a zahájil též celoživotní intenzivní činnost novinářskou, a to jako přispěvatel znojemských listů a Moravské orlice, v níž pořádal literární přílohu. Prázdninové pobyty ve Velkých Prosenicích u Přerova probudily jeho zájem o hanácký folklor. Učil v Miroslavi u Moravského Krumlova na menšinové škole obecné (1928–29) a měšťanské (1929–30) a zároveň se podílel na redakci Miroslavských novin. Od 1930 učil na obecné škole ve Znojmě, pak na měšťance v Šumvaldě (Šumná), od 1932 na obecné škole v Šatově a od 1933 až do konce první republiky na chlapecké měšťanské škole ve Znojmě. Přitom hojně přispíval do regionálního tisku, pomáhal při vydávání vlastivědného sborníku západní Moravy od Horácka k Podýjí (1933–34 sekretář vydavatelstva) a pokoušel se vybudovat vlastní moderní krajo-
vový kulturní časopis; když jeho měsíčníky Kulturní revue jihozápadní Moravy a na ni navazující Kulturní revue nenašly dostatek čtenářů, od března 1936 do konce roku redigoval týdenní Kulturní přílohu Kraje a pak se znovu, tentokrát úspěšněji, pokusil o samostatný časopis Západomoravská kulturní revue (2 ročníky); do Pernicových revuí přispívali A. M. Tilschová, J. Mahen, A. Šrámek, M. Elpl, A. Pammrová, M. Glabazňová, J. Ošmera aj. Při svých časopiseckých podnicích se zároveň snažil i o knižní vydávání vlastních menších prací. Od 1938 učil na Palackého měšťanské škole v Kroměříži a věnoval se přitom (s O. Fricem a L. Páleníčkem) soupisu umělecké tvorby na Kroměřížsku. Od 1940 učil na měš-

ťanských a pak osmiletých školách v Praze a soustředil se k prázdninovým sběrům horáckého a podhoráckého folkloru. Po válce vystudoval při zaměstnání filoz. fakultu v Brně (doktorát 1953 prací *Vznik, vývoj a periodizace českého písemnictví pro mládež...*) a pražskou Vysokou školu pedagogickou (prom. 1958). Od 1958 působil na pražských jedenáctiletých školách. V posledním desetiletí života psal náladové kurzivy a kulturněhistorické glosy inspirované Prahou a středními Čechami.

P. se pokusil o uplatnění ve všech hlavních literárních druzích. V poezii nepostoupil nad epigonské verše sociální a milostné, zřetelně závislé zvláště na J. Wolkrovi, a když ani *Údery času*, do nichž zařadil nové verze básní z prvotiny, nedošly uznání, dále v básnickém úsilí nepokračoval. Jeho první prózy z drsného dělnického a selského života, libující si ve zlovolných i bezradných povahách, v prudkých dějových a charakterových zvratech, v ničivých konfliktech a katastrofách, v líčení rozvratu, viny a krivolakých cest spravedlnosti, předznamenaly motivicky i slovním a fabulačním silác tvím pozdější P. romány rozkladu venkovských rodin: romanticky naturalistickou *Zlomenou pěst* a psychologizující *Slepou kolej*; jimi se P. přimyká k soudobému ruralismu a jeho nechuti k městu. Proti tomu harmoničtější linie P. prózy se odvíjela od karafiátovského vyprávění pro děti *Věruška* a k obrazu venkovského života souladného s řádem přírodním a mravním dospěla románem s dívčí hrdinkou *Dlouhá louka*. Na pomezí literatury pro mládež a pro dospělé i literatury populárně-naučné a beletrie (biograficko-historického románu a hry) vznikla série P. prací o vynálezci bleskosvodu P. Divišovi, příznačná pro autorův způsob stálého přepracovávání a rozšiřování textu i pro charakter literatury upevňující za protektorátu národní sebevědomí; do tohoto proudu P. přispěl i jako editor *Deníku Jana Kypty*, neústupně hrdého jihočeského kantora a nadaného hudebního skladatele. Jako kulturní historik kraje a jako dramatik se P. už v polovině 30. let zabýval P. Divišem; napsal o něm svou jedinou divadelní hru a jednu ze svých her rozhlasových (Smrt Prokopa Divíše, 1936); před ní napsal pro rozhlas hry *Starý pán a vítr* (1933), *Rozčarování na horách* a *Hurá, hoši, kamarádi* (1935), po ní pásma a hry *Horácký Betlém*, *Ze staré školy*, *Návrat* (1936), *Donjuanská serenáda* (1937), *Jaro na horách* (1938), *Isabelka*

(1943), *Intermezzo*, *Kristina*, *Děvčátko a motýl* (1944). Po válce se P. zprvu koncentroval k práci prozatéřské. Historický román V. Kaplického *Kladivo na čarodějnice* přešel *Svatbou na Šibeničním vrchu*, v níž se přítomnost prolíná s minulostí: vypravěč píše povídku a pak i hru o soudci z čarodějnických procesů na severní Moravě Bobligovi a do něho i dalších postav si promítá zkušenost se svými současníky. Část P. prozatéřského díla se inspirovala lidovou tvorbou (*O prosenickém vodníkovi...*), kterou P. popularizoval též folkloristickými edicemi v rozsahu, k němuž neměl ani dostatek průpravy, ani sil. Napřed sestavil několik svazků zvykoslovné poezie v uspořádání podle průběhu církevního a pak kalendářního roku, potom pětisvazkový cyklus *Horácko a Podhorácko* (s ilustracemi A. Ladové), v němž se očitly vedle sebe, ne vždy dostatečně rozlišené, víceméně autentické projevy lidového umění podle vlastních zápisů i zápisů z edic jiných sběratelů, P. autorské variace na původní motivy, a dokonce i některé texty *Horácka* a *Podhorácka* se už netýkající. – Jako historik literatury a umění P. podrobně zmapoval slovesné, hudební a výtvarné umění jihozápadní Moravy v jeho známých a významných osobnostech i skromnějších tvůrcích regionálního a lokálního dosahu; kromě souhrnných přehledů se s podobným zaměřením na faktografii zabýval několika postavami různých oborů i velikosti (A. Pammrová, V. Pittnerová, O. Březina, K. Němec, F. Šindelář), výjimečně i osobností odjinud (brožurka o J. Horovi).

PSEUDONYMY, ŠIFRY: A. B. Dyjský, B. Asta Prosenský-Klikošov, Bohuslav Prosenský, Karel Kuzmán; B. P., BP, bp, B. Per., -p. (v Miroslavských novinách), per. ■ PŘÍSPĚVKY in: A-Zet (1942); Anděl strážný (Brno 1940); Archa (1947); Brázda (1941); Červený květ (Ostrava 1966); Čes. slovo (1939–44); Čes. jazyk a literatura (1968); Dělnické listy (Znojmo 1926–28); Dialog (Ústí n. Lab. 1966); Estetická výchova (1964–65); Eva (1941); sb. Hanácké jarmark v Přerově (1939, Josef Mánes na Haně); sb. *Horácko* (Vel. Meziříčí 1938, Západní Morava v hudbě, i sep.); Host do domu (1956); Jihlavské listy (1939–41); 1939 Výtvarné umění západomoravské, i sep.); Jihlavský týden (1928); Jihočeský sb. historický (Čes. Budějovice 1964); Jiskra (Jihlava 1956–59); Kraj (Jihlava, od 1934); Kultura 1958; Kulturní revue (Jihlava, od září 1935 nedokonč. R. Vrata mládí); Kulturní revue jihozápadní Moravy (Jihlava 1935, K. Němec, křisitel středověkého dřevorytu); Lada (Ml. Boleslav 1940–42); Letem světem (1941–42); Lid. demokracie (od 1945);

Lid. obroda (Brno 1948–53); Lid. listy (1938–39); Lid. noviny (1935–40, 1949); Lit. kruh (Mor. Ostrava-Vitkovice 1936); Lit. noviny (1958); Malý čtenář; Miroslavské noviny (1929–30); Mládí (Brno 1936); Mladý technik (1952); kal. Moravan na rok 1940–...1942 (Brno); Mor. Národní politika (Brno 1939); Mor. orlice (Brno, od 1928); Mor. noviny (Brno 1929, 1940–44; 1944 R Starý příběh, 2. vyd. R Zlomená pěst); Mor. slovo (Brno 1939–44); Moravsko-slezská osvěta (Brno 1948); Mor. jih (Znojmo 1928); Mor. večerník (Olomouc 1938); Nár. listy (1925, 1940–43); Nár. politika (1935–39); Nár. učitel (1942); Náš domov (1941); Našinec (Olomouc 1939); Nová Praha (1968); Nový list (Brno 1925); sb. Od Horácka k Podyjí (Znojmo 1929, 1935–37; 1935 Prokop Diviš); Ochotnické divadlo (1958); Pestré květy (1933); Pionýrská práce (1953); Pionýrské noviny (1956); sb. Podyjí (Znojmo 1958–59); Pochodeň (Hradec Král. 1966); Polední Lid. listy (1940); Polední list (1935, 1941–45); Práce (1946); Právo lidu (1934); Pražanka, příl. Moravanka (1936, 1942); Robinson (1934–35); Rodina a škola (1959); sb. Rodné zemi (Brno 1958); Rovnost (1966); Rozkvět (1926); Rudé právo (1968); Ruch (Brno 1929); Středisko (Brno 1931–32); Svět (Zlín 1944–45); Svět v obrazech (1959); Svoboda (Brno, od 1930); Svob. noviny (1945–46); Svob. slovo (1947–48, 1958); Škola a osvěta; Tep nového Zlína (1946–47); Učitelské noviny (1955–56); Venkov (1939–44); Vesmír (1954); Videňské nedělní noviny (1936); Vlasta (1955); Vlastivědný věstník moravský (Brno 1958); Západomor. kulturní revue (Znojmo 1937–38; 1938 Hudební umělci na jihozápadní Moravě); Zeměd. noviny (1956); Znojemsko (1924–28); Znojemský týden (1928); Zvon (1938–40). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: Jedenáct básní a próz (b. d., 1930); Peklem k ráji (P 1931); Věruška (P pro ml., b. d., 1932); V záseři hor (PP 1933, 1935 rozšíř. a přeprac. vyd. s tit. Kamenitá země); Údery času (BB, PP 1935, obs. i přeprac. verše z kn. Jedenáct básní a próz); Písemnictví na západní Moravě (b. d., 1938); Vlasta Pittnerová (E 1938); Zlomená pěst (R 1940; 1944 časopisecky v Mor. novinách s tit. Starý příběh); O prosenickém vodníkovi a jiné veselé příběhy (PP pro ml., 1941); Dvě ženy (EE 1942; V. Pittnerová z 1938, A. Pammrová); Zrozený génius (životopis, 1943, přeprac. vyd. 1947 s tit. Čaroděj); Dlouhá louka (P pro ml., 1943); Básník Josef Hora (E 1946); Moravské příběhy (PP 1946, obs. podstatnou část PP O prosenickém vodníkovi...); Slepá koleje (R 1947); Otakar Březina intimní (E 1947; obs. i změn. verzi pojednání A. Pammrová z kn. Dvě ženy); Svatba na Šibeníčním vrchu (R 1949); Pod znojemskou věží (R 1955); Skřítek z Čertova kola (PP pro ml., 1964, obs. zčásti i PP Moravské příběhy); – posmrtné: Volání dále (PP 1971, ed. D. Minckwitzová). – *Ostatní práce*: Prokop Diviš (1936; rozšíř. vyd. 1939 samostatně i v kal. Moravan na rok 1940, další změn. vyd. 1941 s tit. Život P. Prokopa Divíše, českého vynálezce); Na návštěvě u výtvarníka

(prof. F. Šindelář) (1938). ■ SCÉNICKY. *Hra*: Prokop Diviš (1935). ■ REDIGOVAL *časopisy*: Robinson, (1934–35, rubr. Malý reportér), Kulturní revue jihozápadní Moravy (1935), Kulturní revue (1935), Kulturní příloha Kraje (1936), Západomoravská kulturní revue (1937–38); *knižníci*: Edice diletantů (1930). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Rok na moravském Horácku (1938, 1951 přeprac. vyd. s tit. Rok na moravském Horácku a Podhorácku); Rok na Hané (1940); Deník Jana Kypty opsaný synem jeho Bernardem (1940); Říkadla, škádlivky, lidové hry a písně (1952, Mor. Horácko a Podhorácko 1); Lidová vyprávění (1953, změněné vyd. 1954; Mor. Horácko a Podhorácko 3); Lidové umění výtvarné (1954, Mor. Horácko a Podhorácko 4); Lidový humor (1956, Mor. Horácko a Podhorácko 5); Lidové pohádky, pověsti a příběhy (1957, Mor. Horácko a Podhorácko 2). ■

LITERATURA: -šk (Voříšek): Slyšme hlas povolání, Miroslavské noviny 27. 6. 1930; ● ref. Jedenáct básní a próz: -šk (Voříšek), Miroslavské noviny 11. 7. 1930; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 31, 1930/31, s. 15; O. Zemek, Středisko 1, 1930/31, s. 23 ●; ● ref. Peklem k ráji: J. V. P. (Pleva), Index 1931, s. 126; vvr, Středisko 2, 1931/32, s. 97; ja (F. Směja), Iskra 1932, s. 15 ●; O. Zemek: ref. Věruška, Mor. jih 23. 12. 1932 + in B. P.: V záseři hor (1933); B. V. (Václavek): Literární plagiát (P Žebráci in V záseři hor), Index 1933, s. 119, 1934, s. 27, 1935, s. 64 a (redakce Indexu) 1935, s. 94; ● ref. Kamenitá země: J. Strnadel, Čin 1936, s. 301; drb. (J. Borecký), Zvon 37, 1936/37, s. 15 ●; ● ref. Údery času: B. Slavík, LidN 17. 2. 1936; J. Taufer, Index 1936, s. 64; J. Strnadel, Čin 1936, s. 372 ●; ● ref. ed. Rok na moravském Horácku: J. O. (Ošmera), Čin 1938, s. 253; B. J., Archa 1938, s. 248; J. V. S. (Sedlák), Venkov 3. 7. 1938; bv (B. Václavek), Mor. večerník 18. 12. 1938; B. Slavík, LidN 17. 4. 1939 (též ref. Písemnictví na západní Moravě) ●; ● ref. Zlomená pěst: B. Slavík, LidN 18. 11. 1940; Sv. (O. Svozil), Archa 1940, s. 278 ●; ● ref. ed. Deník Jana Kypty: an., Čes. osvěta 36, 1939/40, s. 304; -k, LidN 15. 3. 1940 ●; Kp. (K. Polák): ref. Dvě ženy, Nár. práce 6. 2. 1943 + ref. Zrozený génius, Nár. práce 4. 6. 1944; ● ref. Čaroděj: cd (J. Hrabák), Rovnost 27. 7. 1947; N. Č. (Černý), Komenský 72, 1947/48, s. 374 ●; ● ref. ed. Rok na moravském Horácku a Podhorácku: F. Vančík, ČL 1952, s. 44; A. Gregor, VVM 1952, s. 95 ●; ● ref. ed. Lidové umění výtvarné: A. F. S. (Stehlík), Zeměd. noviny 8. 12. 1954; N. Melniková-Papoušková, Tvar 1955, č. 3 ●; Š. Vlašín: ref. Pod znojemskou věží, HD 1956, s. 277; O. Sirovátka: ref. ed. Lidový humor a Lidové pohádky, pověsti a příběhy, ČL 1958, s. 179; B. Slavík: K dílu B. P., sb. Podyjí 1958, č. 2; ● nekrology: bs. (B. Slavík), Nová Praha 1968, č. 24; F. Křelina, Zeměd. noviny (Brno) 9. 11. 1968; afs (A. F. Stehlík), LD (Brno) 19. 11. 1968 ●.

mb

Emanuel Peroutka

* 1. 1. 1860 *Domažlice*† 22. 11. 1912 *Královské Vinohrady* (Praha-Vinohrady)

Klasický filolog a historik, překladatel z antické literatury a anglických knih o antice.

Po absolvování gymnázia v Domažlicích (mat. 1879) studoval klasickou filologii na pražské univerzitě (1879–83) a paralelně poslouchal přednášky z římského práva na právnické fakultě. Získal doktorát filozofie na základě disertační práce *O Tacitově nestrannosti* (1884). Vyučoval na gymnáziích v Domažlicích (1884–85), Roudnici n. Lab. (1885–95) a na Král. Vinohradech (1895–1910). Usiloval v řadě článků o reformu vyučování latině na gymnáziích, šlo mu o to, aby tento předmět nepředstavoval jen nabývání filologických zkušeností, nýbrž dával široký přehled filozofický a všeobecně kulturní po světě antiky. Během 1895 podnikl půlroční cestu za antickými památkami po Řecku, Itálii a Sicílii. Studoval též v evropských muzeích. 1904 se habilitoval na pražské české univerzitě spisem *Studie o císaři Julianovi* a 1910 se tu stal prvním profesorem starověkých dějin. Jeho hlavní dílo tohoto oboru *Dějiny řecké* zůstalo však pro předčasnou smrt torzem.

Z P. raných prací má literárněteoretický dosah zejména studie *Aristoteles o účinku tragédie*, kde se kriticky vyslovil k Lessingovu pojetí Aristotela a jeho poetiky v Hamburské dramaturgii. Odmítl také (v LF 1891) podcenivé hodnocení tohoto filozofa J. Lemaîtrem v knize *Corneille et la poétique d'Aristote*. P. usiloval o filozoficky aktualizovaný výklad antiky, který by se mohl na počátku 20. století stát protiváhou k dekadenci. Své názory na antiku, její kulturu i na její výuku na našich školách vyslovil zejména v obsáhlé předmluvě ke svému překladu *Myšlenek císaře Marka Aurelia*, v článku *Antika, my a naše gymnázia* (Naše doba 1898) a v polemice *Diskuse o Macharův Řím* (Novina 1908). V rozpravě o Macharově pojetí antiky hájil básníkově novorenesanční stanovisko proti J. Karáskovi, V. Dykovi, J. Šustovi, E. Chalupnému aj. Byl s ním zajedno v mínění, že antika a křesťanství jsou kultury navzájem protikladné a kontroverzní: viděl mezi řeckořímským starověkem a křesťanstvím předěl a odmítal antiku pojímat jako vý-

vojový stupeň pro přípravu křesťanské éry. Znalý původních pramenů řeckých i latinských, velmi kultivovaně překládal klasiky (mj. jeho rukopisného překladu Platonovy Ústavy použil F. Novotný k překladu vlastnímu, vydanému 1921) i práce o antické kultuře pro Laichtrovu edici *Otázky a názory*.

PŘÍSPĚVKY in: Čas (1908); Čechische revue (1906); Listy filologické (1888–1912, posmrtně 1914); Naše doba (1898–1911); Novina (1908–11); Program obecního reálného a vyššího gymnázia v Roudnici (1891, Aristoteles o účinku tragédie); Sborník prací historických. K 60. narozeninám dvor. rady prof. dr. Jaroslava Golla (1906); Věstník KČSN (1908); Výt. zpráva c. k. státního gymnázia na Král. Vinohradech (1898); Zlatá Praha (1909). ■ **KNÍŽNĚ.** *Překlady:* H. Spencer: Filozofie souborná u výtahu, jež pořídil F. H. Collins (1901); *Myšlenky císaře Marka Aurelia* (1908); H. B. Walters: *Řecké umění* (1909). – *Ostatní práce:* Studie o císaři Julianovi (1902); *Dějiny řecké 1* (1908); Chronologický přehled kultury egejské (1908); – posmrtně: *Ústavy států řeckých* (1916, ed. K. Svoboda). ■ **KORESPONDENCE:** J. S. Machar: *Při sklence vína* (J. S. Macharovi z 1907–09), *Tribuna* 3. 6. 1928 → (s tit. *Památce spolubojovníka*) *Zapomínání a zapomenutí* (1929). ■

LITERATURA: J. Sedláček: ref. studie Aristoteles o účinku tragédie, LF 1891, s. 457; ● diskuse o soudobém pojetí antiky a o výuce klasických jazyků: E. Chalupný: *Antika a moderní život*, *Přehled* 6, 1907/08, s. 287 a 320; E. Peroutka: *Panu dr. Chalupnému*, Čas 19. 1. a 2. 2. 1908 ●; ● ref. překl. *Myšlenky císaře Marka Aurelia:* F. X. Šalda, *Novina* 1908, s. 536 → KP 7 (1953); J. Karásek, MR 1908/09, sv. 21, s. 163; an. (V. Červinka), *Zlatá Praha* 26, 1908/09, s. 179 ●; ● nekrology: F. Groh, LF 1912, s. 474; Kí (F. Krejčí), Čes. mysl 1912, s. 430; F. V. Vykoukal, *Osvěta* 1913, s. 156 ●; J. S. Machar: *Při sklence vína*, *Tribuna* 27. 5. a 3. 6. 1928, částečně → (s tit. *Památce spolubojovníka*) *Zapomínání a zapomenutí* (1929).

is

Ferdinand Peroutka

* 6. 2. 1895 *Královské Vinohrady* (Praha-V.)† 20. 4. 1978 *New York* (USA)

Politický publicista liberalistické orientace, literární kritik a esejista, dramatik a romanopisec přednostně zaujatý tématem vztahu mezi jedincem a dějinami.

Otec byl tajemníkem Spolku pro průmysl cukrovárenský a nakonec inspektorem státních

drah, matka pocházela z českoněmecké rodiny; P. bratrancem z matčiny strany byl rakouský malíř M. Kopf (* 1892), žijící od 1923 střídavě v New Yorku a Paříži, od 1943 ženat s americkou novinářkou D. Thompsonovou, která 1950 existenčně zabezpečila počátky P. americké emigrace. P. maturoval 1913 na vnohradském gymnáziu (jeho učiteli byli mj. V. Flajshans, J. Horák a F. Novotný, jeho spolužákem pozdější lékař a přítel mnoha umělců K. Steinbach), t. r. začal časopisecky publikovat. Na jaře 1918 unikl před narukováním do Mnichova, kde se údajně živil jako svobodný žurnalista a filmový scenárista, do Prahy se vrátil ještě před 28. říjnem. 1919–23 byl redaktorem listu *Tribuna*, 1924–26 a 1929–39 redaktorem *Lid. novin* (1926–28 pracoval v nakl. Fr. Borový); 1924 – vybrán Masarykem a s jeho finanční podporou – založil a do 1939 řídil nezávislý týdeník *Přítomnost* (zastaven vypuknutím války). 1925 se podílel na založení Nár. strany práce, za niž t. r. neúspěšně kandidoval v parlamentních volbách. První sňatek 1919, druhý (po rozvodu) 1932. Patřil k Čapkovým pátečníkům a byl členem tzv. táflrundy zasedající ve Společenském klubu v Praze na Příkopech. 1. 9. 1939 byl zatčen a po krátkém věznění v Praze-Pankráci a v Dachau byl do konce války vězněn v koncentračním táboře Buchenwald s krátkou přestávkou v r. 1943, kdy byl převezen do pankrácké věznice a marně přemlouván, aby se výměnou za propuštění znovu ujal redigování své bývalé (a nyní kolaborantské) *Přítomnosti* (znovu byl takto dotazován na jaře 1944). Od 1945 do února 1948 působil jako šéfredaktor *Svobodných novin* (místo *Lid. novin*) a (od března 1946) týdeníku *Dnešek* (místo *Přítomnosti*); 1945–46 byl poslancem Prozatímního nár. shromáždění za Kulturní jednotu, a to na návrh nár. socialistické strany (tím se stalo, že ač mimo strany, byl členem poslaneckého klubu nár. socialistů). Koncem dubna 1948 přešel hranice do západního Německa, po krátkém pobytu v uprchlickém táboře v Řezně žil v Anglii, odkud se na jaře 1950 přestěhoval do New Yorku. Zde 1951–61 řídil českosl. oddělení rozhlasové stanice Svobodná Evropa. Po ovdovění se 1955 oženil potřetí. Zemřel na rakovinu plic, urna s popelem byla zprvu uložena na hřbitově ve Westchesteru, 1991 převezena do Prahy a uložena na Vyšehradském hřbitově.

Jako osobnost českého veřejného života se P. profiloval především svou činností politické-

ho publicisty. Zde, záhy vyhraněný i vyzrálý, s programovou nezávislostí na politických stranách a s K. Havlíčkem Borovským jako celoživotním názorovým i profesním ideálem, stál na stanovisku politického liberalismu, doplňuje základní požadavek svobody jedince požadavkem sociální kontroly kapitálu a uvažuje tak perspektivně o syntéze liberalismu a socialismu. Svě zásady, k nimž dlužno počítat důraz kladený na rozum a zkušenost, nepřetržitý zřetel ke skutečnosti a jejím proměnám, důvěru ve střední cestu, spořádanost a obyčejného člověka, praktické chápání humanity jako služby dobrému a pohodlnému životu, odpor k totalitním systémům a davovému člověku, odvozoval P. v poslední instanci od samotné povahy života, jenž je univerzální a vzdálen každé jednostrannosti. Týž obecný horizont měla i jeho konkrétní žurnalistika, věnující se především systematickému komentování a výkladu vnitropolitické scény: odmítala přepolitizovanost poměrů jako jev život zužující a přímo protichůdný jeho podstatě. – Stálou součástí P. publicistiky bylo sledování současného písemnictví (začínal jako kritik výtvarný) formou kritik, úvah a monografických esejů (*Ano a ne, Osobnost, chaos a zlozvyky*), v letech emigrace rozhlasových komentářů (*Budeme pokračovat*). Využívala-li jeho politická publicistika krásné literatury od počátku jako zásobárny názorových příkladů ze života a trefných výroků, pak jeho publicistika literárně-kritická přednostně zkoumala knihy jako typické projevy určitých dobových duchovních proudů, osobnosti z hlediska jejich způsobilosti být směrníky, či dokonce vůdci současnosti, jednotlivé národní literatury jako výron jednotlivých národních charakterů. Při nadřazování hledisek sociologických a psychologických nad estetickými byl P. kritik v podstatě normativní: horoval pro klasicistní (realistický) model literatury a polemizoval naopak se všemi historickými podobami romantismu (tedy i s dekadencí, symbolismem a hlavně meziválečnou avantgardou). Naleznuv natrvalo uměleckou dokonalost v ruském realismu 19. století (milovaným Čechovem – jakožto autorem metafyzické marnosti – však „svou“ sedmičku Puškin, Gogol, Turgeněv, Gončarov, Saltykov-Ščedrin, Tolstoj, Dostojevskij příznačně nerozšířil), leč koriguje až ničivou neúprosnost jeho pravd vítanější vlohou anglického realismu podněcovat umění dobře žít, stanovil P. li-

teratuře za cíl objektivně podávat život ve zhuštěné a výrazné podobě, svými hlavními kritérii pak životnost díla (podmíněnou pozorovacím talentem, prvořadou poznávací funkcí a živým vztahem ke skutečnému životu), mužnost autora (danou autorovou věrností sobě samému a jeho pozitivním vztahem k životní aktivitě) a přirozenost slohu (založenou na střídmosti, sdělnosti a účelnosti výrazu a na vyváženosti slovesné konstrukce). Jako uplatňovatel normativních a historických měřítek byl P. nakloněn přehlížet roli dobového nadosobního stylu i podnětnost jedinečných slovesných výbojů a odvozovat osobní poetiky i směry a žánry přímočaře ze života autorů nebo národů. Exemplárními terči P. kriticismu se stali O. Březina, F. X. Šalda, V. Nezval a V. Vančura, naopak za ztělesnitele perspektivního civilismu vyhláškou především G. K. Chestertona a K. Čapka. Českou literaturu s její převahou lyriky a fejetonu a s absencí velkého románu kritizoval P. zásadně jako nedozrálou, shledávaje vinu hlavně v chabém absolvování realistického období; jakožto celku jí vytýkal nedostatek reálného obsahu a mužné vážnosti, převahu pěstění nad tvorbou, diletantismus a přeceňování evropských konvencí, malou ochotu sklonit se před nevznešenou skutečností vlastního národa. – Skrytá potřeba vlastního uměleckého projevu, navenek prorážející schopností účinné redukce bezbřehé látky na dramatické situace (především v P. stěžejním, nedokončeném díle *Budování státu*, historii československé politiky 1918–23), sklonem k eseji a zálibou v kontrapunktu věcného výkladu a obrazných point, přerostla po válce v potřebu zjevnou. Podle autorových představ měla se však nyní umělecká složka jeho literární činnosti stát složkou nejen autonomní, nýbrž dokonce primární. Vnější okolnosti takovému rozvržení sil zabránily, leč i tak vstoupil P. do dějin české literatury třemi divadelními hrami a dvěma rozměrnými romány. V kolektivním dramatu *Oblak a valčík* o válečném vzestupu i pádu tzv. třetí říše pokusil se technikou kaleidoskopických výjevů, sjednocovaných nikoli ansámblem týchž postav a jejich zauzlujícími se osudy, nýbrž touž povahou zvolených situací a reakcí na ně, demaskovat nepřipadnost lidského chování v mezních situacích, kvalifikovatelnou jako selhání, a tím ozřejmit válku v její opomíjené psychologické dimenzi. Látku pro druhou hru *Štastlivec Sulla*

(psána 1947, premiéra v Nár. divadle stanovená na 30. 4. 1948 zakázána) našel P., prozrazující se ve své publicistice rád jako autor s klasickým vzděláním, v římských dějinách 1. století před Kr., v období první občanské války předznamenávající zánik republiky. I v této hře nadřadil P. rovině individuálních svárů – jakoliv ji postavil na sváru dvou vojevůdců a státníků, Gaia Maria a Lucia Cornelia Sully – rovinu zásadního konfliktu politického, jímž jsou jedinci strhováni a prověřováni ve svých mravních kvalitách; obraz nemilosrdného zápasu mezi stranami optimátů a populárů, vedoucího k eskalaci demagogie, nezákonnosti a teroru a hubícího odpovědné občanství, diktovala zřetelně autorova obava z poválečného vnitropolitického vývoje v Československu. Svou poslední hru *Kdybych se ještě jednou narodil* napsal P. 1949; několika příklady možného vztahu mezi mužem a ženou (rozmanitými kombinacemi síly a slabosti obou pohlaví) si posloužil k tomu, aby vedle zmoudřele ironického pohledu na věčná pravidla tohoto vztahu předvedl, až féericky, srážku umělých ideologických světů s nevypočitatelnou přirozeností pozemského života. Oba P. romány byly až dílem jeho exilu. Počátkem 70. let použil většiny motivů hry *Oblak a valčík* pro výstavbu daleko složitějšího stejnojmenného románu. Navázav i na její metodu ilustrativních sond do rozsáhlé historické látky, předvedl v něm střet okupantů s okupovanými polyfonií tří dějových linií skládaných z akcí příznačných charakterů v příznačných situacích; tyto akce záměrně evokoval pouze očima aktérů, tj. jejich omezenou osobní optikou a bez autorského komentáře, s cílem přenechat výklad a hodnocení aktivitě čtenářově. Děj nejen detailně osvětluje chod nacistického režimu, ale zároveň klade i obecnější otázku po možné míře jedincovy svobodné aktivity v podmínkách totalitního systému a vůbec za panství neprůhledného determinismu dějin. Jedinou možnost, kteráak tento determinismus relativizovat, našel P. v jedincově mravní volbě. I svůj druhý román *Pozdější život Panny*, další historickou variaci na téma jedinec a dějiny, založil P. na nápadu znamenáném už 1945. Jeho fabulační invence spočívá v tom, že fiktivně zachraňuje Johanku z Arku před upálením, aby mohl její politickou a vojenskou misi dovést do nehrdinských a hořkých konců: když ji Angličané znovu zajmou, neupálí ji, nýbrž ji, teď už do-

konale neškodnou, jen donkichotsky odějí i vyzbrojí a vyženou. Vyšším smyslem, který autor – determinován v tom i vlastním životním bilancováním – svou dějovou fikci sledoval, bylo obhájit prospěšnost každé donkichotské oběti, která je souznačná s axiomatickou dějinnou ideou zápasu za nezávislost a svobodu. – O. Scheinpflugová vypočetla P. ve svém klíčovém Českém románu pod jménem Petr Routka.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Donan Coyle (Přítomnost 1927, dub.), Kopf (v Německu 1918, podle matčina příjmení za svobodna, dub.), Petr Jefimovič Antokolskij (Tribuna 1919), Shilliam Wakespeare (Přítomnost, dub.); F. P., Fp, Fp., fp, fp., fp., -fp., -fp., -p. ■ **PŘÍSPĚVKY** in: Almanach Kmene 1931/32, 1935/36; Americké listy (Perth Amboy); Čas (1914); Čes. kultura (1914); Dnešek (1946–48); Lid. noviny (1924–39); Nár. listy (1917); Naše hlasy (Toronto); Novina (1915–16); Prager Presse; Přítomnost (1924 až 1939); Rozvoj (1918); sb. Rudolf Jílovský. 1890–1954 (New York 1955); Samostatnost (1913); Studentský časopis (1936); Svob. noviny (1945–48); Tribuna (1919–23); Zápisník (New York 1958); Zlatá Praha (1917); – posmrtně: Divadelní revue (1991, D Štastlivec Sulla); sb. F. P. Muž přítomnosti (Currych 1985, mj. deník 1945–48); Svět a divadlo (1992, D Kdybych se ještě jednou narodil); Svět literatury (1996, č. 11, rozhovor s J. Urzidilem). ■ **KNIŽNĚ**. *Beletrie a publicistika*: Z deníku žurnalistova (FF b. d., 1922); Jací jsme (E 1924); Boje o dnešek (politická publicistika, 1925); Kdo nás osvobodil? (politická publicistika, 1927); Ano a ne (EE 1932); Budování státu. Československá politika v letech popřevratových (sešitově 1932–38, knižně 1933–36: 1. Rok 1918, 1933; 2. Rok 1919, 1934, 2 sv.; 3. Rok 1920, 1936; 4. Rok 1921, 1936; 5. Rok 1922 a 1923, v seš. 1937–38, nedokonč.; zkrác. a přeprac. z 5 zamýšlených sv. pouze 1. s podtit. Československá politika 1917–23, New York 1974, 2. s podtit. Začátky česko-slovenského soužití, New Jersey 1980, 3. s podtit. Postavení Československé sociální demokracie v budování státu, Perth Amboy 1982); Osobnost, chaos a zlovyky (EE, kritiky, 1939); Tak nebo tak (politická publicistika, 1947); Oblak a valčík (D 1948, prem. 1947); Byl Edvard Beneš vinen? (Paříž 1949, Praha 1993); Projevy k domovu (Paříž 1952); Začátky česko-slovenského soužití (úryvek z Budování státu, Paříž 1953); Demokratický manifest (New York 1959, Praha 1991); Oblak a valčík (R, Toronto 1976, Praha 1991); – posmrtně: Pozdější život Panny (R, Toronto 1980, Praha 1991). – *Výbory*: TGM představuje plukovníka Cunninghama (z esejů a kritik otiskovaných v Přítomnosti, Currych 1977, ed. J. Dresler); Budeme pokračovat (z rozhl. projevů o literatuře a umění 1952–76, Toronto 1984, ed. J. Kovtun); O věcech obecných 1, 2 (z politické publicistiky, 1991, ed. D. Bohdan); Sluší-li se býti re-

alistou (z lit. publicistiky, 1993, ed. D. Bohdan); Úděl svobody (z rozhl. projevů 1951–77, 1995, ed. an.); Deníky, dopisy, vzpomínky (1995, ed. S. Peroutková); Polemiky F. P. (z 1924–48, 1995, ed. V. Houška); Budování státu (1998, ed. J. Protiva). ■ **KORESPONDENCE**: in F. P.: Deníky, dopisy, vzpomínky (J. Firtovi b. d. a z 1975, E. Bienertové z 1969, S. Fleischmannové-Jílovské z 1977, M. Jiránkovi z 1977, L. Kašparové z 1968, M. Kohákovi z 1953, J. Kohoutovi b. d., kolegům z českosl. oddělení RFE z 1960, J. V. Mládkovi z 1966, M. Múdrému z 1972, nezn. adresátovi z 1969, panu Boučkovi z 1970, J. Pecháčkovi z 1973, K. Steinbachovi z 1948–49, J. Stránskému z 1970, Z. a J. Škvoreckým z 1971 a Zdeně Š. z 1978, H. Švehlové-Černé z 1971, výkonnému výboru Rady svobodného Československa z 1955; 1995, ed. S. Peroutková). ■ **REDIGOVAL časopisy**: Tribuna (1919–23), Přítomnost (1924–39), Svobodné noviny (1945–48), Dnešek (1946–48); *knižnici*: Nový svět (1933–35). ■

LITERATURA: sb. F. P. Muž přítomnosti (Currych 1985, ed. Kruh přátel F. P., red. J. Strnad); M. Otáhal: F. P., muž přítomnosti (1992). ■ ● ref. Z deníku žurnalistova: J. H. (Hora), RP 5. 3. 1922; K. (F. V. Krejčí), PL 23. 4. 1922 ●; F. X. Šalda: O úpadku literatury – i mnoho věcí jiných... (polemika s P. článkem Krize literatury), Tribuna 31. 12. 1922 + Epilog k té literární patálii, Tribuna 14. 1. 1923 → obojí KP 12 (1959); ● ref. Jací jsme: L. Kunte, NO 24. 6. 1924; E. Rádl, Nová svoboda 10. 7., 18. 9., 16. 10. 1924; A. Novák, LidN 20. 7. 1924; K. (F. V. Krejčí), PL 10. 8. 1924; M. Hýsek, NL 24. 9. 1924; J. Durych, Rozmach 1924, s. 361; J. Krecar, MR 1924/25, sv. 40, s. 12; F. Götz, NO 22. 2. 1925; J. Werstadt, NO 7. 3. 1925; A. Vyskočil, Rozmach 1925, s. 20 ●; ● ref. Boje o dnešek: P. F. Fraenkl, RA 1, 1925/26, s. 66; fxš. (F. X. Šalda), Tvorba 1, 1925/26, s. 182 + Co jest a co není liberalism?, tamtéž, s. 230 → obojí KP 13 (1963); J. Hendrych, Střední škola 1926, s. 32; A. N. (Novák), LidN 3. 2. 1926; V. D. (Dyk), Lumír 53, 1926/27, s. 105 ●; F. X. Šalda in Těm, kdož neumějí čísti, totiž Nár. osvobození, F. Peroutkovi a Cie (1926); J. Herben: Přítomnost, Nár. práce 13. 1. 1927; J. Durych: F. P. a O. Březina, Akord 1929, s. 129; F. X. Šalda: Problém F. X. Šalda a problém F. P., SZáp 2, 1929/30, s. 26; Z. Bořek-Dohalský: Občan demokratický, LidN 13. 12. 1931; ● ref. Ano a ne: -och- (F. S. Procházka), Zvon 32, 1931/32, s. 586; K. (F. V. Krejčí), PL 27. 3. 1932; K. Čapek, LidN 17. 4. 1932 → Od člověka k člověku 3 (1991); Z. Černý, Tvorba 1932, s. 237; J. L. F. (Fischer), Index 1932, s. 65 ●; J. Guttmann in Proč je pětiletka pro nás vzorem. Polemika s panem P. (1932); K. J. Beneš: F. P., Světozor 1933, č. 26; B. (E. Bass): Deset let Přítomnosti, LidN 31. 12. 1933; jef (J. Fučík): O bílé barvě, Tvorba 1933, s. 641 + Jubileum „zdravého rozumu“, RP 7. 1. 1934 → obojí Politické články a polemiky 1 (1953); ● ref. Budování státu (různé díly): K. Čapek, LidN 18. 6. 1933 → Od člověka k člověku 3 (1991); J. Šusta, ČCH 1933, s. 611; M. Vaněk, Čin 1933, s. 101 a pokr.: Z. Kalista, Lumír 60, 1933/34, s. 47; -ř-, Rozhledy 1934, č. 10; J. L.

F. (Fischer), Index 1935, s. 10; W. Haas, LitN 8, 1935/36, č. 20; Z. Kalista, Lumír 62, 1935/36, s. 236; J. L. F. (Fischer), Index 1936, s. 59; V. Navrátil, Rozhledy 1936, s. 56; W. Haas, LitN 9, 1936/37, č. 13; K. Z. Klíma, Almanach Kmene 1936/37 ●; M. Dvořák: P. pojetí básníka, LUK 1934, s. 174; Z. Smetáček: ref. Jací jsme (další vyd.), Rozhledy 1934, s. 68; J. Černý (O. Rádl): P. humor, Almanach Kmene 1934/35; K. Teige: P. maléry s marxismem, Doba 1, 1934/35, s. 101; Z. Kalandra: O rozdílu mezi typem F. X. Šaldy a F. P., Světozor 1937, s. 300 → Intelektuál a revoluce (1994); P. Fraenkl: F. P. soudí F. X. Šaldu, LUK 1937, s. 206, 257; J. Fučík: Delikátně o panu P., Tvorba 1937, s. 388 + Pozor na F. P., RP 5. a 6. 5. 1938 → obojí Politické články a polemiky 2 (1954); ● ref. Osobnost, chaos a zlozvyky: vbk. (V. Běhounek), Nár. práce 11. 6. 1939; V. Černý, KM 1939, s. 172 → Tvorba a osobnost 1 (1992); chb. (V. Cháb), Naše zprávy 1939, č. 9; O. Králík, Výhledy 1939, s. 304 ●; ● ref. Tak nebo tak: an., Praha–Moskva 1947, s. 164; J. Ort (P. Eisner), Svob. noviny 20. 7. 1947 ●; ● ref. Oblak a valčík (D): H. Budínová, Kulturní politika 2, 1946/47, č. 36; kd (E. Konrád), Svob. noviny 3. 5. 1947; J. Hájek, RP 4. 5. 1947; J. Träger, Práce 5. 5. 1947; J. Bitnar (Z. Kalandra), Slovo pracujících 1947, č. 15 → Intelektuál a revoluce (1994); J. Pokorný, Otázky divadla a filmu 3, 1947/48, s. 7 ●; G. Bareš in Rozhovor s F. P. o svobodě a demokracii (1947); J. Firt in Knihy a osudy (Kolín n. R. 1972, Praha 1991); J. Kovtun: ref. Budování státu 1 (přepřac. vyd.), Svědectví 13, 1975/76, č. 49, s. 48; J. Firt in F. P.: TGM představuje plukovníka Cunninghama (Curych 1977); ● ref. Oblak a valčík (R): J. Dresler, Čes. slovo (Mnichov) 1977, č. 2; J. Škvorecký, Proměny (New York) 1977, č. 2; J. K. (Kovtun), Svědectví 14, 1977/78, č. 54, s. 286 ●; ● nekrology: tg. (P. Tigrid), Svědectví 14, 1977/78, č. 56, s. 543; J. Dresler, Čes. slovo (Mnichov) 1978, č. 5; J. Škvorecký, Proměny (New York) 1978, č. 3; AJL (A. J. Liehm), Listy (Řím) 1978, č. 3–4 ●; J. Kovtun: ref. Pozdější život Panny, Svědectví 16, 1980/81, č. 64, s. 734; M. Otáhal: F. P., muž Přítomnosti, Svědectví 18, 1983/84, č. 70–71, s. 339; J. Kovtun in F. P.: Budeme pokračovat (Toronto 1984); K. Steinbach in Svědek téměř stoletý (Kolín n. R. 1988, Praha 1990); (fp) (F. Peroutka): Odkaz novináře, LidN 20. 4. 1990; V. Kudělka: Od hry k románu (Oblak a valčík), Program Státního divadla v Brně 62, 1990/91, s. 326; P. Tigrid: Zasloužil se o stát, LidN 15. 5. 1991; D. Bohdan in F. P.: O věcech obecných (1991); E. Macek: Nepřátelé, nebo odpůrci? (o vztahu P. – Šalda), J. Opelík: Publicistův paradox, J. Rak: Antihistorický historismus F. P., vše LidN 24. 10. 1991; P. Fidelius (K. Palek): Byl P. liberál?, Kritický sborník 1991, č. 3 + Literární kritik F. P., Kritický sborník 1992, č. 4 → F. P.: Sluší-li se být realistou (1993); J. Brabec: Ano i ne aneb Znovu F. P., A. Haman: F. P. jako literární kritik, obojí LitN 1992, č. 35; L. Soldán: Muž v ofsajdu K. Poláček a jeho soudce F. P., sb. Ptáci vítají jítro zpěvem, poddůstojníci řvaním (Rychnov n. Kn. 1992); S. Peroutko-

vá: Návrat po čtyřiceti letech, Prostor 6, 1992/93, č. 23, s. 105; M. Havelka: ref. Sluší-li se být realistou, LitN 1993, č. 19; F. P., A. Přidal: Oblak a valčík. Program Stavovského divadla (1993, ed. A. Přidal, J. Kudláčková); F. Kautman: F. P. a české myšlení nové doby, sb. Po cestách naléhavosti myšlení (1993) + V. Černý a F. P., sb. Václav Černý (1994); J. Opelík in sb. Český Parnas (1993, Oblak a valčík) + Nepoznaný Čapek? (o pseud. Donan Coyle), ČLit 1994, s. 332 + Literárnost P. Budování státu, sb. Slovo v úzkosti a naději (1994); K. P. (Palek): Po sedmdesáti letech (o polemice Šalda – P. 1922–23), Kritický sborník 1994, č. 1; (jk) (J. Kudrnáč) in Slovník české prózy 1945–1994 (1994, Oblak a valčík); J. Cieslar: Horské chvíle F. P., Kritický sborník 1994, č. 1 + Americké deníky F. P., Kritický sborník 1995, č. 1–2; D. Pithartová: Poslední rytíř české literatury, LitN 1995, č. 30; I. Harák: Realismus anglosaské ražby (Oblak a valčík), Zpravodaj katedry bohemistiky (Ped. fak. MU Brno) 1995, č. 1; M. Havelka: Co tedy v tom Mnichově dělal? (o pobytu 1918), LitN 1995, č. 40, příl. Přítomnost + Masaryk – Kaizl – P., Kritický sborník 1996, č. 1; J. Loužil: Rozhovor F. P. s Johannesem Urzidilem o české a německé kultuře v Čechách, Ianua 1996, sv. 1; J. Slomek: V. Černý a F. P., sb. Václav Černý. Život a dílo (1996); A. Haman: ref. Pozdější život Panny, LitN 1996, č. 34; B. Doležal: Ideologie třetí republiky v zrcadle P. Dneška, Střední Evropa 1997, č. 67, s. 92.

jo

Otakar Pertold

* 21. 3. 1884 Jaroměř

† 1. 5. 1965 Praha

Indolog, zakladatel oboru srovnávací vědy náboženské v ČSR, autor odborně založených cestopisů z Indie a Cejlonu.

Pocházel z úřednické rodiny. Otec byl správcem cukrovaru v Jaroměři a v Klobukách u Slaného. Gymnázium P. absolvoval ve Slaném a po maturitě (1902) studoval na pražské filoz. fakultě filozofii a přírodní vědy, záhy však přešel na klasickou a orientální filologii. Jako žák J. Zubatého a R. Dvořáka se zaměřil zejména na indické jazyky (sanskrt, prákr, páli, hindustání, později hindí, sinháština, tamilština ad.) a na indická náboženství (buddhismus, džinismus). Tuto orientaci upřesnilo studium v Anglii, Francii, Nizozemí a zejména v Německu u P. Deussena. 1908 ukončil v Praze studium (doktorát prací *Herbarismus v pedagogické literatuře anglické a americké*).

1909–10 podnikl první studijní cestu do Indie a na Cejlon, z níž vytěžil vedle speciálních odborných studií etnografických a religionistických (opřených o intenzivní studium v knihovnách, muzeích a klášterech i přímo v terénu) také několik cestopisných knih. Ještě v posledních předválečných letech vstoupil P. do mezinárodní orientalistiky (první studie uveřejněné v cizině, účast na 4. mezinár. kongresu pro dějiny náboženství v Leidenu 1912). 1. světovou válku prožil na frontě, jako kapitán jezdeckta byl 1918–20 přidělen Cizineckému úřadu, kde se stal přednostou propagačního oddělení. 1919 se habilitoval na Filoz. fakultě UK na základě práce *Cejlonská božstva Gará a Girí. Příspěvek k poznání původního náboženství cejlonského* a byl ustanoven soukromým docentem pro novou stolicí „srovnávací mytologie nižších plemen asijských a australských“. 1920–23 byl českosl. konzulem v Bombaji; tehdy podnikl znovu řadu cest, jmenovitě po jižní Indii a po Cejloně (navštívil též Barmu), tentokrát se svou manželkou Annou (roz. Vlčková, 1884–1961), jež rovněž zpracovala své indické zážitky v několika cestopisných pracích (*Z pokraje Indie*, 1926, *Žena v současné společnosti indické*, 1928, *Mé zkušenosti o zvířatech v Indii*, 1929). Specializace na indická lidová náboženství, jak se projevují zejména u předáříjského obyvatelstva, zůstala hlavním P. odborným zájmem (řada studií publikovaných doma a hlavně v anglických, německých, indických aj. časopisech a sbornících), záhy však ji rozšířil na celý obor srovnávací vědy náboženské; pro tento obor sám zpracoval první souhrnné české práce (*Základy všeobecné vědy náboženské* aj.) a vybudoval na UK katedru jako první „skutečnou stolicí náboženské vědy na světské fakultě evropské“ (1927 jmenován mimoř., 1934 řádným profesorem, 1927–48 byl ředitelem semináře). Vedle vlastní odborné práce vyučoval P. též hindustání na Vysoké obchodní škole v Praze a později též v Orientálním ústavu; v této souvislosti vydal v několika vydáních i vlastní učebnici tohoto jazyka. Jako indolog a religionista se P. účastnil řady mezinárodních kongresů a podílel se na činnosti, resp. založení různých domácích i zahraničních institucí (Orientální ústav, Náprstkovo muzeum, Jednota čes. filologů, ČAVU, Rotary klub, Anthropological Society of Bombay aj.). Účastnil se aktivně též dobového bezvěreckého hnutí

(spoluzakladatel *Volné myšlenky*), zejména řadou přednášek. Po únoru 1948 byla katedra vědy o náboženství zrušena tím, že byla sloučena s katedrou etnografie; P. byl přitom (1951) jmenován vedoucím nové katedry. Ve velkých souhrnných odborných projektech (z jím koncipovaných *Přehledných dějin náboženských soustav celého světa* vyšly jen dva svazky, z toho jeden napsal sám) se mu však nedařilo pokračovat a úspěšný nebyl ani při zveřejňování výsledků své celoživotní odborné specializace: buď vycházely jen jako skripta (*Džinismus* aj.), anebo vůbec zůstávaly v rukopise.

Do krásné literatury vstoupil P. jako mimořádně poučený „vědecký cestovatel“. Cestou do Indie realizoval dávné předsevzetí, které pojal už ve svých patnácti letech, kdy se začal zabývat sanskrtem a indickými reáliemi. Díky vědecké průpravě, která mu otevřela cestu k specifickým rysům indické společnosti a kultury, mohl P. překročit hranice běžného „turistického“ cestopisu, aniž přitom opustil vlastní rámec cestopisné beletrie, k níž jeho práce řadí hluboké osobní zaujetí i nevšední pozorovací a vypravěčské schopnosti. Dávné romantické okouzlení tajuplnou zemí, čerpané z literatury a z jednostranné orientace na severní Indii jako dějiště sanskrtské kultury, přinesla P. zprvu zklamání při setkání s indickou realitou (*Cesty po Hindustánu*). Hledání „opravdu indického koutku“ přivedlo ho však už při první cestě do jižní Indie (*Jihoindické vzpomínky*) a zejména na Cejlon (*Perla Indického oceánu*) ke kultuře předáříjských Drávidů a jejich tamílských a sinhálských potomků, při druhém pobytu pak ještě hlouběji do indické historie, ke kultuře původních obyvatel, později vytlačených drávidskými a árijskými dobyvateli do odlehlých hor a džunglí (*Ze zapomenutých koutů Indie*). Původní idealizovaná představa jednotlé kultury „árijské a bráhmanské“, teprve na konci indické samostatnosti smíšené s kulturou mohamedánskou, se tak proměnila v obraz složité směsice kast, kmenů a plemen, kulturních a náboženských tradic. Analogicky k tomu se i P. zájem o mohutné literární, výtvarné a architektonické památky vyspělých indických kultur, spojených s hinduismem a buddhismem, postupně přesouval ke kultuře původního obyvatelstva, neboť P. došel k závěru, že ne u úzké elitní bráhmanské menšiny, ale právě u oněch nejnižších je třeba začít při hledání klíče k pochopení složité indické skuteč-

nosti. Tato orientace, vyžadující nové cestování a mýřící k novým objevům etnografickým, jazykovým aj., vedla P. přirozeně mimo hlavní turistické trasy, často do končin, kam sotva kdy vstoupila Evropanova noha, a vnesla do jeho cestopisů moment dobrodružnosti a napětí, zejména tam, kde pátral po zvycích a obřadech divokých pralesních kmenů. Jedinečnost P. cestopisů spočívá jednak v jejich bezprostředním průniku do životní reality místních obyvatel, umožněném ojedinělou znalostí jazyků Indie včetně kmenových dialektů, a tedy přímým kontaktem s lidmi, jednak v bohatém využívání obsáhlých vědomostí, aniž je přitom text přetěžován autorovým odbornictvím (jeho první cestopis vznikl jako řada fejetonů pro *Nár. listy*). – P. též přeložil z jazyka páli a doprovodil odborným výkladem Buddhistické pohádky, kromě dalšího knižního titulu z angličtiny (Th. B. Macaulay) zveřejňoval pak občas jednotlivé překlady časopisecky (např. *tamilská lidová vyprávění*).

ŠIFRA: Dr. O. P. ■ **PŘÍSPĚVKY** in: *Archiv orientální* (1929–31, 1933, 1935, 1942, 1949); *Čas* (1909); *Časopis turistů* (1911); *Čes. mysl* (1928, 1942); *Českosl. etnografie* (1953, 1955); sb. *Husův památník* (1913); sb. *Je nutný protiklerikální boj?* (1935); *Kruh* (1946); *Lit. rozhledy* (1926); sb. *Mnéma. Sborník vydaný na paměť...* J. Zubatého (1926); *Nár. listy* (1909–14, 1923–24, 1936; 1909–14 cestopis. fejetony → *Cesty po Hindustánu*, překlady lid. vyprávění z tamilštiny); *Národopisný věstník československý* (1953); *Neruda* (1912–13); *Nová skutečnost* (1948); *Nové Atheneum* (1921); *Nový Orient* (1945–1952); *Obrana lidu* (1953); *Pedagogické rozhledy* (1908, *Herbartismus v pedagogické literatuře anglické a americké*); sb. *Poznání* (1927); *Rozpravy Aventina* (1927); *Říše hvězd* (1927); *Studentská revue* (1911, 1913); *Světotozr* (1923); *Svob. zítřek* (1946); *Topičův sborník* (1914, 1920); *Tribuna* (1925); *Věda a život* (1935–36); *Vesmír* (1925); *Věstník ČAVU* (1911–12, 1914; mj. 1912 *Cejlonská božstva Gará a Girí*, i sep.); *Volná myšlenka* (1911, 1914, 1936); *Zlatá Praha* (1910, 1916, 1922); *Zprávy Antropologické společnosti* (1951). ■ **KNIŽNĚ.** *Cestopisy*: *Cesty po Hindustánu* (b. d., 1917); *Jihoindické vzpomínky* (1919); *Perla Indického oceánu* (1926); *Ze zapomenutých koutů Indie* (1927); *Vzpomínky z Cejlonu* (1959; přepracování vybraných kapitol z dřívějších cestopisů). – *Překlady*: *Buddhistické pohádky* (b. d., 1910); Th. B. Macaulay: *Lord Clive* (1925). – *Ostatní práce*: *Úvod do studia náboženství* (b. d., 1919); *Základy všeobecné vědy náboženské* (1920); *Přehledné dějiny náboženských soustav celého světa* 1. *Náboženství národů nekulturních* (1925); *Příspěvky ke studiu lidových náboženství cejlonských* (1925); *Učebnice hindustání pro školy i samouky se zvláštním zřetelem k potřebám obchodníků,*

konzulárních úředníků a turistů 1, 2 (1930, upr. vyd. 1939); *Proti pověře* (přednáška, 1936); *Základy mravní výchovy pro bezkonfesní mládež* 1 (1936, s V. J. Novákem a J. Meisnerem); *Probuzení jara* (přednáška, 1937); *Jak se ateista dívá na cestu k Bohu* (přednáška, 1938); *Úvod do vědy náboženské* (1947); *Náboženský názor světový a projev náboženství ve společnosti* (2 přednášky, 1947); *Hindustání rúzmarrah. Příručka hindustání* (1947); *Co je náboženství* (1956); *Pověra a pověřivost* (1956); *Náboženství mimokřesťanská* (1958, rozmnož.); *Džinistická kosmologie* (1957); – posmrtně: *Džinismus* (1966, rozmnož.). ■ **REDIGOVAL knižnici**: *Orientální knihovna* (1930–31). ■

LITERATURA: an.: ref. překl. *Buddhistické pohádky*, *Zlatá Praha* 27, 1909/10, s. 520; O. Nejedlý in *Malířovy dojmy a vzpomínky z Cejlonu a Indie* (1916; o setkání s P. na Cejlonu); ● ref. *Cesty po Hindustánu*: V. Lesný, *Topičův sborník* 4, 1916/17, s. 524; -t, *Akademie* 21, 1916/17, s. 139; G. P. (Pallas), *Zlatá Praha* 34, 1916/17, s. 299; -och- (F. S. Procházka), *Zvon* 17, 1916/17, s. 433 ●; K. J. (Juda): ref. *Perla Indického oceánu*, *Čes. revue* 1927, s. 50; ● ref. *Ze zapomenutých koutů Indie*: -och- (F. S. Procházka), *Zvon* 28, 1927/28, s. 322; V. Brtník, *Venkov* 17. 3. 1928 ●; A. Pertoldová: *Dobrodružství* (vzpomínka na pobyt v Indii), *RA* 3, 1927/28, s. 72; ● k šedesátinám: J. Král (o religionistovi) a J. Rypka (o jazykovědci a národopisci), *Čes. mysl* 1944, s. 51; G. LidN 21. 3. 1944 ●; L. J. Černý-Krušina: k 65. narozeninám, *Nový Orient* 4, 1948/49, s. 143 + *Nová skutečnost* 1949, s. 41; ● k sedmdesátinám: V. Pořízka, *Archiv orientální* 1954, s. 161; an., *Českosl. etnografie* 1954, s. 1; L. J. Černý-Krušina, *Nový Orient* 1954, s. 37; O. Nahodil, *ČL* 1954, s. 122; J. Dlouhý, *Lidé a země* 1954, s. 129; kj, *LitN* 1954, č. 13 ●; O. Nahodil in O. P.: *Vzpomínky z Cejlonu* (1959); J. A. Máša: ref. *Vzpomínky z Cejlonu*, *Nový Orient* 1962, s. 120; ● k 75. narozeninám: O. Nahodil, *Českosl. etnografie* 1959, s. 11; E. Baláš, *ČL* 1959, s. 190 ●; ● k osmdesátinám: an., *Nový Orient* 1964, s. 119; an., *ČL* 1964, s. 184 ●; ● nekrology (an.): *ČL* 1965, s. 362; *Kulturní tvorba* 1965, č. 19 ●; M. Krása: k 100. výr. narození, *Nový Orient* 1984, č. 3; J. Roder in *Příběhy z dalekých krajín* (1986).

es

Anna Pertoldová viz in Otakar Pertold

František Jaroslav Peřina

* 28. 11. 1844 *Tábor*

† 22. 10. 1902 *Hradec Králové*

Prozaik, dramatik a překladatel, autor humoristických žánrů, pořadatel kalendářů a zpěvníků, novinář.

Po studiích na gymnáziu v Písku a v Jindř. Hradci vstoupil do bohosloveckého semináře. Zakrátko však svou životní orientaci změnil a věnoval se v rodném kraji novinářské práci, když 1862 s faktorem jindřichohradecké tiskárny J. Žákem založil týdeník *Zvěst od Nežárky*. Do Prahy přesídlil 1868 a stal se členem redakce deníku *Nár. pokrok*. Po jeho zastavení pracoval jako korektor v tiskárně původně J. S. Skřejšovského, později družstva Politik a V. Nagla. Osamostatnil se 1889 koupí tiskárny v Hradci Král. (firma Bratři Peřinové), kde mj. vydával a až do své smrti redigoval přední týdeník východní podkrkonošské oblasti *Ratibor*.

Začátky P. literární činnosti jsou ještě v Jindřichově Hradci spojeny s ryze zábavnými žánry: sbírkou anekdot (*Prskavky aneb Máš a musíš se smát!*) a souborem návodů ke karetním hrám, eskamotérským pokusům a jiným zábavám (*Bosko v kapse*). Pro P. humoristické dílo jsou však nejvýznamnější humoresky; jejich soubor je zaměřen ke třem tematickým okruhům: maloměstskému, zpravidla karikovanému (*Z lásky k vlasti*), studentsky vzpomínkovému (*Doktor Mrkvíčka, Na cestách*) a divadelnímu z prostředí kočovných společností (*Starý komediant, Tučná benefice, Proč se pan Kropáček neoženil*). Nevýbojný, převážně situační humor se záměnou osob (*Ypsilon I.*) nebo přexponováním jedné lidské vlastnosti (*Pes či kočka*) jen výjimečně směřuje k časové aktualnosti (*Jak jsme apoštolovali*). Na rozdíl od knižně nebo časopisecky zveřejněných P. překladů veseloher z francouzštiny a němčiny (např. W. Fridricha Republikán, šlechtic a mírný, Lužničan 1869) se z jeho původních dramatických prací (ač se v jižních Čechách hrály) zachoval jen vaudeville *Kachničky* (strojopis v Nár. muzeu) a úryvek z veršované tragédie Otakar Veliký (*Obrazy života* 1872). V 80. letech P. obohatil literaturu pro mládež novou adaptací dobrodružné knihy F. Marryata Brémský kormidelník Miloslav Vlnovský aneb Ztroskotání korábu Pacific a zejména překladem německé úpravy románu J. Swifta od F. Kamberga *Všudybylvy cesty a dobrodružství v zemi trpaslíků a obrů*. Své záměry popularizační uplatnil v sérii životopisů slavných postav české kultury *Slavín* (první soubor napsal sám, další má sborníkový charakter), v brožuru *Josef Jungmann a současníci jeho*

i v beletristických oddílech kalendářů a v přílohách listů, které redigoval.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Caesar (též Cesar) Parvus, F. P. (též Frant. P., Frant., Fr. P., Fr.) Trudný; F. P. T., P., -na. ■ PŘÍSPĚVKY in: Čes. jih (Tábor 1872–74); Humorist. listy (1881); Hvězda (Brno 1863); Jiskry (Tábor 1868); Jizeran (Kolín 1881); kal. Koledníček (1887–93); kal. Koruna česká (1881); Lumír (1865); Lužničan (Tábor 1869); Nár. pokrok; Obrazy života (1871–74); Otavan (Písek); Paleček (1876); kal. Prorok (1881–1902); Ratibor (Hradec Král. 1889–1902); sb. Slavín 2 (b. d., 1883); Světozor (1870–71); Svoboda; Šotek (1872); Tábor (1867, 1877, 1894); Vlastenecký kalendář (1884–1902); Zvěst od Nežárky (Jindř. Hradec 1862–63). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie a práce o literatuře*: Prskavky aneb Máš a musíš se smát! (anekdoty, b. d., 1865, pseud. Frant. Trudný); Slavín 1 (životopisy, b. d., 1872); Josef Jungmann a současníci jeho (studie, 1873); Humoresky (PP 1874); Ypsilon I. (P 1875, pseud. Cesar Parvus); Genovefa (P b. d., 1883); Po tisíci letech (příležitost. tisk k oslavám Cyrila a Metoděje, b. d., 1885); Pražský galanthomme a vzorný společník (vzory dopisů, květomluva, společenské hry, anekdoty, b. d., 1887). – *Překlady*: A. E. Scribe: Výtečníci (1868); Ch. Birch-Pfeiffer: Miláček šťastný (1870); F. Marryat: Brémský kormidelník Miloslav Vlnovský aneb Ztroskotání korábu Pacific (b. d., 1880, an. adaptace překladu J. Zimmermanna); J. Swift, F. Kamberg: Všudybylvy cesty a dobrodružství v zemi trpaslíků a obrů (b. d., 1882); J. F. Cooper: V pralesích amerických (b. d., 1885); É. Gaboriau: V oprátce (1891). ■ SCĚNICKY. *Hry*: Kralevič Václav na Žitavě (1863, dle V. K. Klicpey); Kachničky (1867). – *Překlady*: L. Thiboust: Sklenice čaje (60. léta); J. Rosen: Malí velikáni (60. léta). ■ REDIGOVAL *periodika*: Jiskry (Tábor 1868), Šotek (1871–72), Obrazy života (1871–74), Čes. jih (beletristická příl., Tábor 1872–74), Veleslavín (1877–78), Ratibor (Hradec Král. 1889–1902); *sborník*: Slavín 2 (b. d., 1883, s C. L. Fričem); *kalendáře*: Prorok (zábavná část, 1881–92), Vlastenecký kalendář (1884–1902), Koledníček (zábavná část, 1887–93); *knižnici*: Besídka zábavy a poučení (1874–75). ■ USPOŘÁDAL A VYDAL: Zpívejme! (b. d., 1888); Bosko v kapse (sbírka eskamotérských pokusů, 1865, pseud. Frant. P. Trudný); – posmrtně: Národní zpěvník (b. d., 1920). ■

LITERATURA: A. Vávra: ref. Genovefa, Beseda učitelská 1884, s. 33; F. D. Zenkl: in Spisovatelé kraje tábořského 1 (1902, s. 325); hjk (Z. Hájek): Vzpomínka na F. J. P., LidN 29. 11. 1944.

is

Vilém Peřina

* 1. 3. 1891 Sebes Boros (Rumunsko)

† 31. 5. 1956 Ústí nad Labem

Dramatik a prozaik.

Otec byl ředitelem velkostatků u knížete Schwarzenberga. P. pocházel ze smíšeného manželství (matka byla rumunské národnosti). Dětství prožil v maďarsko-rumunsko-německém prostředí města Sebes Boros v uherské aradské župě na území dnešního Rumunska. Absolvoval obchodní akademii v Mnichově Hradišti (mat. 1911) a stal se úředníkem Anglobanky v Praze. V létě pobýval v Bystřici n. Pernštejnem, kde se seznámil se svou budoucí ženou. Literárně spolupracoval se svým kolegou ze zaměstnání F. Vavřínem. 1954 odešel (nemocen) z Prahy do Ústí n. Lab.; zde byl pohřben na Střekově.

Počátky P. literární činnosti jsou spjaty s Pištěkovým lidovým divadlem (1916) a s kabaretem Červená sedma, k jehož repertoáru patřila P. politická satira na korupci státních úředníků *Divná židle* (použil v ní pohádkového motivu – kdokoliv na kouzelnou židli usedne, mluví, co si myslí). V P. dramatické tvorbě 1916–34 (jen zčásti vydané tiskem) převládají veselo hry, psané patrně bez vážných literárních ambicí. Uplatňoval v nich techniku situační komiky, mírnou groteskní nadsázku, někdy parodii (ve hře *Jarní svátek* např. místy na lyrické drama). Volil bohémské a měšťanské prostředí, role přizpůsoboval známým, oblíbeným hereckým typům (v *Nahém životě* mateřský part pro A. Nedošínskou). Situační zápletku rozehrál nejobratněji v crazy-komedii *Děvče z lepší rodiny* (s F. Vavřínem). Kromě veseloher napsal hru o Josefu II. *Císař* a (patrně nikdy neuvedenou) historizující renesanční trilogii *Rembrandt, Vévoda* (uveřejněno čas. 1922, první část s názvem *Zapadající slunce*) a *Vévoda se žení* (zůstalo v rukopise). Historická situovanost v ní vytváří pouze kolorit a náladové zbarvení k nadčasovému pojetí tématu lásky a nevěry. Od trilogie z počátku 20. let vedla přímá tvůrčí cesta k souboru novel a prozaických legend *Nebeský posel* z P. zralého období. Sbírka má jednotnou kompozici a syžet – lidské kolísání mezi duchovním vztahem a tělesnou touhou, hříchem a pokáním. Námět je situován do

různých epoch od středověku přes renesanci po současnost a uzavřen legendou *Svatá pan-na v Arkadii*, symbolizující setkání pohanství s křesťanstvím. Uměle tvořenou krajinomaliou, dekorativní scenerií, sugestivní imaginací a estetizovaným jazykem zde P. navázal na zeyerovskou tradici. S F. Vavřínem spolupracoval na románu *Veliký vzdech*, komponovaném v novoromantickém stylu jako román milostné deziluze mladé ženy v stylizovaném prostředí italské přírody a šlechtického sídla. Je v něm použito motivu dvojníka a navozeno mnoho literárních reminiscencí. Dvojice V. P.–F. V. je podepsána též pod sociálním románem s kriminální zápletkou *Tragický omyl Jana Beránka*. P. ve 20. a počátkem 40. let příležitostně komentoval maďarskou literaturu.

PSEUDONYM: V. Z. Lukeš (přisuzovaný Z. Schmoranzovi). ■ PŘÍSPĚVKY in: Lid. noviny (1943–44); Pramen (1927); Právo lidu (1920, divad. ref.); Řád (1942–43); Venkov (1922–27; 1922 na pokrač. 2 části dram. trilogie, pseud. V. Z. Lukeš); Zlatá Praha (1917). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie*: Divná židle (D 1922, prem. 1920); Veliký vzdech (R 1927, s F. Vavřínem); Láska na rozcestí (R 1930, s F. Vavřínem); Tragický omyl Jana Beránka (R 1933, s F. Vavřínem); Děvče z lepší rodiny (D 1934, s F. Vavřínem); Nebeský posel (PP 1943). – *Překlad*: S. Márai: Štěně (1942). ■ SCÉNICKY. *Hry*: Žena, prohra, konec (1916); Jarní svátek (1920); Pan ministerský předseda (1924, s F. Vavřínem); Rozkošné dobrodružství (1926); Císař (1927); Nahý život (1927); Tvrdohlavá žena (1931). ■

LITERATURA: ● ref. Jarní svátek: Z. Hásková, Cesta 3, 1920/21, s. 459; Kazetka (K. Z. Klíma), LidN 4. 1. 1921; ek, Venkov 4. 1. 1921; K. Engelmüller, Zlatá Praha 1921, s. 47 ●; M. M. (Majerová): ref. Divná židle, RP 25. 5. 1924; ● ref. Císař: Č. (Č. Jeřábek), NO 3. 4. 1927; E. S. (K. Elgart Sokol), LidN 5. 4. 1927; J. B. Svrček, Tribuna 8. 4. 1927 ●; ● ref.: Nahý život: If. (I. J. Fischerová), NO 1. 10. 1927; M. M. (Majerová), RP 1. 10. 1927; J. Hruša, Tribuna 1. 10. 1927; Schz. (K. Schulz), LidN 2. 10. 1927; J. J. Paulík, RA 3, 1927/28, s. 35; Č. (V. Červinka), Zvon 28, 1927/28, s. 71 ●; P. Kompíš: ref. Tvrdohlavá žena, Venkov 13. 2. 1931; ● ref. Tragický omyl Jana Beránka: f. s. (F. Soldan), RA 9, 1933/34, s. 101; vbk. (V. Běhounek), Dělnická osvěta 1934, s. 28; M. M. (Majerová), Čin 1934, s. 887 ●; ● ref. Rozkošné dobrodružství: zdk, LidN 13. 10. 1939; amp. (A. M. Píša), Nár. práce 17. 10. 1939; AMB. (A. M. Brousil), Venkov 17. 10. 1939; kd (E. Konrád), LidN 17. 10. 1939; B (E. Bass), LidN 22. 10. 1939 ●; ● ref. Nebeský posel: jč, LidN 27. 12. 1943; K. P. (Polák), Nár. práce 5. 2. 1944; J. Vladislav, Řád 1944, s. 157 ●.

is

Tomáš Jan Pešina z Čechorodu

* 19. 12. 1629 Počátky

† 3. 8. 1680 Praha

Historik zaměřený zejména na místopis, zakladatel moravské historiografie, spisovatel náboženské literatury, propagátor českého jazyka a slovanské vzájemnosti.

Pocházel z rodiny řezníka a městského radního Martina P. Na rozdíl od sourozenců, kteří se věnovali řemeslu, studoval: asi od 1643 na jezuitském gymnáziu v Jindř. Hradci a od 1648 v jezuitském konviktu v Praze na tzv. filozofii, pak vystudoval teologii. Tehdy v Praze se seznámil s B. Balbínem a byl jím získán pro dějepisné bádání. Po vysvěcení na kněze 1653 byl jmenován kaplanem, od 1655 děkanem v Kostelci n. Orlicí. Od 1657 působil jako děkan v Litomyšli a od 1658 zastával též funkci vikáře pro východní část chrudimského kraje. 1663 byl jmenován moravským historiografem, t. r. se stal kanovníkem vyšehradským, 1666 kanovníkem svatovítským, revizitačním komisařem Kouřimska, Chrudimska, Královéhradecka a Bolešavska. U Sv. Víta byl též českým kazatelem a od 1667 scholastikem. 1670 byl zvolen svatovítským děkanem, t. r. se stal oficiálem a generálním vikářem biskupa M. F. Sobka z Bilenberka. Koncem 50. let byl vyznamenán erbem a zvolil si přídomek z Čechorodu. 1667 byl jmenován císařským radou, 1668 císařským falckrabětem (palatinem). Používal též titulu episcopus samandriensis, ale nebyl světicím biskupem. Kromě různých fundací a odkazů se zasloužil o založení kláštera pavlánů v Obořišti. Své vlastenecké smýšlení prosazoval i v církevní správě; zasadil se o to, aby se v jazykově smíšených oblastech kázalo česky. Podporoval spisovatele českých děl a vydávání jejich prací. 1679 získal od Čeňka z Lipé rukopisnou pozůstalost P. Skály ze Zhoře. Udržoval přátelské styky s J. Tannerem, M. Tannerem a J. Krugerem. Zemřel na mor a byl pochován v chrámu sv. Víta.

P. literární začátky spadají do dob jeho gymnaziálních studií v Jindřichově Hradci, kde napsal v 1800 latinských hexametrech svou prvotinu o půtkách gymnazistů s mladými řemeslníky. Nevydány zůstaly i další rané P. práce, např. přepracovaná Ciceronova řeč proti Catilinovi, jehož srovnává s Lutherem. V opi-

se se dochovala tabulka ctností (z 1644), bez datace svazek alegorických náboženských děl. V Kostelci n. Orlicí napsal nedochované pojednání o vzniku, rozvoji a proměnách křesťanství v Čechách. 1662 vypracoval mapu lanškrounského panství, na níž vyznačil národnostní poměry, aby mohl požadovat česká kázání. V době svého působení v Litomyšli se začal zajímat o moravské dějiny. Prostudoval řadu archivů a knihoven a dal popud ke vzniku místních kronik (kroměřížské, prostějovské, moravskobudějovické, uherskobrodské ad.). Výsledkem jeho bádání mělo být pětidílné dílo o dějinách a místopise Moravy Moravopis. P. z něho dokončil první tři díly (dějiny Moravy od počátků do vzniku Markrabství moravského, dějiny markrabství, vylíčení náboženských poměrů a církevních institucí), nedokončeny zůstaly díl 4. (topografie Moravy) a 5. (politická správa). Český výtah z něho vydal 1663 pod názvem *Prodromus Moravographiae, to jest Předchůdce Moravopisu...* Je psán z katolických pozic se silnou národní a slovanskou tendencí; jako vědecká práce v národním jazyce byl ve své době neobyčejným činem. V témže roce vydal P. latinsky politický a historický spis *Ucalegon Germaniae... Hungariae...* (Uhry, soused Německa...), varující před tureckým nebezpečím, agitující pro společný postup Slovanů i celé Evropy k obraně křesťanství a vyzdvihující české vlastenectví. V době, kdy byl svatovítským děkanem, napsal *Phosphorus septicornis...* (Jitřenka sedmicípá...), ve kterém pojednal o historii chrámu a kapituly sv. Víta. Doplňkem Phosphoru je *Thesaurus in lucem protractus...* (Poklad na světlo vyneseny...). Český překlad seznamu relikvií uložených v chrámu vydal z Phosphoru J. I. Dlouhoveský s názvem *Svatých těl ostatkův relikvií svátosti, které v kostele ... sv. Víta ... uctivě se chovají...* Poslední P. vydanou knihou byl *Mars Moravicus...*, kompilativní shrnutí moravských válečných dějin do 1526, čerpající především z Kroniky české V. Hájka z Libočan a z latinských Dějin království českého J. Dubravia. 2. díl, dovezený do 1632, původnější a historicky důvěryhodnější, zůstal spolu s řadou dalších autorových prací (mj. paměti z let 1665–80) v rukopise. P. rukopisná pozůstalost je chována především v Archivu Pražského hradu, v Městském archivu v Brně a ve Státním oblastním archivu v Brně.

KNÍŽNĚ: Prodrum Moravographiae, to jest Předchůdce Moravopisu, obsahující summovní vej-tah všeho toho, co v týmž Moravopisu, kterýž na světlo se hotoví, obšírně položeno bude (Litomyšl 1663); Ucalegon Germaniae, Italiae et Poloniae, Hungaria, flamma belli Turcici ardens (Praha 1663, Litomyšl 1664); Gloria Libani Pragensis sive Excellentia sanctae metropolitanae ecclesiae Pragensis (1673); Phosphorus septicornis, stella allias matutina h. c. sanctae metropolitanae divi Viti ecclesiae Pragensis (1673); Svatých těl ostatkův relikvií svátosti, které v kostele hlavním pražském sv. Víta... uctivě se chovají, rejstřík aneb vyznamenání... (1673, přel. J. I. Dlouhoveský); Thesaurus in lucem protractus sive S. Mercurius... (1675); Mars Moravicus sive Bella horrida et cruenta. Pars prima usque ad annum 1526 (1677). ■ EDICE: A. Podlaha: T. Pessina: Memorabilia ab anno 1665 usque ad annum 1680, in Editiones archivii et bibliothecae S. F. metropolitani capituli Pragensis 13, 1916, s. 28. – *Ukázky in:* A. L. Krejčík: Prolegomena k vydání 2. dílu T. J. Pešinova díla Mars Moravicus, Rozpravy ČA 1913, s. 8; ant. České baroko (1941, ed. Z. Kalista); J. P. Kučera, J. Rak: Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře (1983). ■

BIBLIOGRAFIE: Knihopis č. 1953, 7031–36. – (K rkp. pozůstalosti srov.): V. V. Zelený in T. P. z Č. (1884); A. Podlaha: Catalogus codicum manu scriptorum, qui in archivio capituli metropolitani asservantur (1923); Archiv města Brna. Průvodce po fondech a sbírkách (1956); Státní archiv v Brně. Průvodce po archivních fondech 2 (1964). ■ LITERATURA: V. V. Zelený: T. P. z Č. Životopisná studie (1884, správně asi 1887 ← ČCM 1884–86). ■ ● Dodatky a opravy k biografii starších spisovatelů českých a k starší české bibliografii, ČCM: A. Rezek, 1878, s. 154; F. Dvorský, 1878, s. 432 + 1880, s. 159; F. Menčík, 1890, s. 584; A. Podlaha, 1892, s. 333 + 1897, s. 145 ●; F. Tadra: List T. P. z Č. proboštovi choťšovskému, ČCM 1904, s. 152; A. L. Krejčík: Prolegomena k vydání 2. dílu T. J. Pešinova díla Mars Moravicus, Rozpravy ČA 1913, s. 8; J. Pejška: Byl T. P. z Č. biskupem?, Časopis katol. duchovenstva 1913, s. 68; F. M. Bartoš: Osudy pozůstalosti Pavla Skály ze Zhoře, ČNM 1924, s. 75; J. Strakoš: Význam cyrilometodějského kultu pro ideu slovanské vzájemnosti, Akord 1930, s. 141; Z. Kalista in ant. České baroko (1941) + Ruský motiv v P. Ucalegonu, Českosl. rusistika 1968, s. 51; A. Příbyl: Palatin T. P. z Č. a erbovní listy jím vydané v letech 1668–1680, Heraldika 1974, s. 57; J. Kolár: T. P. z Č., Čes. jazyk a literatura 30, 1979/80, s. 459; J. Válka: Pešinův Mars Moravicus jako pramen a jako literatura k dějinám husitství, Husitský Tábor 4, 1981, s. 170; E. Michálek: K jazykovému odkazu T. P. z Č., NR 1981, s. 137; J. P. Kučera, J. Rak in Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře (1983); A. Kratochvíl in Das böhmische Barock (Mnichov 1989, česky přeprac. vyd. s tit. Oheň baroka, Brno b. d., 1991); J. Hejnic: Balbínův spor s Bernardem z Martinic ve světle korespondence Rudolfa Maxmiliana ze Šlejnic s T. P. z Č., Bibliotheca Strahoviensis 1995, s. 134.

ms

Bedřich Peška

* 25. 10. 1820 *Ústí nad Orlicí*

† 15. 6. 1904 *Praha*

Básník, autor textů společenských písní a veršů pro děti, překladatel z francouzštiny, zejména písní P. J. Bérangera.

Syn mydláře. Po třech letech městské školy v Ústí n. Orlicí byl dán na sedm měsíců do školy v Mohelnici u Zábřeha na Moravě, aby se naučil německy. Studoval na gymnáziu v Litomyšli (sedm tříd), osmou třídu dokončil 1841 v Brně. Mezi septimou a oktávou se vydal pěšky do Pešti za obdivovaným básníkem J. Kollárem. V Praze studoval 1841–44 práva a po absolutoriu byl zaměstnán na pražském magistrátě (1864 jmenován radou, 1873 odešel do důchodu). Za revolučních událostí 1848 byl krátce předsedou Nár. výboru. Po kapitulaci se načas vzdálil z Prahy k příteli J. A. Gabrielovi do Sušice. Jeho sbírka *Slova přátelství a lásky* (1849) byla zkonfiskována. Představoval umírněnější křídlo hnutí a později se účastnil spolu s K. J. Erbenem a V. J. Pickem vídeňského sborníku *Viribus unitis* (1858), vyjadřujícího loajální postoj přispěvších představitelů kultury vůči rakouské říši. Na přelomu 50. a 60. let se P. přátelsky stýkal s příslušníky nastupující básnické generace májovců. Od 1873 žil postupně v Chocni, Brandýse n. Orlicí a ke konci života v Praze.

P. debutoval verši ve stylu ohlasů lidové poezie v Květech 1837 a reflexivní lyrikou. Humoristickou část své tvorby tiskl anonymně, též se šířila ústní tradicí a v opisech. Jako humorista se uplatňoval anekdotami a hlavně politickými popěvkami a písněmi na aktuální téma a známou notu (lidové i operní melodie). Dvacet let přispíval anonymně do Humoristických listů. K ústně šířeným patřila P. zdařilá travestie kramářské písně *Šel jest jeden od Milána*, satira na porážku Rakouska u Milána 1859, kde autor využil humorně vojenského žargonu. Též jako básník epitafů o rozměru desíti veršů, v nichž s vtipem ironizoval slabé stránky literárních osobností 50. let, zůstal až do počátku 20. století neidentifikován (epitafy poprvé souhrnně otiskl 1899 J. Herben v beletristické příloze Času anonymně, knižně už pod P. jménem 1920); k určení autorství přispěl A. Heyduk. Vlastním jménem podpisoval P. texty společenských písní vlasteneckých, jež vycházely

roztroušeně v četných zpěvnících 19. století a z nichž některé ve zhudebnění K. Bendlem (*Svoji k svému*), F. Kavánem, J. Malátem a L. Procházkou vešly v obecnější známost. Obsáhla je P. tvorba pro mládež a zejména pro děti nižšího školního věku (*Letorůstky, Písň, hry a básně pro opatrovny a školy*). Zahrnuje vedle písní a říkadel drobnou lyriku, gratulanty, veršované lokální pověsti (*Šestero pověstí šumavských*) a stručné úpravy známých pohádek k barvotiskovým obrázkům. I P. verše pro děti byly častokrát zhudebněny, např. *Hvězdo má!* (Budečská zahrada 1878) posloužila B. Smetanovi jako text pro ženský sbor Má hvězda. P. díla pro děti a mládež se nevymykala z dobové nábožensky didaktické konvence. P. dílo doplňují překlady z P. J. Béranger a A. Mickiewicze; ke knižnímu vydání již v tisku oznámené edice Bérangerových písní nedošlo. P. byl též obratným překladatelem operetních a operních libret z francouzštiny. V Právníku a Památkách archeologických a místopisných publikoval příspěvky z oboru historie práva.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Bedřich, B. Oustecký, B. P. Oustecký; -a-, B. P., b. p. ■ **PŘÍSPĚVKY** in: Bolešlavan (1860–61); Budečská zahrada (1871–79, 1886); Concordia (Brno 1840); Čas. Beletristická příloha... (1899); ČČM (1852); Čes. včela (1845–47); sb. Čes. zpěvy (1856); sb. Čes. zpěvák (1863); sb. Děvič zpěvy (1863); sb. Hlahol. Společenský zpěvník český (1861); Humorist. listy (od 1861); Krasořečník (1853); Květy (1837, 1844–47); Květy (1867–72); alm. Kytice (1859); sb. Kytice (1878–80); Lumír (1853–54, 1860); Matice dítek; Národ (1865); Nár. listy (1861); Naší mládeži (1878–80); Památky (1874); Památky archeologické a místopisné (1868); Pokrok (1872–75); Posel z Budče; Právník (1864 až 1870); Pražské noviny (1847–59); Rodinná kronika (1862, básně *Svoji k svému*); Sbírka písní vlasteneckých (1861); sb. Sokol (1863); Společenský zpěvník český (1851); Světozor (1867–77, 1898); Škola a život (1864); Štěpnice (1855–56, 1862); Včela (1849); sb. Veselý zpěvák (1862); alm. Viribus unitis (Videň 1858); Zábavné listy (1884); Zlaté klasy (Písek 1873); Zpěvný věnec (1865); Zpěvy pro opatrovny a školy mateřské (1886); – posmrtně: Besedy Času (1909); Čes. lid (1905); Osvěta (1911); Zvon (1919). ■ **KNÍŽNĚ. Beletrie:** Sbor přednášen při slavnosti zasvěcení památníku Janu Svobodovi, prvnímu vzornému učiteli na Hrádku (B b. d., 1846); Při pohřbu Josefa Jungmanna (B 1847); Pomněnky Františku Rubšovi na rozloučenou (B b. d., 1847); Panu Václavu Vankovi, zasloužilému purkmistru měst pražských (B 1848); Slova do kněh památních (BB 1849); Gratulant čili Ouplná sbírka přání v řeči vázané i nevázané k Novému roku, k jmeninám

i zrozeninám, ke školním zkouškám a jiným příležitostem s připojenou částí slov do památní knihy a nápisů náhrobních (1850); Hvězda (B b. d., 1854); Uvítání Jich c. k. Apošt. Veličenstev Františka Josefa I. a Eližběty v Praze (B 1854); Památka dne 28. října 1855 (B b. d., 1855); Báseň k Nejvyšším jmeninám Jeho Veličenstva císařovny Alžběty (1858); Píseň, zpívána u hrobu Jeho Osvícenosti knížete Konstantina Czartoryského (1860); Naše mohyly (BB 1861, s J. V. Jahnem); Od jara do jara (BB pro ml., 1865); Prácheňská (B 1868); Letorůstky (BB pro ml., 1871); Píseň, hry a básně pro opatrovny a školy (1872, rozšíř. vyd. 1894 s tit. Říkanek, písně a hry pro opatrovny a školy); Červená karkulka aneb Potrestaná neposlušnost (pohádka, 1872); Veselé kousky a dobrodružství Enšpíglu (P pro ml., 1872); Okolí pražské v písních pro mládež (BB pro ml., 1873); Šestero pověstí šumavských (BB 1876); Staroměstský rychtář (P 1876); Dvůr císaře Zikmunda (P 1877); Maličtí přátelé zvířat (BB pro ml., b. d., 1877); – posmrtně: Epitafy na české literáty z let padesátých (BB 1920, ed. J. Herben). – *Překlady:* M. Hartmann: Píseň národní gardy (b. d., 1848); N. P. S. Wiseman: V Betlémě (b. d., 1868); T. Solera: Nabuchodonosor (1868, hudba G. Verdi); G. Bertatti: Tajné manželství (1873, hudba D. Cimarosa); F. M. Piave: Ernani (1873, hudba G. Verdi); J. de La Fontaine: Čtrnáctero bajek (1873); A. E. Scribe: Robert ďábel (1873, hudba G. Meyerbeer) + Hugenoti čili Noc bartolomějská (1874, hudba G. Meyerbeer) + Prorok (1876, hudba G. Meyerbeer); S. H. Mosenthal: Veselé ženy windsorské (1874, hudba O. Nicolai); B. Yung: Náměsíčná (1874, hudba I. Zajc); H. Ch. Andersen: Vybrané pohádky, povídky a báchorky pro mládež a přátele její (1874, s J. Mikulášem Bolešlavským) + Veškeré pohádky, povídky a báchorky 1–4 (1874–75, s J. Mikulášem Bolešlavským); an.: Julie (1875); an.: Rodina Raimondova (1875); A. Millaud: Paní vévodá (1895, hudba J. Offenbach); A. Vanloo, E. Leterrier: Giroflé – Girofla (1875, hudba Ch. Lecocq); R. Wagner: Bianka a Giuseppe aneb Dobytí města Nizzy (1875, hudba J. B. Kittl); E. Wessl: Pouť do Mekky (1879, hudba I. Zajc); K. Costa: Hadačka z Boissy (1880, hudba I. Zajc). ■ **SCÉNICKY. Překlady:** J. Moinaux: Krásné Gruzínky (1866, hudba J. Offenbach); J. Ph. Locroy: Dobrý večer, pane Pantalone (1871, hudba A. Grisar); L. Angely: Vybraná nevěsta (1872); Juin (K. Giugno): Syn dvou otců (1872); H. C. Chivot, A. Duru: Čarovné kvítko (1876, hudba Ch. Lecocq); F. Zell, R. Genée: Dona Juanita (1884, s E. Zünglem); E. Labiche, M. Michel: Následky prvního manželství (1889). ■

LITERATURA: Fr. D. (Doucha): ref. Gratulant..., Nár. noviny 15. 11. 1849; ● ref. Naše mohyly (an.): Bolešlavan 1, 1860/61, s. 188; Lumír 1861, s. 450 ●; V. Kryšpín: B. P., in Tri upřímní přátelé české mládeže (1876); J. Neruda: B. P., Humorist. listy 23. 12. 1887 → Podobizny 3 (1954); A. Heyduk: Kdo byl spisovatelem náhrobních nápisů českých literátů

a vynikajících osobností okolo roku šedesátého, Zvon 2, 1901/02, s. 357 → Vzpomínky literární (1911); ● nekrology: R. J. Kronbauer, Máj 2, 1903/04, s. 651; an., Zlatá Praha 21, 1903/04, s. 718; -m-, Zvon 4, 1903/04, s. 560; F. V. Vykoukal, Osvěta 1904, s. 658 ●; H. (J. Herben): Epitafy, Besedy Času 28. 3. 1909; Č. Zíbrt: Básně J. E. Vocela, B. Němcové, K. Vinařického, B. Jablonského aj., nevydané v albu na oslavu stříbrné svatby Ferdinanda V. r. 1856, Osvěta 1911, s. 616; I. Herrmann: Šel jest jeden od Milána..., Zvon 20, 1919/20, s. 265; ● ref. Epitafy na české literáty z let padesátých: J. H. (Hora), RP 10. 10. 1920; J. V. Sedlák, Tribuna 15. 10. 1920; -pa- (F. S. Procházka), Zvon 21, 1920/21, s. 42 ●; an.: O B. P., autoru právě vydaných epitafů, Zvon 21, 1920/21, s. 72; F. Vodička: Ohlas Bérangerovy poezie v české literatuře, LF 1935, s. 314; F. Strejček: Maďarský Szózat a česká Vlastenecká, Slovesná věda 2, 1948/49, s. 43; V. Vycpálek: Neznámý autor textu Smetanova sboru Má hvězda, Hudební rozhledy 1955, s. 777; J. Polák: Dvě glosy k dějinám české literatury pro děti a mládež, ČLit 1973, s. 488.

is

Eliška Pešková

* 8. 6. 1832 *Praha*

† 23. 5. 1895 *Praha*

Herečka, autorka konverzačních komedií, jevištních dramatizací a hereckých vzpomínek, překladatelka a adaptátorka hlavně německých a francouzských divadelních her.

Vl. jm. Elisabeth Peschke, provdaná Švandová. – Dcera nájemce hostinců (Žebrák, Karlovy Vary), manželka spisovatele, kritika a divadelního ředitele P. Švandy ze Semčic, matka novelisty Karla Š. a humoristy a překladatele divadelních her Jaroslava Š. (1851–1879). I další její děti měly blízko k divadlu. Vychována německy babičkou v Praze (otec byl Němec z Vratislavi), si od dětství oblíbila divadlo a už v šestnácti letech brala hodiny u herečky A. Herbstové. O rok později (1849) debutovala ve Švestkově soukromém divadle na Starém Městě (bývalý klášter sv. Mikuláše), pak krátce působila v německém divadle v Teplicích, ale ještě 1849 ji pro český soubor Stavovského divadla získali P. Švanda ze Semčic (provádala se za něho 1850) a J. K. Tyl, který ji také učil českému jazyku a kterého po celý život považovala za svého učitele (zvládat češtinu jí pomáhali též A. Rajska a F. Doucha). V září pak v aréně

Pštroska na Král. Vinohradech zahájila dráhu české herečky rolí Klárky v komedii Štefek Langer z Hlohova, která do značné míry předurčila její úspěchy ve veseloherních úlohách. Po vzniku Prozatímního divadla se 1862 stala jeho členkou, přitom často hostovala v Plzni, kde byl její muž ředitelem divadla, později s jeho společností hlavně v jižních Čechách, na venkově také hrála ve prospěch vybudování Nár. divadla. Byla obsazována do salonních francouzských veseloher i do repertoáru klasičtějšího jako představitelka milovnic. Po zákulisních konfliktech s divadelní správou i osobně s J. J. Kolárem byla 1870 propuštěna. Nastoupila do divadla svého muže ve Pštrosce a pak na Smíchově, kde od 1874 působila také jako jeho spolumajitelka (do 1883) a kde také zásluhou obou manželů vyrůstala mladá česká herecká generace. V polovině 80. let se vzdala herecké činnosti a věnovala se cele pedagogické práci (vychovala mj. O. Sklenářovou-Malou, J. Šamberkovou, H. Benoniovou, H. Kvapilovou) a divadelnímu podnikání ve Švandově společnosti (vybudovala letní scénu na Vinohradech, 1881 založila novou divadelní arénu na Smíchově a řídila ji až do smrti). Překlady a adaptacemi divadelních her i tvorbou původních dramát se soustavně zabývala od 60. let (prvotina Pařížský fiakr už 1852), od 80. let psala publicistické články a časopisecky uveřejňovala vzpomínky. Pohřbena byla na Vyšehradském hřbitově. – P. manžel – publicista, režisér a významný divadelní ředitel Pavel Švanda ze Semčic (* 1825 Praha, † 1891 Brno) – debutoval 1843 v Květech verši, od konce 40. let se věnoval divadelní kritice (Pražský večerní list, Salon a především Mikovcův Lumír). Jeho hru na námět V. Huga Loupežník z hor aragonských čili Španělská čest uvedlo Stavovské divadlo 1850. 1874–76 pořádal a redigoval knižnici Nový divadelní repertoár (14 sv.). Od 60. let působil jako praktický divadelník a už nepublikoval. Po deseti letech režírování ochotnického divadla u Sv. Mikuláše se stal dramaturgem a šéfrežisérem Prozatímního divadla (1862–66), 1865 založil vlastní hereckou společnost, s níž položil základy moderní české divadelní kultury v Plzni, v Praze (mj. zakladatel divadla U Libuše – později Švandovo, pak Realistické, naposledy Labyrint) a v Brně.

Překladatelská a adaptátorská činnost P. (často mezi nimi nelze určit hranice) byla orientována na německé a francouzské hry (dra-

matiku francouzskou převáděla hlavně z německého překladu). Při jejich výběru se řídila svými hereckými zkušenostmi: znajíc potřeby divadelního obecnstva, vycházela vstříc jeho vkusu a soustřeďovala se zejména na soudobé veselohry a frašky. Navzdory akcentu na lehký konverzační žánr je jméno P. spojeno s uvedením významných soudobých evropských dramát na českou scénu v 70. a 80. letech: Björnsonových Novomanželů, Ibsenových her Nora (s titulem Vánoce), Rosmersholm (s titulem Bílí koně) a Nepřítel lidu. Zdramatizovala též Zolovy romány Zabiják a Nana, z české prózy pak zejména romány K. Světlé Kříž u potoka a Vesnický román a díla J. Svátka. I původní hry P. jsou povětšinou inspirovány evropskou literaturou; charakterizuje je málo přehledný děj s komplikovanými zápletkami a často i malá jazyková čistota, ale též výstižné zpodobení postav i postaviček, živý dialog a jadrná mluva. Tím P. zároveň přispívala k modernizaci českého hereckého projevu. Její práce i překlady patřily do kmenového repertoáru Svadovy společnosti, rozšiřovaly dramaturgický rejstřík ochotnických divadelních společností a ovlivňovaly i dramaturgické plány profesionálních scén v Praze, v Brně i v Plzni. Její osobně zaujaté vzpomínky (*Zápisky české herečky*) podávají zajímavé detaily z jejího divadelního působení i z kulturního ovzduší soudobé pražské společnosti.

PSEUDONYMY, ŠIFRY: Ant. (též B., Bedřich, B. J., F., František, Frant., Fr., J. B., J.) Novotný, F. F. Jedlička, F. Jiránek, Fr. Pichler, Jaromír Křenek, Jedlička, Jos. Hlaváček, O. Jedlička, P. Javůrek; B. N., E. P., J. P., J. N., J. R., J. Skr. ■ **PŘÍSPĚVKY in:** Čes. Thalia (1868); Divadelní listy (1884); sb. Merendy (1881); Nár. listy (1886, 1892–93); Politik (1870); Zábavné listy (1892–95). ■ **KNIŽNĚ.** *Beletrie a dramatizace prozaických děl:* Ze života Richarda Sheridana (D 1867, dle Volfnerovy P, prem. 1866 pod pseud. P. Javůrek); Paragrafy pana Puškvorce (D 1872, prem. 1864 pod pseud. Jaromír Křenek); Popelka (D pro ml., 1872, prem. 1874); Kříž u potoka (D 1872, dle R. K. Světlé, prem. 1871); Vesnický román (D 1874, dle R. K. Světlé, prem. 1872); Adam a Eva (D 1875, prem. 1866 pod šifrou J. Skr.); Cikánka a její děti (D 1875, dle P. F. Göbla Kopidlanského); Sláva divadlu! (D 1875, dle E. H.); Carův kurýr aneb Cesta do Sibíře (D 1879, dle R. J. Verna); Babiččina opička (D 1881, dle starší látky); Dragoun v ohni (D 1881, dle starší látky); Osudná píseň (D 1883, dle P. P. M. Veselského); Jen žádnou od divadla (D b. d., 1884, prem. 1865 pod pseud. F. F. Jedlička); Zápisky české herečky (paměti, 1886); Dibli-

kova dceruška (D 1891, i prem., dle starší látky); Pan prezident (D b. d., 1891, dle starší látky, šifra E. P.); Sedlák „Kmotr Soudil“ (D 1893, dle starší látky); Černý kříž v lese (D b. d., 1895, dle starší látky). – *Překlady a adaptace cizích her:* an. (J. F. A. Bayard): Husička z Podháje (1857, pseud. B. Novotný); R. Genée: Hraje si na vdanou (1860, pseud. B. Novotný); an. (E. Pierron, A. Lafférière): Kniha III., kapitola I. (1863, pseud. J. Novotný); F. I. Holbein: Hledá tragickou rekyni (1864, pseud. J. Novotný); R. Benedix: Čeleď (1865, pseud. J. B. Novotný) + Tajný pokoj (1873) + Kazimír (1873) + Svatojánská slavnost aneb Vyloučení studenti (b. d., 1877) + Klíč od pokladnice (1879); K. A. Görner: Ženské slze (1865, pseud. J. Novotný) + Hádky pro nic za nic (1870) + Mladí starci, staří hoši (1876) + Měšťan a šlechtic (b. d., 1881); an. (E. Labiche): Malá úslužnost aneb Který z obou? (1867, pseud. B. Novotný); G. Horn: Šťastné líbáčky (1867); Mélesville (A. H. J. Duveyrier): Tajné spiknutí za času republiky (1867, dle zprac. L. Schneidra); E. Scribe, E. Legouvé: Boj s dámmami (1867); J. E. Plötz: Zaklený princ (1867) + Hloupá i učená (1877); Caltherac: Sám neví, co chce (1868); A. Dumas st.: Osudná sázka (1868, prem. 1865 s tit. Ze života vévodky Richelieu, dle zprac. F. I. Holbeina, 1886 s tit. Slečna de Belle-Isle); W. Flotow: Opička z besedy (1868); A. M. C. Durand (H. Grévill): Jen mimochodem! (1868, dle zprac. K. A. Görnera) + Hubička na schodech (1872, dle zprac. J. T., šifra E. P.); É. Jacobson: Uvězněna o vodě a chlebě (1868) + Náměsíčné zálety čili Výlet pana Boučka z výstavy do měsíce (b. d., 1895); G. H. Putlitz: Nepohrávej s ohněm! (1869) + Třicátý listopad (1869) + Stará škatule (1871) + Kocour v botách (1872); N. Fournier: Komédie v komedii (1870); K. F. G. Töpfer: Panoš šibal (1870); an. (E. Scribe): Nevěřte ženským aneb Cesta oknem (1870) + Anděl strážce (1884) + Okovy (1885) + Čarovné ruce (1886); H. Wilken: Královský rukopis (1871); F. Wehl (Wehlen): Nermalujme čerta na stěnu! (1871) + Pes a kočka (1877); M. Fenelli: Mniši aneb Vlci v ovčinci (1872); K. Görlitz: První oběd v manželství (1872); F. Hopp: Troje políbení aneb Kotlár, kuchař a kožešník (1872, pseud. František Novotný); J. Lorin: Na hlavě sníh a v srdci květ (1872); H. A. Schauffert: Šach králi (1872); O. F. Berg (O. F. Ebersberg): Farářova kuchařka (1872) + Milosrdná sestra (1875); R. Kaiser: Nepokradeš aneb Cizí zlato nebláží! (1872) + Tvrdá česká palice (1874) + Čeledín a mladý pán (1875) + Staré dluhy aneb Zlatá svatba na faře (b. d., 1878); J. Rosen: Otec Palacký (1872) + Mluví ve spaní (1876) + Když stará škatule chytne (1876) + Knoflík (b. d., 1880); an.: Loď v přístavu (1873, dle franc., pseud. František Novotný); E. K.: Otče náš! (1873); B. Björnson: Novomanželé (1874); I. F. Castelli: Sirotek a vrah (1874, pseud. Frant. Novotný); L. Feldman: Smůla nad smůlou aneb Nehody pana Metličky (1874); J. H. Mirami: Židovská rodina (1874); F. Raimund: Marnotratník (1874, dle překl. J. N. Štěpánka, pseud. F. Novotný); A. Langer: Vrátný

z Karlína (1874, pseud. Fr. Novotný) + Krupařovic Pepička (1876, šifra J. P.); R. Kneisel: Zlá víla (1874) + Pan farář a jeho kostelník (1875) + Dáblova dcera (1875) + Boj všem ženám (1876); L. Halévy, H. Meilhac: Tricocoe a Cocolot, králové šejdřství (1874) + Komediantka aneb Z provazu do salonu (b. d., 1880); A. K. (Kotzebue): Kdo bude dědit? (1875); an. (E. Labiche, A. Delacour, tj. A. Ch. Lartigue): Z Kolína do Prahy (1875, šifra E. P.); H. Eltz (J. K. Kellen): On neb žádný (1875, šifra E. P.); J. M.: Věrný sluha svého pána (1875, dle franc.); J. M. Morton: Hašek, Mašek, Pašek (1875, šifra J. P.); K. J. Schick: Paní kovářka ze železných hutí (1875, šifra E. P.); J. N. Nestroy: Semtam (1875) + Jindy a nyní (1877); H. Schmid: Dračí dráp (b. d., 1875, šifra J. P.) + Protiva (1880); H. Salinger (Salinger): Zvonil si sám umíráčkem (1875) + Strašidlo o půlnoci (1877) + Průpověď velikého Mohameda (1880) + Liška nad lišku aneb Tisíc zlatých odměny (1882); Ch. Birch-Pfeiffer: Zvonik u Matky boží (1875, pseud. Fr. Novotný) + Město a vesnice (1876, dle zprac. B. Auerbacha) + Královna Bella (1884); F. Adolphi: Kdo je otcem? (1876, dle P. Terencia Afera); T. Barrière: Hraběnka Somerive (1876); A. Chatrian, É. Erckmann: Polský žid (1876); M. Bauermeister: Návštěva (1876) + Žena bez slzí (b. d., 1878); G. Moser: Slavnost založení (1876) + Doktor Tlučhuba aneb Všecko stůně (b. d., 1880) + Pan sekretář (1881); an.: Vždy na hlídce (1877, dle franc., pseud. Bedřich Novotný); J. F. Collin d'Harville: Lhář a jeho syn (1877); A. Ph. d'Ennery, P. E. Cormon: Dva sirotci (1877); T. Flamm: Krejčí, švec a rukavičkář aneb Srdce a rozum (1877); É. Hirtl: První nebožtík (b. d., 1877); A. Winterfeld: Kainovo znamení (b. d., 1877, dle W. Collinse); an.: Dámy mezi sebou (1878, dle franc.); A. Baumann: On nesmí na cesty (1878); A. E. Bredow-Görne: Okno s krásnou vyhlídkou (b. d., 1878); W. Drost: Velbloud (b. d., 1878); W. H. L. Mannstedt: Mlýnář a kominík (b. d., 1878); J. B. Schweitzer: Velko- a maloměstáci (b. d., 1878); H. Kleist: Katinka Heilbronská aneb Zkoušení ohněm (b. d., 1879, v úpravě F. I. Holbeina, šifra J. P.); O. M.: Princ Vymetal (b. d., 1879); A. Saur: Kocour v pasti (b. d., 1879); an.: Marie Terezie a její doba (b. d., 1880); an.: Osm dní po svatbě aneb Komédie lásky (b. d., 1880); H. Jantsch: Dcera ševcova (b. d., 1880); W. Friedrich: Útěk z kláštera (b. d., 1880); an.: Tatínkův jedináček (1881, dle něm. předlohy švédského originálu); an.: Třiasedmdesát krejcarů pana Čvančary (1881, dle franc.); A. Berla: Cikán (1881); Mélesville (A. H. J. Duveyrier), P. F. A. Carmouche: Žena advokát (1881); H. Han: Tři ženichové (1881); P. Henrion (L. Kohl von Kohlenegg): Rozmarná panička a nebezpečný soused (1881); A. A.: Signor Mišpulini (b. d., 1882); G. Moser, F. Schönthan: Soudný den aneb Kde je kočka? (1882); A. de Musset: Vznešené rozmary (1882); A. Vacquerie: Jean Baudry (1882); L. Angely: Páris v Hloupětíně (1883); L.: Žrzavá (1886) + Furiant (1886) + Veselé narozeniny (1895); H. Ibsen: Vánoce (1888) + Bílí koně (1888) + Nepřítel lidu (1888); É. Najac: Na

zdi (1890); Bukovič: Moderní léčení aneb Když nebožtíci mluví (1891); M. B.: Vojenské cvičení na venkově (1891); A. Daudet, A. Belot: Fromont junior a Risler senior (b. d., 1892); J. F.: Královna Natálie (b. d., 1892); Vermont (E. Quinot): Rozbitá sklenice (b. d., 1892); A. B.: Dejte mi šesták (b. d., 1893); Dunois (Ph. F. Pinel): Dejte mi fašku! (b. d., 1893); O. Gastineau: Plesové střevíce (b. d., 1893); J. R.: Dejte mi hubičku! (b. d., 1893); K. L.: Není v Praze nad legraci (b. d., 1893); F. Stix: Je neviditelný (b. d., 1893); K. V.: Člověk bestie (b. d., 1896); R. Voss: Pán a dělník aneb Otcovo dědictví (b. d., 1896); E. P. (Pohl): Krasojedkyně (b. d., 1900). – *Souborné vydání: Výbor divadelních her* (J. Mikuláš, 1881–83, 5 sv.). ■ **SCÉNICKY. Hry a dramatizace prozaických děl:** Který byl pravý ženich (1864, pseud. Fr. Pichler); Grispekové aneb Zrada při bitvě bělohorské (1871, dle P. F. Lubojatzkého); Bílá paní na zámku lichnickém (1872, dle R. V. Vlčka); Oldřich a Božena aneb Ze selky kněžna (1872, dle libreta J. K. Chmelenského); Špekulant aneb Román mladé dívky (1872, dle R. J. Korzeniowského); Otec Žižka aneb Z dob husitských (1873, dle R. B. Jandy); Kalich krve (1873, dle P. V. A. Crhy); Majestát krále Rudolfa II. (1873, dle R. J. Svátka); Biskup Augusta aneb Poslední vězeň na Krivoklátě (1873, dle R. J. Svátka); Tajnosti pražské (1875, dle R. J. Svátka); Krásná Brigita aneb Kamenná panna u sv. Jiří (1875); Železný rytíř v Platnýřské ulici (1875, dle pověsti); Po bouři (1876, dle R. E. Marlitt); Zabiják (1882, dle R. É. Zoly); Nana (1882, dle R. É. Zoly); Tajemství staré panny (1889, dle R. E. Marlitt); Matka před soudem (1894, pseud. Ant. Novotný); Lehké zboží (1898, pseud. Jedlička). – *Překlady:* J. Bouchardy: Pařížský fiakr (1852); Mélesville (A. H. J. Duveyrier): Chudý hračkář (1859, šifra B. N.); M. Honoré: Sirka mezi jiskrami (1863, šifra B. N.); J. A. Langlé: Zamilované psaníčko na cestách (1863, pseud. Jos. Hlaváček); E. Bauernfeld: Sňatek pro sňatek aneb Láska v deníku (1863) + Ze vznešené společnosti (1875); P. Henrion: Který má zemřít? (1868, šifra E. P.); A. K.: Křižáci ve svaté zemi aneb Zazděná jeptiška (1869); an.: Zamiloval se do šansonierky (1869, dle franc.); J. F. A. Bayard: Nezvaný noční host (1869, dle zprac. J. N. Nestroye); Clairville (L. F. Nicolaie), H. Gillet: Seznam hříchů (1869); I. Görner: Babička aneb Jedovatý dech (1869); É. Jacobson: Afrikánka (1869); Lefrance: Zamiloval se do své paní (1869); J. P. Lockroy (J. P. Simon), W. Friedrich: Má úcta, pane Nováku (1869); K. Müller: Když slavík do lesa zaletí (1869); J. N. Nestroy: Dobrý přítel, největší poklad na světě (1869); G. Räder: Kos a Masojidek (1869); E. Scribe: Tři ženy najednou (1869, dle zprac. A. Cosmara); A. Wilhelmi: Mám pravdu, či nemám? (1869) + Kastor a Polux (1869); F. Förster: Vyměnil si kabát v divadle (1869) + Vysloužilci v manželství aneb Dobrá tchyně, bílá vrána (1870); C. B. Juin: Království za ženicha! (1869) + Frak a boty (1870); O. F. Berg (O. F. Ebersberg): Skandál v novinách (1869) + Panimáma (1869) + Boží muka (1871) +

Na břehu stříbropěnné Vltavy (1871) + Pan soudní rada a paní, která fotografuje (1872) + Pražská paní pekařka (1873, později též s tit. Holka bez peněz a Ženich z Malé Strany a nevěsta ze Starého Města); F. Kaiser: Byl poprvé v divadle (1869) + Pražská paní řeznice (1871) + Dítě a jeho mlynář aneb Ze žertu pravda (1872) + Rozkřičený dům (1873) + Živý nebožtík (1873) + Poslední úloha starého komedianta (1873) + Farářova dceruška (1875) + Diamantová královna (1876); an.: Adam a Eva (1870, z franc.); an.: Divotvorný lékař (1870, dle angl.); an.: Dobře, milý Josefe! (1870); R. Benedix: Popelka (1870); L. Desnoyers: Manželská nevěrnost aneb Troje vesty (1870, dle úpravy W. Friedricha); R. Genée: Stará láska nezahyne (1870); K. A. Görner: Jan Troppmann aneb Strašná vražda u Pantinu v roce 1869 (1870); M. A. Grandjean: U českého krále aneb Tři čtvrti na jedenáct (1870); C. B. Juin, R. Flers: Volby v Kocourkově (1870); E. Labiche: Nemohl ji dostat pod čepec (1870); Ladschmied: Proč zabrousil do Paříže? (1870); J. Offenbach: Manžel přede dveřmi (1870); K. Schmitzer: Barbora Ubryková (1870); F. Schütz: Jezovitě ve Španělsku (1870); F. Wehl (Wehlen): Demokrit a Herakleitos (1870); A. Langer: Poslední jezuita (1870) + Z randálu (1870) + Pražský hokynář (1871); J. Rosen: Dejte mi hubičku! (1870) + Desatero přikázání aneb Nepožádej manželku bližního svého (1870) + Hubička za 2000 dukátů (1872) + Anděl aneb Recept proti nevěrnosti (1872) + Oheň – voda aneb Nechtěli narovnáni (1872) + Máme zlé časy (1874) + Prodal svůj nos (1875) + Jako v nebi (1876) + Kmotr Šmodrcha (1876) + Pod mikroskopem aneb Z komára velbloud (1876) + Žebráci podle módy (1876); G. Moser: Manželská kázáníčka (1870) + Bibliotekář (1881); V. Sardou: Serafina (1870) + Andréa (1874) + Fernanda (1884); an.: Co jest láska? (1871, z franc.); an.: Po česku (1871, dle angl.); Auvray: Pocitivý republikán (1871); T. de Banville: Gringoire (1871); Dr. Frank: Hloupému přeje štěstí aneb Osudný svrchník (1871); Frederici: Prodal svou dceru (1871); K. Görlitz: Ševcova noblesa (1871); S. Rosenfeld: Poslední žid aneb Rovnoprávnost (1871); A. Dumas ml.: Nová Maří Magdaléna (1871) + Levoboček (1872) + Princezna Georges (1873) + Pan Alfons (1874); F. Hopp: Kleofáš Červáček (1871) + Seznámení v ráji, únos z pekla a zasnoubení v nebi (1872) + Manželé z lidu (1874); an.: Zapsal čertu své první dítě (1872); A. Bäuerle: Dáma s umřelí hlavou (1872); J. Bernhofer: Naši kněhtiskaři (1872); A. Bittner: Z Prahy do Mělníka (1872); W. Friedrich: Vůdce loupežníků (1872); Gozian: Z dob Ludvíka XVI. (1872); J. Grün: Kde vězí ďábel (1872); F. Ch. Hebbel: Judita a Holofernos (1872); V. Hugo: Král a loupežník (1872); E. Liebold: Čert podle nové módy (1872); O. Ludwig: Život za život (1872); Schönauf: Železný muž a dívka, co se dala do novin (1872); E. Dorn: Pražská květinářka (1872) + Róza Sandor, pověstný bandita uherský (1874) + Z dob komuny pařížské (1874) + Velký krach na vídeňské

burze (1874); K. Kosta (Costa): My, co jsme demokrati (1872) + Toulal se po Praze (1875) + Krejcar (1875); an.: Tři páry bot a tři páry rukavic (1873); L. Angely: Ze sedmi nejškaredší (1873) + Z Přelouče do Hamburku aneb Cesta pro vražení na společné útraty (1873); P. E. Gondinet: Christiana (1873); M. Hennequin: Tři klobouky (1873); E. Mautner, K. Kosta (Costa): Princezna Georges (1873, parodie na stejnojmennou hru A. Dumase ml.); H. Meilhac, L. Halévy: Frou-Frou (1873); H. Müller: Krajková královna (1873); F. Stix: Klášterní nevěsta (1873); A. Dumas ml., A. Maquet: Porážka Hugonotů aneb Bartolomějská noc (1874); H. A. Duru: Dvě svatby a jeden ženich (1874); R. Kneisel: Vesnická republika (1874); P. Lindau: U divadla aneb Zavržená (1874); S. H. Mosenthal: Madlaina Morel (1874); F. X. Told: Revoluce v serajlu (1874); A. Berla: Když ženy mužům pláchnou (1874) + Pražské švadleny (1875); A. Kotzebue: Ďáblův letohrádek (1874) + Adleta Rudohorská (1875); A. Anno: Roháč a jeho rodina (1875); L. Arronge: Můj Václav (1875) + Pan registr na cestách (1875); A. Belot: Krásná markýza (1875); H. L.: Před svatou Annou v Praze (1875); R. Z.: Cesta kolem Prahy za osm dní (1875); Bayer: Veselý Václav a jeho povedené dcery (1876); J. Findeisen: Anna a Aninka aneb Zlé svědomí (1876); O. Girndt, É. Jacobson: Bačkory štěstí (1876); S. Maffei: Krvavá koruna aneb Tyrán a mstitel (1876); P. Něvský (P. K. Krnkovský): Daniševi aneb Panstvo a nevolníci (1876, dle zprac. A. Dumase ml.); S. Schlesinger: Román mladé dívky aneb Z dětinné lásky (1876); J. B. Schweitzer: Dcera milionářova aneb Co zmohou peníze (1876) + Neuved nás v pokušení (1876); H. Wilken: Dva otcové a jedno dítě (1876); A. Winterfeld: Pokoutní písař (1878, dle P. Terencia Afera, šifra J. R.); É. Zola: Zabiják (1882, dle zprac. W. Busnache) + Nana (1882, dle zprac. W. Busnache) + Rabourdin a jeho dědicové (1882); G. H. Putlitz: Damoklův meč (1883); A. Müller: Lesní kvítko (1892). ■ KORESPONDENCE: J. L. T. (Turnovský): E. P. (M. Peškové z 1895), Zábavné listy 1895, s. 423. ■

LITERATURA: an.: E. P., dramatická umělkyně a česká spisovatelka (1875). ■ J. N. (Neruda): E. P., Obrazy života 1860, s. 281 → České divadlo 1 (1959, s. 65) + (an.) E. P., Rodinná kronika 1864, s. 273 → České divadlo 2 (1951, s. 235) + (J. N.) ref. Paragrafy pana Puškvorce, Který byl pravý ženich, Hlas 14. 11. 1864 → České divadlo 2 (1951, s. 480) + ref. Jen žádou od divadla, NL 4. 9. 1865 → České divadlo 3 (1954, s. 34) + ref. Ze života Richarda Sheridana, Adam a Eva, NL 7. 3. 1866 → České divadlo 3 (1954, s. 89); an.: E. P., NL 25. 3. 1868; V. Vlček: E. P., Osvěta 1874, s. 782; Δ (J. Neruda): Třicet let, NL 23. 9. 1879 → České divadlo 5 (1966, s. 350); F. Bačkovský: České spisovatelky, Ženské listy 1882, s. 101; J. Barák: O životě a činnosti E. P., Divadelní listy 1883, s. 76, 86, 102; J. L. T. (Turnovský): E. P., Pokrok 20. 1. 1883; ● ref. Zápisky české herečky: J. F. Vrba (F. Dlouhý), Lit. listy 7, 1885/86, s. 160; š. (J. Kuffner),

NL 2. 3. 1886 ●; an.: E. P., NL 2. 6. 1892 (odpol. vyd.); ● nekrology: (an.:) Lit. listy 16, 1894/95, s. 238; Světozor 29, 1894/95, s. 348; Zlatá Praha 12, 1894/95, s. 346; Ženské listy 1895, s. 107; J. L. T. (Turnovský), Zábavné listy 1895, s. 423 + Osvěta 1896, s. 186 ●; J. F. Urban in České ženy 2 (1922, s. 21); F. Kožík: E. P. -Švandová, in Devět Ofélií (1988, s. 79).

bs, zp

Jaroslav Petr

* 3. 3. 1862 *Opočno*

† 24. 10. 1922 *Nížká Srbská* u Police nad Metují

Autor próz a pohádek pro děti, teoretik a kritik literatury pro mládež, editor, pedagogický spisovatel a osvětový pracovník.

Datum úmrtí 22. 11. 1922, uváděné vesměs v literatuře, je chybné. – Otec byl sedlákem. Základní vzdělání získal P. v rodišti, nižší reálku a učitelský ústav studoval v Hradci Král. (mat. 1881). Po vojenské službě nastoupil 1882 jako podučitel v Machově na Náchodsku a 1896 se stal řídícím učitelem nově otevřené školy (o jejíž zřízení a postavení se zasloužil) v nedaleké obci Nížká Srbská. Intenzivně se zabýval osvětovou činností v kraji: působil v ochotnickém divadle, v knihovně školní a obecní, pořádal čtenářské besedy, pracoval v Sokole, s mládeží pěstoval turistiku a vlastivědné výlety; věnoval se práci v učitelském hnutí, organizoval přednášky, se svými kolegy V. Černým a J. Smrtkou založil při Učitelské jednotě v Polici n. Met. literární kroužek. Zajímal se též o umění výtvarné (přátelil se s A. Hudečkem) a o regionální lidovou slovesnost a lidové umění vůbec (objevil a zachránil četné památky, které instaloval na Národopisné výstavě v Praze 1895); jím založený a spoluredigovaný odborný hasičský časopis Metuj měl i vlastivědnou rubriku a jazykový koutek. 1902–03 byl pomocným odborným redaktorem Pedagogických rozhledů. Od 1914 byl vážně nemocen (mj. ztrácel zrak) a 1921 byl ze zdravotních důvodů penzionován. Pohřben byl v Machově.

P. význam spočívá v jeho teoretických statích a kritikách literatury pro mládež, které uveřejňoval od přelomu století především v Pedagogických rozhledech (kde byl redaktorem rubriky Literatura pro mládež). Svou celistvou koncepcí a soustavným sledováním

problematicky rozhodujícím způsobem ovlivňoval literární proces a teoreticky orientoval nastupující modernistický směr v tvorbě pro mládež (V. Beneš, M. Gebauerová, P. Sula) tzv. předúhorové generace. Dětskou literaturu chápal jako součást celonárodní literatury a hodnotil ji především z estetického hlediska, zdůrazňoval, že teprve umělecká kvalita může plnit též funkce výchovné. Snažil se dětskou literaturu vymanit z účelového didaktismu, schematismu, moralismu a sentimentálního idylismu a přiblížit ji současnému životu a sociální realitě. Své teoretické postuláty uváděl do praxe činností v nakladatelském družstvu Dědictví Komenského (jehož byl spoluzakladatelem, stejně jako později Společnosti přátel literatury pro mládež) a jako umělecký poradce Ústředního učitelského nakladatelství (na jeho popud a za jeho nepřímého vedení byla v tomto vydavatelství 1904 založena Knihovna českých dětí), jako zakladatel a redaktor časopisu Úsvit, dále vlastní editorskou prací (knihnice Výbor četby pro mládež, pohádky Erbenovy, Němcové, Kuldo-vy ad., almanach Jaro, jedna z prvních všestranně umělecky vypravených dětských publikací) i svou původní tvorbou určenou dětem předškolnímu a mladšího školního věku. Náměty ke svým krátkým prózám, črtám a pohádkám čerpal z každodenních zážitků dětí, ze světa zvířat a z přírodního dění a zakomponovával do nich lidová říkadla, písně a adaptované klasické pohádkové motivy. Jeho texty, které měly dobový význam, charakterizuje stylistická a jazyková vybroušenost. Literární výchovu na školách ovlivnil též svou obsáhlou komentovanou antologií pro učitele Poezie na škole národní a příručkou *Prvouka na škole venkovské*.

PSEUDONYMY, ŠIFRA: Jan Borek, Prokop Zedníček, Václav Lípá; J. P. ■ PŘÍSPĚVKY in: Co čísti; Čes. škola (od 1891); sb. Čes. škola venkovská 1 (1912, stať Policko: Kraj a lid); Čes. divadlo (1917); Čes. učitel (od 1899); Hlídka literární (1894); Metuj (Police n. Met. 1914–17); Pedagogické rozhledy (od 1897; mj. statí: 1897 Úvod do dětské literatury, 1902 Úvod ku kritice, 1911 Několik poznámek k současné české literární tvorbě pro mládež); Ročenka Dědictví Komenského (1914, 1915); Škola našeho venkova (Velká Čermná, Malá Čermná 1897–1918); Školský obzor; Úhor (1913); Úsvit (1919–22). ■ KNIŽNĚ. *Beletrie* (pseud. Prokop Zedníček): Na dvoře (BB a PP pro ml., 1916); Na zlatém proutku (PP pro ml., 1918); Zima na vsi (PP pro ml., 1919). –